

Ruch Biblijny i Liturgiczny

Nr 1-2

ROK XXVIII

1975

D O K U M E N T Y

KONSTITUCJA APOSTOLSKA O SAKRAMENCIE BIERZMOWANIA

PAWEŁ BISKUP

SŁUGA SŁUG BOŻYCH

NA WIECZNĄ RZECZY PAMIĄTKĘ

Przez łaskę Chrystusa ludzie otrzymują udział w Bożej naturze, co przypomina w pewnym stopniu narodzenie się do życia przyrodzonego, jego rozwój i podtrzymywanie. Wierni, odrodzeni przez chrzest, zostają umocnieni przez sakrament bierzmowania i w Eucharystii otrzymują pokarm życia wiecznego. W ten sposób przez sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia otrzymują w coraz większym stopniu skarby życia Bożego i postępują w doskonałej miłości.

Słusznie napisano te słowa: „Obmywa się ciało, aby duszę oczyścić ze zmyzy, ciało namaszcza się, aby uświęcić duszę, ciało znaczy się krzyżem, aby umocnić duszę, włożenie rąk ocienia ciało, aby dusza otrzymała duchowe oświecenie, ciało karmi się Ciałem i Krwią Chrystusa, aby dusza nasyciła się Bogiem”¹. Sobór Powszechny Watykański II, świadomy swoich zadań, poświęcił szczególną troskę tym sakramentom wtajemniczenia, polecając, aby ich obrzędy zostały krytycznie rozpatrzone i bardziej dostosowane do rozumienia wiernych. Ponieważ weszły już w życie obrzędy chrztu dzieci, zredagowane w nowej

¹ Tertullianus, *De resurrectione mortuorum*, VIII, 3; CCL, 2, p. 931.

formie na podstawie uchwały wspomnianego Soboru powszechnego i wydane na nasze polecenie, wypada teraz ogłosić obrzędy bierzmowania, aby jasno ukazała się jedność wtajemniczenia chrześcijańskiego.

W ubiegłych latach z wielkim nakładem pracy i badań rozpatrywano sposób w jaki był udzielany ten sakrament; mianowicie starano się o to, „aby jaśniej uwydatnił się związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim”². Związek łączący bierzmowanie z innymi sakramentami wtajemniczenia staje się jaśniejszy nie tylko przez ściślejsze powiązanie ich obrzędów, lecz także przez gest i słowa, którymi udziela się sakramentu bierzmowania. W ten sposób obrzędy i słowa tego sakramentu „jaśniej wyrażają święte tajemnice, których są znakiem, a lud chrześcijański, na ile to możliwe, łatwo je może zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i społeczny”³.

W tym celu postanowiliśmy poddać rewizji także to, co należy do samej istoty bierzmowania, przez który wierni otrzymują Ducha Świętego jako dar.

Wiadomo z Nowego Testamentu, że Duch Święty towarzyszył Chrystusowi w wypełnianiu urzędu mesjańskiego. Jezus po przyjęciu chrztu od Jana zobaczył Ducha Świętego zstępującego na siebie (por. Mk 1, 10), który nad Nim pozostał (por. J 1, 32). Ten Duch Go pobudził, aby wsparty obecnością i pomocą, jawnie rozpoczął działalność mesjańską. Gdy pouczał lud nazaretański zaznaczył, że powiedzenie Izajasza: „Duch Pański nade mną” odnosi się do Niego (por. Łk 4, 17—21).

Chrystus obiecał swoim uczniom, że Duch Święty będzie ich wspomagał, aby także wobec prześladowców dawali świadectwo o wierze (por. Łk 12, 12). W dzień przed męką obiecał Apostołom, że ześle od Ojca Ducha Prawdy (por. J 15, 26), który pozostanie z nimi na wieki (J 14, 16) i będzie im pomagał w składaniu świadectwa o Chrystusie (por. J 15, 26). Wreszcie po swoim zmartwychwstaniu Chrystus obiecał, że wkrótce zstąpi Duch Święty: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami” (Dz 1, 8; por. Łk 24, 49).

Rzeczywiście w święto Pięćdziesiątnicy Duch Święty w cudowny sposób zstąpił na Apostołów zgromadzonych z Maryją Matką Jezusa i uczniami. Zostali oni wtedy tak napełnieni Duchem Świętym (Dz 2, 4), że natchnieni Bożą mocą zwiastowali wielkie dzieła Boże. Piotr uznał Ducha Świętego, który w ten sposób zstąpił na Apostołów, za dar epoki mesjańskiej (por. Dz 2, 17—18). Wtedy zostali ochrzczeni ci, którzy uwierzyli w nauczanie Apostołów i otrzymali dar Ducha Świętego (Dz 2, 38). Od tego czasu Apostołowie wypełniając wolę Chrystusa, przez wkładanie rąk udzielali neofitom daru Ducha Świętego, który uzupełniał łaskę chrztu (por. Dz 8, 15—17, 19, 5nn). Skutkiem

² KL 71.

³ KL 21.

tego w liście do Hebrajczyków między pierwszymi elementami formacji chrześcijańskiej wymienia się naukę o chrztach i wkładaniu rąk (por. Hbr 6, 2). To wkładanie rąk w tradycji katolickiej słusznie uznaje się za początek sakramentu bierzmowania, który uwiecznia w Kościele łaskę Zielonych Świąt.

Stąd staje się jasne znaczenie bierzmowania dla wtajemniczenia chrześcijańskiego, przez które wierni „jako członki żywego Chrystusa zostają wcieleni i upodobnieni do Niego przez chrzest, bierzmowanie i Eucharystię”⁴.

Na chrzcie neofici otrzymują odpuszczenie grzechów, przybranie za dzieci Boże oraz znamię Chrystusa, przez którego zostają włączeni do Kościoła i stają się uczestnikami kapłaństwa swojego Zbawiciela (por. 1 P 2, 519)⁵.

Przez sakrament bierzmowania odrodzeni na chrzcie otrzymują jako niewysłowiony Dar samego Ducha Świętego, który ich umacnia w szczególny sposób⁶, a naznaczeni znamieniem tego sakramentu „jeszcze bardziej wiążą się z Kościołem i w ten sposób jeszcze ściślej są zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa do szerzenia i bronienia wiary słowem i uczynkiem”⁷.

W końcu bierzmowanie wiąże się z Najświętszą Eucharystią⁸, ponieważ wierni już ochrzczeni i bierzmowani, włączają się całkowicie w Ciało Chrystusa przez uczestnictwo w Eucharystii⁹.

Udzielenie Daru Ducha Świętego, już od starożytnych czasów dokonywało się w Kościele przez różne obrzędy. Przeszły one liczne zmiany na Wschodzie i na Zachodzie, zawsze jednak oznaczały udzielanie Ducha Świętego. W wielu obrządkach wschodnich już w starożytności do udzielania Ducha Świętego służył przede wszystkim obrzęd namaszczenia krzyżmem, jeszcze nie oddzielony jasno od chrztu¹⁰. Tego obrzędu do dzisiaj używa się w wielu Kościołach Wschodnich.

Najstarsze świadectwa o tej części wtajemniczenia chrześcijańskiego, w której później wyraźnie rozpoznano sakrament bierzmowania znajdujemy na Zachodzie. Po obmyciu wodą chrztu, a przed przyjęciem Eucharystii, nakazywano wykonanie wielu obrzędów, jak namaszczenie, włożenie rąk i naznaczenie¹¹, o czym świadczą dokumenty

⁴ DM 36.

⁵ KK 11.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, por. DM 11.

⁸ Por. DK 5.

⁹ Por. tamże.

¹⁰ Por. Origenes, *De principiis*, I, 3, 2; GCS 22 p. 49 sq.; *Comm in Ep. ad Rom.* V, 8; PG 14, 1038; Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* XVI, 26; XXV, 1—7; PG 33, 956; 1088—1093.

¹¹ Por. Tertullianus, *De Baptismo*, VII—VIII; CCL 1, p. 282 sq. B. Botte, *La tradition apostolique de Saint Hippolyte*, Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen, 39, Münster in W. 1963 pp. 52—54; Ambrosius, *De sacramentis*, II, 24; III, 2, 8; VI, 2, 9; CSEL 73, pp. 36, 42, 74—75; *De Mysteriis*, VII, 42, CSEL 73, p. 106.

liturgiczne¹² i liczne świadectwa Ojców Kościoła. Stąd z biegiem wieków wyłoniły się pytania i wątpliwości jakie elementy napewno należą do istoty bierzmowania. Wypada wspomnieć niektóre przynajmniej oświadczenia w czasie soborów powszechnych i sformułowania zawarte w dokumentach papieży, które od trzynastego wieku przyczyniły się w niemałej mierze do wyjaśnienia znaczenia namaszczenia krzyżem, tak jednak, że nie poszło w zapomnienie włożenie rąk.

Nasz poprzednik, Innocenty III napisał: „Namaszczenie czoła krzyżem odpowiada włożeniu rąk, które inaczej nazywa się bierzmowaniem, ponieważ przez nie daje się Ducha Świętego dla rozwoju i umocnienia”¹³. Innocenty IV, także nasz poprzednik, wspomina, że Apostołowie udzielali Ducha Świętego „przez włożenie rąk, które uobecniają się w bierzmowaniu, czyli namaszczeniu krzyżem czoła”¹⁴. W wyznaniu wiary cesarza Michała Paleologa, odczytanym na Soborze Lionńskim II jest wzmianka o sakramencie bierzmowania, którego „biskupi udzielają przez włożenie rąk, namaszczając ochrzczonych krzyżem”¹⁵. Dekret dla Ormian, wydany przez Sobór Florencki stwierdza, że materię sakramentu bierzmowania stanowi „krzyżmo sporządzone z oliwy i balsamu”¹⁶ i po przytoczeniu słów Dziejów Apostolskich o Piotrze i Janie, którzy przez włożenie rąk udzielali Ducha Świętego (por. Dz 8, 17) dodaje: „Zamiast tego włożenia rąk w Kościele udziela się bierzmowania”¹⁷. Sobór Trydencki, chociaż nie zamierzał określić istotnego obrzędu bierzmowania, oznacza go jednak wyłącznie nazwą świętego bierzmowania krzyżem¹⁸. Benedykt XIV stwierdził: „Należy powiedzieć to, co jest bezsporne; mianowicie

¹² *Liber Sacramentorum Romane Aeclesiae Ordinis Anni circuli*, ed L. C. Mohlberg (*Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Fontes, IV) Roma 1970, p. 75; *Das Sacramentarium Gregorianum nach dem Aachener Urexemplar*, ed. H. Lietzmann (*Liturgiegeschichtliche Quellen*, 3) Münster in W., 1921, p. 53 sq. *Liber Ordinum*, ed M. Ferotin, (*Monumenta Ecclesiae Liturgica*, V) Paris 1904, p. 33 sq. *Missale Gallicanum Vetus*, ed L. C. Mohlberg (*Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Fontes, III), Roma 1958, p. 42; *Missale Gothicum*, ed L. C. Mohlberg (*Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Fontes, V) Roma 1961, p. 67; C. Vogel — R. Elze, *Le Pontifical Romain au Moyen — age*, t. 1. *Le Pontifical Romain du XII siècle* (Studi e Testi, 86), Città del Vaticano 1938, pp. 247 sq. et 289; T. 2, *Le Pontifical de la Curie Romaine au XIII siècle* (Studi e Testi, 87) Città del Vaticano 1940, pp. 452 sq.

¹³ Innocentius III. Ep. *Cum venisset*, PL 215, 285.

Wyznanie wiary przepisane przez tego papieża waldensom zawiera słowa: Confirmationem ab episcopo factam, id est impositionem manum, sanctam et venerande accipiendam esse censemus. PL 215, 1511.

¹⁴ Innocentius IV, Ep. *Sub catholicae professione*, Mansi. *Conc. Coll.* t. 23, 579.

¹⁵ Mansi *Conc. Coll.* t. 24, 71.

¹⁶ *Epistolae Pontificiae ad Concilium Florentinum*, vol. I, ser. A. pars II, Roma 1944, p. 128.

¹⁷ Tamże, p. 129.

¹⁸ *Concilii Tridentini Actorum pars altera*, ed. S. Ehses, *Concilium Tridentinum*. V, Act. II Friburgi Br., 1911, p. 996.

w Kościele łacińskim sakramentu bierzmowania udziela się używając świętego krzyżma, czyli oleju z oliwek zmieszanego z balsamem i poświęconego przez biskupa, którym szafarz sakramentu robi krzyż na czole przyjmującego wypowiadając słowa formy”¹⁹.

Wielu uczonych teologów mając na względzie te deklaracje i tradycje broniło tezy, że do ważnego udzielania bierzmowania wystarcza samo namaszczenie krzyżem na czole, któremu towarzyszy włożenie ręki, niemniej w obrzędach Kościoła łacińskiego zawsze było przepisane włożenie rąk na bierzmowanych przed namaszczeniem.

Co do słów obrzędu, którym udzielano Ducha Świętego należy zauważyć, że już w powstającym Kościele Piotr i Jan, aby dopełnić inicjacji ochrzczonych w Samarii, modlili się za nich, aby otrzymali Ducha Świętego i wtedy włożyli na nich ręce (por. Dz 8, 15—17). Na Wschodzie w IV i V wieku w obrzędzie bierzmowania ukazują się pewne ślady słów „znamię daru Ducha Świętego”²⁰. Słowa te wkrótce zostały przyjęte przez Kościół Konstantynopoliński i jeszcze obecnie są używane przez Kościoły obrządku bizantyńskiego.

Na Zachodzie słowa obrzędu dopełniającego chrzest nie były dokładnie określone aż do wieku dwunastego i trzynastego. Natomiast w Pontyfikale Rzymskim wieku dwunastego pierwszy raz występuje formuła, która później stała się powszechna: „Znacę cię znakiem krzyża i umacniam cię krzyżem zbawienia. W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”²¹.

Z tego co przypomniałszy widać, że chociaż inną drogą zarówno na Wschodzie jak i na Zachodzie na pierwsze miejsce w czynności bierzmowania na pierwsze miejsce wysunęło się namaszczenie krzyżem, przez które w pewien sposób uobecnia się apostołskie wkładanie rąk. Ponieważ to namaszczenie krzyżem w odpowiedni sposób oznacza duchowe namaszczenie przez Ducha Świętego, którego udziela się wiernym, My chcemy potwierdzić jego istnienie i znaczenie.

Co do słów, jakie wypowiada się przy bierzmowaniu, z należnym szacunkiem rozważyliśmy wartość czcigodnej formuły używanej w Kościele łacińskim; uważamy jednak, że wyżej należy postawić starożytną formułę właściwą obrządkowi bizantyńskiemu, która wyraża Dar samego Ducha Świętego i wspomina zstąpienie Ducha Świętego w dzień Pięćdziesiątnicy (por. Dz 2, 1—4 i 38). Przyjmujemy zatem tę formułę oddając ją prawie dosłownie.

¹⁹ Ep. *Ex quo primum tempore*, Benedicti XIV... Bullarium, t. III, Prati 1847, p. 320.

²⁰ Por. Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* XVIII, 33. PG 33, 1056; Asterius Episcopus Amasenus, *In Parabolam de filio prodigo*, in „Photii Bibliotheca”, Cod. 217, PG 104, 213. Por. także *Epistola cuiusdam Patriarchae Constantinopolitani ad Martyrium Episcopum Antiochenum*, PG 119, 900.

²¹ M. Andrieu, *Le Pontifical Romain au Moyen- Age*, t. 1, *Le Pontifical Romain du XII siècle*, (Studi e Testi, 86) Città del Vaticano 1938, p. 247.

Dlatego też, aby odnowienie obrzędów bierzmowania objęło także samą istotę obrzędu sakramentalnego, naszą najwyższą powagą Apostolską postanawiamy, by w przyszłości w Kościele łacińskim zachowano następującą zasadę:

Sakramentu bierzmowania udziela się przez namaszczenie krzyżem na czole, którego dokonuje się z włożeniem ręki i przez słowa: „Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”²².

Chociaż włożenie rąk na wybranych, którego dokonuje się z przepisaną modlitwą przed namaszczeniem krzyżem nie należy do istoty obrzędu sakramentalnego, trzeba je wysoko cenić, ponieważ należy do całości tego obrzędu i przyczynia się do jego pełniejszego zrozumienia. Jasne jest, że to poprzedzające włożenie rąk różni się od włożenia ręki, które łączy się z namaszczeniem krzyżem na czole.

Po ustanowieniu i wyjaśnieniu wszystkiego, co odnosi się do istoty sakramentalnego obrzędu, powagą apostolską potwierdzamy obrzędy tego sakramentu, odnowione przez Świętą Kongregację Kultu Bożego, w porozumieniu z Świętymi Kongregacjami Doktryny Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Ewangelizacji Narodów co do materii podległej ich kompetencji. Wydanie łacińskie tych obrzędów zawierające nową formułę wchodzi w życie natychmiast, gdy się ukaże. Wydania w językach współczesnych przygotowane przez Konferencje Biskupów i zatwierdzone przez Stolicę Apostolską wejdą w życie w dniu zatwierdzenia przez te Konferencje. Do końca roku 1972 wolno używać starych obrzędów. Od dnia 1 stycznia 1973 roku wszyscy, których to dotyczy, mają używać tylko nowych obrzędów.

Chcemy, aby nasze postanowienia i przepisy w Kościele łacińskim zachowały moc i skuteczność bez względu na konstytucje i zarządzenia Apostolskie wydane przez naszych poprzedników oraz inne przepisy godne szczególnego wspomnienia.

Dan w Rzymie, u świętego Piotra, dnia 15 sierpnia w uroczystości Wniebowzięcia N.M.P. w roku 1971, dziewiątym naszego pontyfikatu.

PAPIEŻ PAWEŁ VI

Tłumaczył: O. Franciszek Małaczyński OSB

²² Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti.

ŚWIĘTA KONGREGACJA KULTU BOŻEGO

DEKRET

Szczególny dar Ducha Świętego obiecany przez Chrystusa Pana i zesłany na Apostołów w dniu Pięćdziesiątnicy, sami Apostołowie oraz ich następcy biskupi przekazywali ludziom ochrzczone w sakramencie bierzmowania. Udoskonala on wtajemniczenie w życie chrześcijańskie utwierdzając wiernych mocą z nieba tak, by stali się w słowach i uczynkach szczerymi świadkami Chrystusa, a ponadto wiąże ich również z Kościołem.

Aby „jaśniej uwydatnił się wewnętrzny związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim” Powszechny Sobór Watykański II nakazał krytycznie rozpatrzyć obrzędy bierzmowania.¹ Obecnie, gdy to dzieło zostało zakończone i zatwierdzone przez Papieża Pawła VI w Konstytucji Apostolskiej „*Divinae consortium naturae*”, podpisanej dnia 15 sierpnia 1971, Święta Kongregacja Kultu Bożego przygotowała nowe obrzędy bierzmowania, które zastąpią obrzędy dotychczas stosowane w Pontyfikacie i w Rytuale Rzymskim, i niniejsze wydanie tych obrzędów ogłasza jako wzorcowe.

Dekret obowiązuje bez względu na wszelkie przeciwne zarządzenia.

W siedzibie Świętej Kongregacji Kultu Bożego,

dnia 22 sierpnia 1971 r.

Prot. n. 800/71

A. Bugnini
Sekretarz

Artur Kard. Tabera
Prefekt

OBRZĘDY BIERZMOWANIA

WSTĘP

I. GODNOŚĆ BIERZMOWANIA

1. Ochrzczeni przechodzą dalszy etap chrześcijańskiego wtajemniczenia przez sakrament bierzmowania. W nim otrzymują Ducha Świętego, który w dzień Pięćdziesiątnicy został zesłany przez Pana na Apostołów.

2. Przez dar Ducha Świętego wierni zostają bardziej upodobnieni do Chrystusa i umocnieni, aby składali Mu świadectwo i budowali Jego

¹ Por. Konst. *Sacrosanctum Consilium* n. 71, AAS 56 (1964), s. 118.

Ciało w wierze i miłości. Ich dusze otrzymują niezniszczalny charakter, czyli znamię pańskie, tak, że nie można powtarzać sakramentu bierzmowania.

II. OBOWIĄZKI I CZYNNOSCI PRZY SPRAWOWANIU BIERZMOWANIA

3. Przygotowanie ochrzczonych do przyjęcia sakramentu bierzmowania należy przede wszystkim do Ludu Bożego. Natomiast duszpasterze powinni się troszczyć, aby wszyscy ochrzczeni otrzymali pełne wtajemniczenie chrześcijańskie i zostali starannie przygotowani do bierzmowania.

Dorosłym katechumenom, którzy bezpośrednio po chrzcie mają przyjąć bierzmowanie, pomaga społeczność chrześcijańska, a przede wszystkim otrzymują oni przygotowanie w czasie katechumenatu, w czym współdziałają katecheci, rodzice chrzestni i członkowie miejscowego Kościoła przez katechezę i wspólne obrzędy.

Sposób odbywania katechumenatu należy odpowiednio dostosować do przygotowania tych chrześcijan, którzy zostali ochrzczeni w dzieciństwie, a dopiero w wieku dojrzałym przystępują do bierzmowania.

Obowiązkiem chrześcijańskich rodziców jest troska o przygotowanie dzieci do życia sakramentalnego przez formowanie w nich ducha wiary i stopniowe jego wzmacnianie oraz przez bezpośrednie przygotowanie do owocnego przyjęcia sakramentów bierzmowania i Eucharystii, w czym korzystają z pomocy tych instytucji, które zajmują się katechizacją. Rola rodziców zaznacza się także przez ich czynny udział w obrzędach sakramentów.

4. Należy dbać o to, aby obrzędy miały charakter świąteczny i uroczysty ze względu na ich znaczenie dla Kościoła miejscowego. Osiąga się to przede wszystkim przez wspólny udział wszystkich kandydatów w obrzędach. Na tę uroczystość należy zaprosić cały Lud Boży, którego przedstawicielami są rodziny bierzmowanych i członkowie miejscowej wspólnoty.

Lud Boży powinien ukazać swoją wiarę przez owoce, które Duch Święty w nim zdziałał.

5. Poszczególnym bierzmowaniem zwykle towarzyszy świadek, który przygotowuje ich do przyjęcia sakramentu, przedstawia ich szafarzowi bierzmowania do namaszczenia krzyżmem, a potem pomaga im w wiernym wypełnianiu przyrzeczeń złożonych na chrzcie, zgodnie z natchnieniami Ducha Świętego, którego otrzymali.

Ze względu na współczesne warunki pastoralne wypada, aby chrzestny w miarę możliwości był także świadkiem bierzmowania; traci moc kan. 796,1. W ten sposób jaśniej zaznacza się związek między chrztem a bierzmowaniem, a funkcje i obowiązki chrzestnego mogą być spełnione w sposób bardziej skuteczny. Nie wyklucza się jednak

możności wybrania osobnego świadka bierzmowania. Także rodzice mogą osobiście przedstawiać swoje dzieci do bierzmowania. Ordynariusz miejscowy, zważywszy okoliczności czasu i miejsca, powinien ustalić jaki sposób postępowania należy zachować w jego diecezji.

6. Duszpasterze niech troszczą się o to, aby świadek bierzmowania wybrany przez kandydata lub przez jego rodzinę był duchowo przygotowany do tej funkcji oraz obdarzony następującymi przymiotami:

- a) był wystarczająco dojrzały do spełniania tego zadania,
- b) należał do Kościoła katolickiego i przyjął trzy sakramenty wtajemniczenia: chrzest, bierzmowanie i Eucharystię,
- c) nie był wykluczony przez prawo do spełniania czynności świadka bierzmowania.

7. Właściwym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup. Zwykle on sam udziela tego sakramentu, aby wyraźniej występował związek z pierwszym zstąpieniem Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy, kiedy to Apostołowie napełnieni Duchem Świętym sami przekazywali Go wiernym przez włożenie rąk. Otrzymanie Ducha Świętego przez posługę biskupa wskazuje również na ściślejszą więź, która łączy bierzmowanych z Kościołem, oraz na polecenie dawania Chrystusowi świadectwa wśród ludzi.

Oprócz biskupa z samego prawa mają władzę bierzmowania:

- a) administrator apostolski, który nie jest biskupem, prałat i opat udzielny, wikariusz i prefekt apostolski, wikariusz kapitulny w granicach swojego terytorium i w czasie trwania urzędu,
- b) Kapłan, który na mocy prawowitego upoważnienia chrzci dorosłego, albo dziecko w wieku nauczania katechizmu, lub przyjmuje do pełnej jedności z Kościołem dorosłego, już ważnie ochrzczonego.
- c) w niebezpieczeństwie śmierci, gdy nie można bez wielkiej niedogodności wezwać biskupa, albo gdy ma on prawną przeszkodę, mogą bierzmować następujący kapłani: proboszczowie i wikariusze parafialni, a w razie ich nieobecności ich wikariusze współpracownicy; wikariusze zarządcy; wikariusze zastępcy i wikariusze pomocnicy. W razie nieobecności wszystkich wymienionych, każdy kapłan wolny od cenzur i kar kanonicznych.

8. W wypadku, gdy jest to rzeczywiście konieczne, z powodu wielkiej liczby kandydatów do bierzmowania, szafarz bierzmowania, o którym mowa w nr 7, oraz szafarz nadzwyczajny ustanowiony indultem Stolicy Apostolskiej albo przez prawo, może zaprosić do pomocy w szafowaniu sakramentu kapłanów, którzy:

- a) albo spełniają specjalny urząd lub zadanie w diecezji, mianowicie; wikariusza generalnego, wikariusza lub delegata biskupiego, wikariusza regionalnego, lub na podstawie decyzji biskupa są zrównani z nimi w urzędzie,

b) albo są proboszczami miejscowymi, w których udziela się bierzmowania, proboszczami miejscowymi, do których należą kandydaci do bierzmowania, lub kapłani, którzy włożyli specjalny trud w katechetyczne przygotowanie kandydatów do bierzmowania.

III. UDZIELANIE SAKRAMENTU

9. Sakramentu bierzmowania udziela się przez namaszczenie krzyżem na czole, którego dokonuje się wkładając rękę na głowę i przez słowa: „Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”.

Chociaż włożenie rąk, które dokonuje się nad bierzmowanymi z modlitwą: „Wszchemogący Boże”, nie jest konieczne do ważnego udzielenia sakramentu, ma wielkie znaczenie dla całości obrzędu i pełniejszego zrozumienia sakramentu.

Kapłani, którzy niekiedy towarzyszą głównemu szafarzowi w udzielaniu sakramentu, razem z nim wyciągają ręce nad wszystkimi kandydatami, nic jednak nie mówią.

Cały obrzęd ma podwójne znaczenie. Włożenie rąk na przystępujących do bierzmowania, wykonane przez biskupa i kapłanów koncelebrujących wyraża biblijny gest, przez który wzywa się Daru Ducha Świętego, w sposób doskonale dostosowany do zrozumienia ludu chrześcijańskiego. Namazczenie krzyżem i słowa, jakie mu towarzyszą, wyrażają skutki daru Ducha Świętego. Przez namaszczenie wonnym olejem ręką biskupa ochrzczony otrzymuje niezniszczalny charakter, znamię Pańskie, razem z Darem Ducha Świętego, który doskonale upodabnia go do Chrystusa i udziela mu łaski rozszerzania wśród ludzi „dobrej woni” (por. 2 Kor. 2, 14).

10. Biskup konsekruje święte krzyżmo we Mszy, którą odprawia w tym celu zwykle w Wielki Czwartek.

11. Dorosłych katechumenów oraz dzieci, które otrzymują chrzest w wieku nauczania katechizmu, bezpośrednio po chrzcie dopuszcza się zwykle do bierzmowania i Eucharystii. Jeżeli to nie jest możliwe, otrzymują bierzmowanie w czasie innej wspólnej uroczystości (por. nr 4). Podobnie w czasie wspólnej uroczystości otrzymują bierzmowanie i Eucharystię dorośli, ochrzczeni w dzieciństwie, gdy zostaną odpowiednio przygotowani.

W Kościele łacińskim bierzmowanie dzieci odkłada się zwykle do siódmego mniej więcej roku życia. Z powodów duszpasterskich, a przede wszystkim, aby głębiej wpoić wiernym, pełne posłuszeństwo Chrystusowi i nauczyć ich dawania zdecydowanego świadectwa, Konferencje Biskupów mogą ustalić wiek, który wyda im się odpowiedniejszy, tak aby ten sakrament był udzielany w dojrzałym wieku, po odpowiednim przygotowaniu. W takim wypadku należy jednak przedsięwziąć środki ostrożności, aby w razie niebezpieczeństwa śmierci, albo poważnych trudności innego rodzaju, dzieci otrzymały bierz-

owanie nawet przed dojściem do używania rozumu i nie zostały pozbawione łaski sakramentalnej.

12. Kandydat do bierzmowania powinien być ochrzczony i znajdować się w stanie łaski. Ponadto jeżeli ma używanie rozumu, być odpowiednio pouczony i przygotowany do odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych.

Konferencje Biskupów mają obowiązek dokładnie określić program duszpasterski, aby kandydaci, zwłaszcza dzieci zostali dobrze przygotowani do bierzmowania.

W stosunku do dorosłych należy odpowiednio dostosować zasady, jakie obowiązują w poszczególnych diecezjach przy dopuszczaniu katechumenów do chrztu i Eucharystii. Należy zatroszczyć się o to, aby bierzmowanie poprzedziła odpowiednia katecheza, a obcowanie kandydatów ze społecznością chrześcijańską i poszczególnymi wiernymi stanowiło dla nich skuteczną i wystarczającą pomoc w formacji do dawania świadectwa przez życie chrześcijańskie i do wykonywania apostołatu. Ponadto ich pragnienie uczestniczenia w Eucharystii powinno być prawdziwe (Por. Wstęp o wtajemniczeniu chrześcijańskim dorosłych nr 19).

Przygotowanie dorosłego chrześcijanina do bierzmowania niekiedy zbiega się z przygotowaniem do małżeństwa. Jeżeli w takim wypadku przewiduje się, że nie będzie można spełnić warunków do owocnego przyjęcia bierzmowania, ordynariusz miejscowy osądzi, czy nie byłoby lepiej odłożyć bierzmowania na czas po zawarciu małżeństwa.

Jeżeli bierzmowania udziela się wiernemu mającemu używanie rozumu i znajdującemu się w niebezpieczeństwie śmierci, w miarę możliwości należy poprzedzić je przygotowaniem duchowym dostosowanym do sytuacji.

13. Zwykle udziela się bierzmowania w czasie Mszy, aby jaśniej ukazał się ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim, które osiąga szczyt w przyjęciu Ciała i Krwi Chrystusa. Właśnie dlatego bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez którą ich wtajemniczenie chrześcijańskie zostaje dopełnione.

Jeżeli bierzmowanie mają otrzymać dzieci, które jeszcze nie przyjęły Najświętszej Eucharystii i w czasie tej czynności liturgicznej nie mają być dopuszczone do pierwszej Komunii, albo jeżeli szczególne okoliczności za tym przemawiają, należy udzielić bierzmowania poza Mszą. Ilekroć udziela się bierzmowania poza Mszą, powinna je poprzedzać liturgia słowa Bożego.

Gdy bierzmowania udziela się w czasie Mszy, wypada aby szafarz bierzmowania sam ją celebrował, a nawet koncelebrował, zwłaszcza z kapłanami, którzy razem z nim udzielają sakramentu.

Jeżeli Mszę odprawia inny kapłan, wypada, aby biskup przewodniczył liturgii słowa, spełniając to wszystko, co zwykle należy do celebransa i na końcu Mszy udzielił błogosławieństwa. Należy przy-

kładać wielką wagę do należytego odprawiania liturgii słowa Bożego, od której zaczynają się obrzędy bierzmowania. Albowiem ze słuchania słowa Bożego wypływa różnorakie działanie Ducha Świętego na Kościół i na każdego z ochrzczonych kandydatów do bierzmowania, a przez nie okazuje się wola Boża w życiu chrześcijanina.

Doniosłe znaczenie ma również odmówienie Modlitwy Pańskiej przez bierzmowanych razem z ludem albo we Mszy przed Komunią, albo poza Mszą przed błogosławieństwem, ponieważ sam Duch Święty modli się w nas, a chrześcijanin w Duchu mówi: „Abba, Ojcze”.

14. Proboszcz w osobnej księdze powinien zapisać imiona szafarza, bierzmowanych, rodziców i świadków, datę i miejsce bierzmowania, oprócz tego zgodnie z prawem należy zrobić adnotację w księdze ochrzczonych.

15. Jeżeli proboszcz bierzmowanego nie był obecny, szafarz jak najprędzej powinien go zawiadomić osobiście albo przez kogoś innego, o udzielonym bierzmowaniu.

IV. ADAPTACJE KTÓRYCH MOŻNA DOKONAĆ W OBRZĘDACH BIERZMOWANIA

16. Na podstawie Konstytucji o Liturgii Świętej (art. 63b) do Konferencji Biskupów należy przygotowanie w krajowych rytuałach rozdziału o bierzmowaniu odpowiadającego niniejszemu rozdziałowi Pontyfikału Rzymskiego i dostosowanego do potrzeb poszczególnych krajów. Po zbadaniu takiego rytuału przez Stolicę Apostolską można go będzie używać na terenach, dla których jest przeznaczony.

17. Konferencje Biskupów, wzięwszy pod uwagę warunki miejscowe, charakter i tradycje różnych ludów, rozważy czy byłoby właściwe:

a) adaptować formuły, w których odnawia się przyrzeczenia chrzcielne i wyznanie wiary, czy to idąc za tekstem zawartym w obrzędach chrztu, czy też zmieniając te formuły w ten sposób, aby lepiej odpowiadały sytuacji bierzmowanych,

b) wprowadzić inny sposób udzielania pokoju przez szafarza po namaszczeniu czy to każdemu z bierzmowanych oddzielnie, czy też wszystkim razem.

18. W poszczególnych wypadkach uwzględniając sytuację bierzmowanych, szafarz może wprowadzić do obrzędów pewne pouczenia i odpowiednio zmienić już istniejące np. nadając im formę rozmowy, zwłaszcza z dziećmi itd.

Gdy na podstawie prawa powszechnego, albo na podstawie specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej bierzmowania udziela szafarz nadzwyczajny, wypada, aby w homilii wspomniał, że właściwym szafarzem tego sakramentu jest biskup i wyjaśnił dlaczego także kapłani otrzymują władzę bierzmowania na mocy prawa lub indultu Stolicy Apostolskiej.

V. PRZYGOTOWANIA

19. Do udzielania bierzmowania należy przygotować:

a) szaty potrzebne do odprawiania Mszy św. dla celebransa i kapłanów, którzy mu pomagają, jeżeli będą z nim koncelebrowali Mszę. Jeżeli Mszę odprawia inny kapłan wypada aby szafarz bierzmowania i kapłani, którzy razem z nim udzielają sakramentu uczestniczyli we Mszy ubrani w szaty przepisane przy udzielaniu bierzmowania, to jest w alby i stuły, ponadto szafarz bierzmowania powinien włożyć kapę; takie same szaty należy włożyć jeżeli bierzmowania udziela się poza Mszą;

b) krzesła dla biskupa i kapłanów, którzy mu pomagają;

c) naczynie (lub naczynia) z świętym krzyżem;

d) Pontyfikał Rzymski albo Rytuał;

e) gdy bierzmowania udziela się w czasie Mszy, wszystko co jest potrzebne do odprawiania Mszy i do udzielenia Komunii pod obiema postaciami, jeżeli rozdaje się ją w ten sposób;

f) to co jest potrzebne do umycia rąk po namaszczeniu bierzmowanych.

OBRZĘDY BIERZMOWANIA W CZASIE MSZY

20. Liturgia słowa odbywa się zgodnie z przepisami. Wszystkie czytania lub ich część można wziąć albo z Mszy danego dnia, albo z tekstów przeznaczonych na bierzmowanie, zawartych w Lektjonarzu i niżej podanych (nr 61—65).

21. Po ewangelii biskup (i kapłani, którzy mu pomagają) siadają na przygotowanych krzesłach. Zależnie od miejscowego zwyczaju kandydatów do bierzmowania przedstawia proboszcz, albo inny kapłan, albo diakon, albo katecheta, w ten sposób: jeżeli to możliwe, każdego kandydata wzywa się imiennie i pojedynczo wchodzi oni do prezbiterium; jeżeli są to dzieci, prowadzi je jeden ze świadków bierzmowania, albo jedno z rodziców. Kandydaci stają przed celebransem.

Jeżeli jest bardzo wielu kandydatów do bierzmowania, nie wzywa się ich imiennie, lecz ustawia się w odpowiednim miejscu przed biskupem.

HOMILIA CZYLI PRZEMÓWIENIE

22. Biskup wygłasza krótką homilię, w której wyjaśnia odczytane teksty i w ten sposób wprowadza kandydatów, ich świadków i rodzi-

ców oraz całe zgromadzenie wiernych w głębsze zrozumienie misterium bierzmowania.

Może to uczynić słowami podanymi niżej lub podobnymi: Czytamy w Dziejach Apostolskich, że Apostołowie, którzy zgodnie z obietnicą Chrystusa, w dniu Pięćdziesiątnicy otrzymali Ducha Świętego, mieli władzę dopełniać działanie chrztu przez udzielanie Ducha Świętego. Gdy Święty Paweł włożył ręce na niektórych ochrzczonych, zstąpił na nich Duch Święty i zaczęli mówić różnymi językami i prorokować.

Biskupi jako następcy Apostołów mają tę samą władzę i osobiście albo przez delegowanych kapłanów udzielają Ducha Świętego tym, którzy zostali już odrodzeni w sakramencie chrztu.

Chociaż obecnie przyjsie Ducha Świętego nie ujawnia się przez dar mówienia Językami, wierzymy, że otrzymujemy Ducha Świętego, który rozlewa w naszych sercach miłość Bożą, gromadzi nas w jednej wierze, obdarza różnymi powołaniami oraz w sposób niewidzialny uświęca i jednoczy Kościół.

Otrzymacie Dar Ducha Świętego. Będzie on duchowym znakiem dzięki któremu staniecie się w doskonalszy sposób obrazem Chrystusa i członkami Jego Kościoła. Chrystus namaszczoney Duchem Świętym w czasie chrztu, który przyjął od Jana, został posłany, aby wypełnić swoje dzieło i rozprzestrzeniać na ziemi ogień Ducha Świętego.

Wy, którzy zostaliście już ochrzczeni, a teraz otrzymacie moc Ducha Chrystusa i zostaniecie naznaczeni na czołe Jego krzyżem, powinniście wobec świata świadczyć o Jego męce i zmartwychwstaniu tak, aby — według słów Apostoła — wasze życie było w każdym miejscu dobrą wonią Chrystusa. Jego Mistyczne Ciało, to jest Kościół, czyli Lud Boży, otrzymuje od Niego różne łaski, a Duch Święty rozdziela je między chrześcijan, aby Ciało Mistyczne czyniło postępy w jedności i miłości. Bądźcie żywymi członkami tego Kościoła i pod przewodem Ducha Świętego starajcie się służyć wszystkim za wzorem Chrystusa, który nie przyszedł aby Mu służono, lecz aby służyć.

A teraz zanim otrzymacie Ducha Świętego wspomnijcie na wiarę, którą wyznaliście na chrzcie świętym albo którą wasi rodzice chrześni wyznali razem z Kościołem w dniu waszego chrztu.

ODNOWIENIE PRZYRZECZEŃ CHRZCIELNYCH

23. *Biskup zadaje pytania kandydatom do bierzmowania, mówiąc:*

Pytam każdego z was:

Czy wyrzekasz się szatana, wszystkich jego spraw i zwodniczych obietnic?

Kandydaci odpowiadają?

Wyrzekam się.

Biskup:

Czy wierzysz w Boga Ojca Wszechmogącego, Stworzyciela nieba i ziemi?

Kandydaci:

Wierzę.

Biskup:

Czy wierzysz w Jezusa Chrystusa, Syna Jego jedyne, Pana naszego, narodzonego z Maryi Dziewicy, umęczonego i pogrzebanego, który powstał z martwych i zasiada po prawicy Ojca?

Kandydaci:

Wierzę.

Biskup:

Czy wierzysz w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela, którego masz dzisiaj otrzymać w sakramencie bierzmowania, tak jak Apostołowie otrzymali Go w dzień Pięćdziesiątnicy?

Kandydaci:

Wierzę.

Biskup:

Czy wierzysz w Święty Kościół Powszechny, obcowanie Świętych, odpuszczenie grzechów, zmartwychwstanie ciała i życie wieczne?

Kandydaci:

Wierzę.

Do tego wyznania dołącza się biskup, głosząc wiarę Kościoła:

Taka jest nasza wiara. Taka jest wiara Kościoła, której wyznanie jest naszą chlubą w Chrystusie Jezusie, Panu naszym.

Zgromadzenie wiernych wyraża swoją zgodę odpowiadając:

Amen.

Jeżeli okoliczności za tym przemawiają, można tę formułę zastąpić inną, albo zaśpiewać odpowiednią pieśń, w której wspólnota jednogłośnie wyraziłaby swoją wiarę.

WŁOŻENIE RĄK

24. *Biskup, (mając obok siebie kapłanów, którzy mu pomagają) stoi zwrócony do ludu i złożywszy ręce mówi:*

Najmilsi, prosimy Boga Ojca Wszechmogącego, aby łaskawie zesłał Ducha Świętego na te przybrane dzieci swoje, odrodzone już na chrzcie do życia wiecznego. Niech Duch Święty umocni je swoimi darami i przez swoje namaszczenie upodobni do Chrystusa, Syna Bożego.

Wszyscy przez chwilę modlą się w milczeniu.

25. *Biskup (i kapłani, którzy mu pomagają) wyciągają ręce nad kandydatami. Sam zaś biskup mówi:*

Boże wszechmogący,
 Ojczy naszego Pana Jezusa Chrystusa,
 który odrodziłeś te sługi swoje przez wodę i Ducha Świętego
 i uwolniłeś ich od grzechu,
 ześlij na nich Ducha Świętego Pocieszyciela,
 daj im ducha mądrości i rozumu,
 ducha rady i męstwa,
 ducha umiejętności i pobożności,
 napełnij ich duchem bojaźni Twojej.
 Przez Chrystusa Pana naszego.
 W. Amen.

NAMASZCZENIE KRZYŻMEM

26. *Diakon podaje biskupowi święte krzyżmo. Kandydaci do bierzmowania pojedynczo podchodzą do biskupa, albo jeżeli okoliczności za tym przemawiają, biskup podchodzi do każdego kandydata. Ten, kto przedstawił kandydata kładzie prawą rękę na jego ramieniu i podaje jego imię biskupowi, albo kandydat sam podaje swoje imię.*

27. *Biskup zwiłża wielki palec prawej ręki krzyżmem i kreśli nim znak krzyża na czole kandydata mówiąc:*

N. przyjmij znamię Daru Ducha Świętego.

Bierzmowany odpowiada:

Amen.

Biskup dodaje:

Pokój z tobą.

Bierzmowany:

I z duchem twoim.

28. *Jeżeli kapłani pomagają biskupowi w udzielaniu bierzmowania, diakon lub ministranci podają biskupowi wszystkie naczynia z krzyżmem świętym, a biskup wręcza je kapłanom, którzy pojedynczo podchodzą do niego.*

Kandydaci podchodzą do biskupa lub do kapłanów, albo jeżeli okoliczności za tym przemawiają, biskup i kapłani podchodzą do kandydatów i namaszczają ich w sposób podany wyżej (nr 27).

29. *W czasie namaszczania można śpiewać odpowiednią pieśń. Po namaszczeniu biskup i kapłani myją rękę.*

MODLITWA POWSZECHNA

30. *Następuje modlitwa powszechna w podanej niżej formie, albo innej ustalonej przez kompetentną władzę.*

Biskup:

WSTĘP Najmilsi, wnieśmy nasze prośby do Boga Ojca wszechmo-

gącego; módlmy się jednomyślnie, bo jedna jest nasza wiara, nadzieja i miłość, które pochodzą od Ducha Świętego.

Diakon lub ministrant:

1. IV. Módlmy się za bierzmowanych, którzy zostali umocnieni darem Ducha Świętego, (aby ugruntowani w wierze i miłości, dawali Chrystusowi świadectwo swoim życiem.
2. Módlmy się za ich rodziców i świadków bierzmowania), aby słowem i przykładem pociągali ich do naśladowania Chrystusa.
3. I. Módlmy się za święty Kościół Boży, razem z Papieżem N., naszym biskupem N. i z wszystkimi biskupami), aby zgromadzony przez Ducha Świętego wzrastał i rozwijał się w jednej wierze i miłości aż do przyjścia Chrystusa.
4. II. Módlmy się za całą ludzkość, aby wszyscy ludzie mając jednego Stwórcę i Ojca uznawali się za braci bez różnicy rasy i narodu oraz szczerze szukali Królestwa Bożego, które jest pokojem i radością w Duchu Świętym.

Biskup:

MODLITWA Boże, który swoim Apostołom dałeś Ducha Świętego i chciałeś, aby oni oraz ich następcy udzielali Go innym wiernym, + wysłuchaj łaskawie naszą modlitwę i działaj w sercach wiernych * podobnie jak w początkach głoszenia Ewangelii. Przez Chrystusa Pana naszego.
W. Amen.

LITURGIA EUCHARYSTYCZNA

31. *Po modlitwie powszechnej odbywa się liturgia eucharystyczna w zwykły sposób, z następującymi zmianami:*

- a) *opuszcza się „Wierzę”, ponieważ odbyło się już wyznanie wiary;*
- b) *niektórzy z bierzmowanych mogą się przyłączyć do niosących dary;*
- c) *gdy używa się Kanonu Rzymskiego odmawia się specjalną modlitwę „Prosimy, Cię Boże, przyjmij”.*

32. *Bierzmowani dorośli, a jeśli okoliczności za tym przemawiają, także ich świadkowie, rodzice i katecheci mogą przyjąć Komunię pod obiema postaciami.*

BŁOGOSŁAWIEŃSTWO

33. *Zamiast zwykłego błogosławieństwa na końcu Mszy udziela się błogosławieństwa w formie podanej niżej, albo odmawia się modlitwę nad ludem:*

Bóg Ojciec wszechmogący, który was odrodził z wody i Ducha Świętego i uczynił swoimi przybranymi dziećmi, niech was błogosławi i sprawi, abyście zawsze byli godni Jego Ojcowskiej miłości.

W. Amen.

Jezus Chrystus, jedyny Syn Ojca Przedwiecznego, który obiecał, że Duch Prawdy zostanie w Kościele, niech was błogosławi i umocni w wyznawaniu prawdziwej wiary.

W. Amen.

Duch Święty, który rozpałił ogień miłości w sercach uczniów, niech was błogosławi, zjednoczy i doprowadzi do radości Królestwa Bożego.

W. Amen.

Biskup dodaje:

Niech was błogosławi Bóg wszechmogący, Ojciec i Syn i Duch Święty.

W. Amen.

MODLITWA NAD LUDEM

Zamiast podanego wyżej błogosławieństwa można odmówić modlitwę nad ludem.

Diakon lub ministrant wzywa:

Pochylcie głowy na błogosławieństwo.

Biskup wyciągnąwszy ręce nad ludem mówi:

Umocnij Boże, to co w nas zdziałałeś i strzeż w sercach swoich wiernych darów Ducha Świętego, aby nie wstydzieli się wyznawać przed światem Chrystusa ukrzyżowanego i z ofiarną miłością spełniali Jego przykazania. Przez Chrystusa Pana naszego.

W. Amen.

Niech was błogosławi Bóg wszechmogący, Ojciec i Syn i Duch Święty.

W. Amen.

Tłumaczył: O. Franciszek Małaczyński OSB

Ks. Bolesław Kosecki

HISTORIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Sakrament bierzmowania zajmował w całokształcie teologii sakramentów miejsce bardzo skromne — miejsce ubożego krewnego, jak się wyraził pewien teolog¹. Zarówno teologowie, jak i wierni przez wieki całe nie wykazywali wielkiego zainteresowania dla obrzędu, którego sensu i doniosłości nie zawsze dobrze rozumieli. Stąd wielu teologów wołało o nim milczeć². Taki stan rzeczy musiał odbić się ujemnie na życiu Kościoła. Apostolstwo laikatu, powszechne kapłaństwo wiernych były pozostawione w cieniu; ich teologia czekała opracowania w oparciu o teologię sakramentu bierzmowania.

Przeciw temu zaniedbaniu zareagował szczęśliwie nurt odradzającego się w Kościele życia liturgicznego, bazujący właśnie na sakramentach inicjacji chrześcijańskiej i pogłębiający swoją świadomość w bogatej Tradycji Kościoła.

Przedstawimy dzieje liturgii sakramentu bierzmowania w kolejnych etapach jej rozwoju i uwarunkowań, które wywarły decydujący wpływ na ten rozwój. Obecną liturgię bierzmowania przedstawia artykuł ks. C. Krakowika.

Studium sakramentu bierzmowania nastęrcza wiele trudności, bo w starożytności chrześcijańskiej udzielano go w łączności z chrztem. Na podstawie więc najwcześniejszych wzmianek, podanych w księdze Dziejów Apostolskich i w literaturze wczesnochrześcijańskiej, nie jesteśmy w stanie odtworzyć pierwotnego obrazu obrzędu bierzmowania³.

Dzieje Apostolskie opisują dwa fakty bardzo znamienne. Jeden ma miejsce w Samarii, drugi — w Efezie. Do Samarii przybywa diakon Filip i głosi jej mieszkańcom Chrystusa, tych zaś, którzy uwierzyli jego przepowiadaniu, chrzci w imię Jezusa Chrystusa. *Gdy Aposto-*

¹ M. B. Carra de Vaux Saint-Cyr, *Le sacrement de confirmation*, Notes historiques, „Lumière et Vie”, nr 51 (1961) s. 16.

² Por. B. Bartmann, *Précis de théologie dogmatique*, Mulhouse 1941, t. II, s. 301; A.-M. Roguet, *Les sacraments signes de vie*, Paris 1952 (L'esprit liturgique 5), s. 73—74.

³ Ks. W. Granat, *Sakramenty święte*, cz. II, Lublin 1966, s. 149; por. B. Neunheuser OSB, *Baptême et Confirmation*, Paris 1966, s. 224, 226.

lowie w Jerozolimie usłyszeli, że Samaria przyjęła słowo Boże, wysłali do nich Piotra i Jana. Ci, po swym przybyciu, modlili się nad nimi (lub: za nimi), aby mogli otrzymać Ducha świętego. Na żadnego z nich bowiem jeszcze nie zstąpił. Byli jedynie ochrzczeni w imię Pana Jezusa. Wtedy wkładali na nich ręce, a oni otrzymywali Ducha Świętego (8, 14—17). W podobny sposób udziela Ducha Świętego Paweł Apostoł, kiedy w podróży misyjnej przybywa do Efezu. Po zetknięciu się z grupą uczniów Jana Chrzciciela, ochrzczonych chrztem pokuty, skłania ich do przyjęcia chrztu w imię Pana Jezusa, a następnie, gdy przyjęli chrzest, wkłada na nich ręce. Tak więc i na nich zstąpił Duch Święty i zaczęli mówić językami i prorokować (19, 1—7).

Te dwa fakty świadczą, że prócz obrzędu chrztu Apostołowie wprochrzest z rąk ludzi nie należących do Kolegium Apostołów, i stanowią jego uzupełnienie, mianowicie praktykę nakładania rąk jako znak widzialny udzielania daru Ducha Świętego.

Obrzęd ten jest na razie bardzo prosty. Polega on na odmówieniu nad neofitami modlitwy o Ducha Świętego i na wkładaniu na nich rąk. Formuły tej modlitwy jednak pisma NT nie zawierają. Jego szafarstwo zarezerwowane jest samym Apostołom, najwyższym zwierzchnikom w Kościele, i z nich też przejdzie w przyszłości na ich następców — biskupów. Obrzęd praktykowany przez Apostołów nie posiada jeszcze własnej nazwy⁴. Za wcześniej też byłoby pytać, gdzie, tj. w jakich pomieszczeniach go udzielano i kiedy. Kościół bowiem w tym okresie nie posiadał jeszcze specjalnych miejsc kultu. Jedno jest pewne, że obrzęd ten pozostaje w ścisłej łączności z sakramentem chrztu jako jego uzupełnienie.

Nieco więcej wiadomości o liturgii sakramentu bierzmowania dostarczają nam świadectwa, jakie zachowały się w literaturze wczesnochrześcijańskiej. U Tertuliana (*De bapt.* 8) i Cypriana (*Ep.* 73, 9) opis obrzędu bierzmowania nie różni się jeszcze od opisu biblijnego. Wydaje się jednak, że nakładanie rąk już wtedy łącono ze znakiem krzyża na czole neofity (*signatio, consignatio*) i następnie z namaszczeniem olejem św., jak wynika z Tradycji Apostolskiej Hipolita (*Botte*, s. 52, 54). Na Zachodzie namaszczano przeważnie tylko czoło, na Wschodzie natomiast również inne części ciała. Św. Cyryl Jerozolimski pisze w trzeciej katechezie mistagogicznej, że po chrzcie namaszcza się czoło, uszy, nos i piersi neofity. Cyryl zaznacza, że w tym obrzędzie udziela się Ducha Świętego⁵.

Od IV w. zdarzało się coraz częściej, że bierzmowania nie udzielano

⁴ B. Bartmann, tamże; P. de Puniet, *Confirmation*, DACL III, 2515—2519; B. Botte OSB, *Le vocabulaire ancien de la confirmation*, „La Maison-Dieu”, nr 54 (1958) s. 5—22.

⁵ Katecheza 21 (*mystag.* 3), 1—7; PG 33, 1087—1094; Katecheza 16, 26; PG 33, 956; zob. I.-H. Dalmais, *Notes sur la confirmation dans les rites orientaux*, „Lumière et Vie”, nr 51 (1961) s. 75—76; A. Raes, *Introductio in liturgiam orientalem*, Roma 1947, s. 143 n.

w związku z chrztem, ale odrębnie. Wpływał na to rozwój sieci parafialnej i praktyka chrztu dzieci. W parafiach wiejskich chrztu udzielali kapłani i diakoni. Nowoochrzczeni udawali się następnie do siedziby biskupa w mieście, by tam z jego rąk otrzymywać bierzmowanie, lub też czekali przyjazdu biskupa do parafii. Św. Hieronim pisał ok. roku 382: „Taki jest zwyczaj kościołów, że biskup wyjeżdża, ażeby wzywając Ducha Świętego włożyć ręce na tych, którzy z dala od miast większych ochrzczeni byli przez kapłanów i diakonów”⁶.

Chrzest dzieci, zrazu udzielany tak jak chrzest dorosłych w czasie wigilii wielkanocnej i w inne dni⁷ odchodzi od określonego terminu w miarę, jak pod wpływem teologii św. Augustyna o grzechu pierworodnym podkreśla się chrzest *quam primum*. Od X/XI w. skracano odległość czasową między narodzeniem i chrztem dziecka do 30, 15 lub 8 dni (XIV w.)⁸. Tym samym bierzmowanie odłączyło się od chrztu św. Domagano się jednak od rodziców, by swoim dzieciom w jak najkrótszym czasie po chrzcie udostępnił sakrament bierzmowania. Od XIII w. podkreślano coraz bardziej charakter tego sakramentu jako umocnienie do walki ze złem i przesunięto wiek przystępujących do bierzmowania na siódmy rok życia (synod w Kolonii 1280).

Podczas gdy Kościół na Zachodzie zasadniczo trzymał się tradycji udzielania bierzmowania przez biskupów⁹, w Kościele wschodnim przyjmowała się inna praktyka, podkreślająca bardziej ścisły związek między chrztem i bierzmowaniem. Dlatego kapłani w parafiach odległych od siedziby biskupiej chrzcili i bierzmowali. Krzyżmo (*myron*) musi jednak być konsekrowane przez biskupa.

Jedno i drugie rozwiązanie kryło w sobie pewne niebezpieczeństwo. Na Zachodzie sakrament bierzmowania utracił swój związek z inicjacją chrześcijańską i bywał często, jako sakrament nie konieczny do zbawienia, zaniedbywany. Na Wschodzie natomiast troska o nierozzerwalność obu sakramentów przysłoniła znaczenie pastoralne bierzmowania i nie pozwoliła na rozwój jego liturgii, stanowiącej tylko ubogi dodatek do liturgii chrztu. Również na Zachodzie rozwój ten był nieznaczny i do IX w. nie odbiega od schematu podanego w Tradycji Apostolskiej Hipolita Rzymskiego. Odgraniczono namaszczenie udzielane neofitom tuż po chrzcie przez kapłanów i diakonów względnie diakonisy, od namaszczenia przez biskupa. Papięże Innocenty I

⁶ *Dialogus contra Luciferianos* 9; W. Schenk, *Liturgia sakramentów świętych*, cz. I, Lublin 1962, s. 67; R. Béraudy, *La confirmation*, w: A. G. Martimort, *L'Eglise en prière*, Paris 1961, s. 559.

⁷ Por. W. Schenk, dz. cyt., s. 43.

⁸ A. Stenzel SJ, *Die Taufe*, Innsbruck 1958, s. 265; R. Béraudy, *Die christliche Initiation*, w: *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Bd II, Leipzig 1967, s. 59.

⁹ O odrębnych zwyczajach w niektórych krajach zachodnich (np. w Hiszpanii i Południowej Ameryce do 1932 r.) zob. W. Schenk, dz. cyt., s. 74—76.

(list do Decencjusza), Grzegorz Wielki (list do Januarego) i niektóre synody zastrzegły namaszczenia czoła biskupom. Sakramentarz galijański z VI/VII w., zawierający liturgię rzymską z dodatkami galijskimi, oraz sakramentarz gregoriański (typu Hadrianum z VIII w.) o tradycji czysto rzymskiej posiadają prawie ten sam ryt bierzmowania, stanowiący wyraźnie odrębny obrzęd od chrztu. Modlitwa wstępna wspomina siedem darów Ducha Świętego. Namaszczenie głowy i kreślenie znaku krzyża na czole łączyły się w jeden gest namaszczenia czoła w formie krzyża. Obrzęd ten staje się elementem istotnym¹⁰. Słowa biskupa towarzyszące namaszczeniu nie były ustalone, np. w sakramentarzu galijańskim brzmią: *Signum Christi in vitam aeternam*. Miejscem udzielania bierzmowania jest kościół. Niektóre źródła wymieniają oprócz baptisterium także consignatorium lub chrismarium jako miejsce namaszczenia przez biskupa¹¹.

W X i XI w. liturgia bierzmowania wzbogaciła się o obrzęd uroczystego wejścia biskupa i ryt zakończenia czyli uroczystego błogosławieństwa. Wiek XI i XII, to początek okresu świetności Kościoła i wzrostu znaczenia biskupa jako najwyższego hierarchy w Kościele lokalnym. Chodziło więc o podkreślenie przez nowe obrzędy autorytetu apostołskiego biskupa, co znalazło swój wyraz również w modlitwie *Deus, qui Apostolis tuis*.

Szafarzem zwyczajnym sakramentu bierzmowania w średniowieczu jest zawsze biskup, któremu towarzyszą prezbiterzy i diakoni. Nie znaczy to, że nie było na Zachodzie wypadków udzielania tego sakramentu przez prezbiterów. Były to jednak wypadki nadzwyczajne (bierzmowanie heretyków nawracających się na łożu śmierci, brak obecności biskupa). Na takie wypadki konieczne było zezwolenie biskupa. Od XIII w. pozwolenie bierzmowania otrzymują w krajach misyjnych prezbiterzy zakonu dominikanów, franciszkanów i później jezuitów. Spotkać też możemy wypadki bierzmowania udzielanego przez prezbiterów w Niemczech i we Francji¹².

Miejscem udzielania tego sakramentu jest w tym okresie nie tylko kościół, ale i każde sposobne ku temu miejsce. Pisarze z okresu średniowiecza pozostawili sporo opisów, w których wzmianka jest o podróżnych i wizytacjach duszpasterskich ówczesnych biskupów, którzy udzielali sakramentu bierzmowania napotykanym po drodze dzieciom i dorosłym. Durandus w swoim *Rationale* twierdzi, że można *confirmare in campo*, lecz lepiej jest czynić to *in ecclesia aut in atrio ecclesiae*¹³.

¹⁰ W. Granat, dz. cyt., s. 158.

¹¹ M. Righetti, *Manuale di storia liturgica*, t. IV, Milano 1959, s. 160 n.

¹² W. Granat, dz. cyt., s. 177 n; M. Righetti, dz. cyt., s. 163—166.

¹³ W. Schenk, dz. cyt., s. 78—79; M. Righetti, dz. cyt., s. 160 n; P.-M. Gy, *Histoire liturgique de la confirmation*, „La Maison-Dieu”, nr 58 (1959) s. 140.

Świadcami bierzmowania do IX w. byli rodzice chrzestni. Od początku IX w. przyjmującemu ten sakrament towarzyszy osobny świadek bierzmowania. Pontyfikat rzymski wymienia obowiązki takiego świadka, a Katechizm rzymski (1566) przyrównuje go do instruktora sportowego względnie do przewodnika i doradcy. W niektórych krajach na Zachodzie, a nawet i w Polsce przyjmuje się zwyczaj, że bierzmowani przyjmują nowe imię¹⁴.

Wiek przystępujących do sakramentu bierzmowania — pominąwszy wypadki dorosłych — waha się w granicach między trzecim a dwunastym rokiem życia. We wczesnym średniowieczu domagano się od rodziców, by stawiali się ze swoimi dziećmi do bierzmowania w jak najkrótszym czasie po chrzcie. Pontyfikat rzymsko-germański z połowy X w. używa wyrażenia: „Pontifex vero veniens ad infantes...”¹⁵. Od XIII w. przesunięto wiek przystępujących najpierw na trzeci, a niezadługo na siódmy albo nawet na dwunasty rok życia. Synody średniowieczne wprowadzają też dla dorosłych oraz dla dzieci od dziesiętego lub dwunastego roku życia obowiązek spowiedzi jako warunek godnego przyjęcia tego sakramentu, podkreślając zasadę, że należy go przyjmować w stanie łaski¹⁶.

Dopóki nie opracowano jednolitych ksiąg liturgicznych dla całego Kościoła, formuła stosowana przy namaszczeniu czoła była dosyć różnorodna, a jej brzmienie przez wieki nie było ustalone. Formułę „Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris...” spotykamy po raz pierwszy w Pontyfikale rzymskim z XII wieku. Inne pontyfikaly z tego okresu podają teksty odmienne. Tę jednolitą formułę wprowadził dla całego Kościoła do Pontykalu rzymskiego Klemens VIII w 1566 r. Obecnie nowy obrzęd bierzmowania z 1971 r. zmienił tę formułę na „Accipe signaculum Domini Spiritus Sancti”, zbliżając się przez nią do obrzędu bizantyjskiego.

Innym elementem wprowadzonym w XIII w. do obrzędu bierzmowania jest znak określony jako lekki policzek, który biskup wymierza bierzmowanemu. Znaczenie tego nowego gestu jest dosyć zagadkowe i różnie interpretowane. Według Ildefonsa Herwegena, znaczenia tego obrzędu należy dopatrywać się w zwyczajach prawa germańskiego, gdzie policzek wymierzony młodzieńcowi był oznaką jego dojrzałości¹⁷. Durandus, biskup z Mende, który prawdopodobnie pierwszy wprowadził ten zwyczaj, widzi w tym geście analogię do policzka wymierzonego młodemu rycerzowi przy tzw. poświęceniu

¹⁴ W. Schenk, dz. cyt., s. 77—78; M. Righetti, dz. cyt., s. 167 n.

¹⁵ H. Schmidt, *Introductio in liturgiam occidentalem*, Roma 1960, s. 301.

¹⁶ M. Righetti, tamże; P. Bernard, *Confirmation chez les scolastiques*, DThC III (1938) 1075.

¹⁷ W. Schenk, dz. cyt., s. 68; M. Righetti, dz. cyt., s. 160.

czyli pasowaniu na rycerza (*benedictio novi militis*)¹⁸. Inni jeszcze widzą w tym geście — i to jest bardziej prawdopodobne — pozostałość z pierwotnego pocałunku pokoju, którego biskup udzielał po bierzmowaniu dorosłym i który już nie figuruje w sakramentarzu gelazjańskim ani w Pontyfikale rzymsko-germańskim (X w.) ani w Ordo XI. Kiedy mianowicie bierzmowano dzieci, biskup gestem głaskającego dotyku policzka zastępował pocałunek pokoju i wymawiał tylko słowa: *Pax tecum*¹⁹.

Reforma liturgiczna soboru trydenckiego ustaliła tylko sakramentalną formułę *Signo te signo crucis* etc. jako obowiązującą, poza tym zostawiła liturgię tego sakramentu bez zmian (*Pontificale Romanum* 1596).

Drugi sobór watykański polecił reformę liturgii bierzmowania, „aby się jasno uwydatnił ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim” (KL 71). W 1971 r. ukazały się nowe *Obrzędy bierzmowania*, obowiązujące od 1 stycznia 1973 r.

Pelplin

KS. BOLESŁAW KOSECKI

Ks. Czesław Krakowiak

ODNOWIONA LITURGIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Używany dotychczas obrzęd bierzmowania w swej istocie sięga początków chrześcijaństwa¹. Był on prosty i krótki z racji ścisłego związku bierzmowania ze chrztem (w Rzymie do XII wieku). Z chwilą ostatecznego rozdzielenia tych sakramentów, liturgię bierzmowania wzbogacono jedynie krótkim wstępem i zakończeniem. Ustalony w XIII wieku obrzęd bierzmowania przetrwał aż do reformy Pawła VI w 1971 roku.

Kicrunek reformy liturgii sakramentu bierzmowania wskazywały dokumenty Soboru Watykańskiego II, a zwłaszcza Konstytucja o świętej liturgii, według której obrzęd bierzmowania należy tak odnowić, „aby jasno uwydatnił się związek tego sakramentu z całą inicjacją chrześcijańską. Dlatego wypada, aby przyjęcie tego sakramentu po-

¹⁸ W. Schenk, dz. cyt., s. 69—70; M. Righetti, tamże; P.-M. Gy, art. cyt., s. 142—143.

¹⁹ W. Schenk, dz. cyt., s. 69; A. Croegaert, *Baptême-Confirmation-Eucharistie, sacrements de l'initiation chrétienne*, Bruges—Paris 1946, s. 264.

¹ Por. B. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte*, Muenster in W. 1963, s. 54.

przedzało odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Jeśli to możliwe, bierzmowania należy udzielać w czasie Mszy św.”². W siedem lat po wydaniu Konstytucji o świętej liturgii, po wnikliwych badaniach teologicznych nad bierzmowaniem oraz eksperymentach pastoralnych, na mocy dekretu Kongregacji Kultu Bożego z dnia 22. VIII. 1971 r. został wydany nowy obrzęd bierzmowania: *Ordo Confirmationis*. Poprzedza go dokument o wielkim znaczeniu doktrynalnym, Konstytucja Apostolska Pawła VI *Divinae consortium naturae*, oraz wstęp (*praenotanda*) zawierający wskazania teologiczno-pastoralne i normy prawne dotyczące nowego obrzędu sakramentu bierzmowania.

Bierzmowania udziela się zwykle w czasie Mszy św.³ Dlatego w nowym *Ordo Confirmationis* na pierwszym miejscu umieszczono obrzęd w czasie Mszy św. (rozd. I), a następnie ryt bierzmowania poza Mszą św. (rozd. II). Dwa następne rozdziały omawiają wypadki szczegółowe: udzielanie bierzmowania przez szafarza nadzwyczajnego (rozd. III), oraz ryt bierzmowania chorego w niebezpieczeństwie śmierci (rozd. IV). Ostatni, rozdział V zawiera teksty modlitw mszalnych i podaje wykaz tekstów Pisma św., które mogą być czytane w czasie liturgii słowa.

Struktura nowego obrzędu bierzmowania przedstawia się następująco:

- 1) Liturgia słowa Bożego
- 2) Liturgia sakramentu bierzmowania
 - odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych,
 - modlitwa z włożeniem rąk,
 - namaszczenie świętym krzyżmem,
 - modlitwa powszechna,
- 3) Liturgia Eucharystii lub modlitwa *Ojcze nasz*, w zależności od tego, czy bierzmowania udziela się w czasie Mszy św. czy poza nią
- 4) Błogosławieństwo końcowe.

1) LITURGIA SŁOWA BOŻEGO

a) czytania biblijne

Czytania bierze się w całości lub tylko w części ze Mszy danego dnia, lub z zestawu czytań zawartych w lekcjonarzu bierzmowania⁴. Ponieważ ze słuchania słowa Bożego wypływa wielorakie działanie Ducha Świętego w Kościele i w chrześcijaństwie⁵, wydaje się, że lepiej

² KL nr 71.

³ *Ordo Confirmationis*, Praenotanda nr 13 (odtąd skrót OC Praenot.).

⁴ OC nr 20.

⁵ Na temat lekcjonarza zob. J. Dheilly, *Le lectionnaire de la confirmation*, La Maison Dieu nr 93 (1968) s. 94—102; G. Ghidelli, *I temi biblici ricorrenti nel nuovo lezionario della cresima*, Rivista di pastorale liturgica 10 (1972) s. 45—49; R. Falsini, *La cresima sigillo dello Spirito*, Milano 1972, s. 89—95.

jest wybrać odpowiednie czytania z lekcjonarza własne, ukazujące działanie Ducha Świętego w historii zbawienia, która jest gwarancją i zapowiedzią podobnego działania w Kościele i w bierzmowanych.

Lekcjonarz bierzmowania zawiera 29 czytań: 5 ze Starego Testamentu, 12 z pism apostoelskich, 12 z Ewangelii, oraz 6 psalmów responsoryjnych i 6 wersetów do Alleluia⁶.

b) przedstawienie kandydatów

Właściwy obrzęd bierzmowania rozpoczyna się od przedstawienia biskupowi kandydatów do bierzmowania. Czyni to proboszcz, diakon lub katecheta, zgodnie z miejscowym zwyczajem⁷. Ma to być rzeczywiście osobiste, a nie anonimowe spotkanie z biskupem, i dlatego nowy obrzęd zaleca, aby kandydaci zostali imiennie przedstawieni biskupowi⁸. Będzie to możliwe zwłaszcza wtedy, gdy bierzmowania będzie udzielać w małych grupach. Gdy grupa do bierzmowania jest liczna, wystarczy wspólne przedstawienie kandydatów⁹. Obrzędowi prezentacji może towarzyszyć procesja. Kandydaci razem ze swoimi świadkami kolejno podchodzą do biskupa na znak, że chcą umocnieni Duchem Świętym współdziałać ze swoim biskupem w Kościele.

c) homilia lub przemówienie biskupa

Homilia biskupa oparta na przeczytanim słowie Bożym, ma pomóc kandydatom oraz wszystkim obecnym w głębszym zrozumieniu sakramentu bierzmowania. Biskup może posłużyć się również tekstem przykładowo podanym w *Ordo Confirmationis*¹⁰. Homilia ta zawiera prawdziwą katechezę o bierzmowaniu: Apostołowie pierwsi otrzymali Ducha Świętego, a następnie przekazywali Go wiernym przez włożenie rąk; biskupi, następcy Apostołów, mają taką samą władzę i sami, albo przez swoich kapłanów, udzielają ochrzczonego daru Ducha Świętego w celu ich uświęcenia i dla jedności Kościoła. Dzięki Duchowi Świętemu stajemy się podobnymi do Chrystusa i jesteśmy doskonalszymi członkami Kościoła. Przyjęcie daru Ducha Świętego i znaku krzyża na czole zobowiązuje do dawania świadectwa Męce i Zmartwychwstaniu Chrystusa. Biskup przypomina wreszcie kandydatom, że mają być żywymi członkami Kościoła, strając się służyć wszystkim na wzór Chrystusa. Kończąc homilię biskup wzywa kandydatów do wyznania wiary, złożonej pierwszy raz osobiście lub przez rodziców i chrzestnych przy sakramencie chrztu.

⁶ OC nr 61—65.

⁷ OC nr 21.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ OC nr 22.

2) LITURGIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

a) odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych

Odnawianie przyrzeczeń chrzcielnych przed bierzmowaniem zalecała już Konstytucja o świętej liturgii¹¹. Jest to bardzo ważny i istotny moment w liturgii bierzmowania. Bierzmowanie bowiem, tak jak każdy sakrament, jest sakramentem wiary. Wyznanie wiary chrzcielnej przez kandydatów jest ich aktem osobistym i publicznym wobec wspólnoty i jej pasterza¹². Wiarę tę, podobnie jak przy chrzcie, potwierdza szafarz bierzmowania: *Taka jest nasza wiara. Taka jest wiara Kościoła, której wyznawanie jest naszą chlubą, w Jezusie Chrystusie Panu naszym*. Obecna wspólnota dołącza się do tego wyznania wiary przez aklamację: *Amen*, lub w inny sposób, np. przez odpowiedni śpiew¹³.

b) modlitwa i włożenie rąk

Po odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych rozpoczyna się główna część obrzędu bierzmowania: modlitwa o Ducha Świętego z włożeniem rąk na kandydatów, oraz namaszczenie krzyżem z formułą sakramentalną. Zamiast dawnych wersetów, przed włożeniem rąk biskup zwraca się do wspólnoty z wezwaniem do modlitwy, aby Bóg wylał Ducha Świętego na odrodzonych w chrzcie, umocnił ich swoimi darami, czyniąc bardziej podobnymi do Chrystusa¹⁴. Przez chwilę wszyscy zebrani modlą się w ciszy, a następnie biskup i ewentualnie koncelebrujący z nim brezbiterzy wkładają ręce na kandydatów, z tym, że tylko biskup odmawia modlitwę *Deus omnipotens*¹⁵.

Modlitwa towarzysząca wkładaniu rąk przypomina, że kandydaci otrzymali już chrzest i zostali odrodzeni do nowego życia, a obecnie w bierzmowaniu otrzymują Ducha Świętego¹⁶. Bierzmowanie nie jest więc *confirmatio baptismi*, na co dawniej zwracano uwagę, ale *confirmatio baptisatorum* — umocnieniem ochrzczonych Duchem Świętym¹⁷.

Modlitwa ta ma charakter epiklezy, zwraca się do Ojca, który odrodził dzieci swoje z wody i z Ducha Świętego i uwolnił je od grzechu, aby przez Syna zesłał na nie Ducha Świętego z siedmiorakimi darami. Duch Święty dokonuje doskonałej i całkowitej konsekracji osoby ludzkiej, tak jak dokonuje poświęcenia wody chrzcielnej, konsekracji kapłańskiej i konsekracji Eucharystii; doskonale upo-

¹¹ KL nr 71.

¹² Por. S. Famoso, *Per una degna celebrazione della cresima*, Rivista di pastorale liturgica 10 (1972) s. 37; R. Falsini, dz. cyt., s. 36.

¹³ OC nr 23.

¹⁴ OC nr 24.

¹⁵ OC nr 25.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ R. Falsini, dz. cyt., s. 38.

dabnia do Chrystusa, Syna pierwotnego między wielu braćmi (por. Rz 8, 29)¹⁸.

Gest wkładania rąk w Starym Testamencie był symbolem przekazywania błogosławieństwa, specjalnych uprawnień oraz szczególnej mocy (por. Rdz 48, 14; Lb 27, 18; Pwt 34, 9; Kpł 9, 22). Chrystus posługiwał się również gestem wkładania rąk (por. Mk 10, 13—16; Mt 19, 13—15). Włożenie rąk na kandydatów zawsze było wymagane w liturgii bierzmowania w Kościele Zachodnim¹⁹. Jest to gest sięgający czasów apostoelskich i chociaż nie należy do istoty obrzędu bierzmowania należy go zachować, gdyż jest integralną częścią obrzędu i przyczynia się do pełniejszego zrozumienia sakramentu bierzmowania²⁰.

c) namaszczenie świętym krzyżem

Po modlitwie z włożeniem rąk następuje właściwy znak sakramentalny bierzmowania: namaszczenie czoła krzyżem wraz z formułą sakramentalną. Kandydaci podchodzą pojedynczo do biskupa, lub biskup przychodzi do oczekujących go w szeregach kandydatów²¹.

Z tych dwóch sposobów pierwszy wydaje się być lepszy, ponieważ lepiej wyraża czynny udział bierzmowanych, oraz ich wolną i odpowiedzialną prośbę o bierzmowanie. Byłby on wskazany zwłaszcza wtedy, gdy na początku obrzędu nie było imiennej prezentacji kandydatów biskupowi²².

Namaszczenia dokonuje szafarz kciukiem prawej ręki, bez wkładania dłoni na głowę bierzmowanego; czyniąc na czole znak krzyża wypowiada formułę: *N., Accipe Signaculum Doni Spiritus Sancti*, bierzmowany odpowiada: *Amen*, następnie udzielający bierzmowania przekazuje mu pocałunek pokoju²³. W tym czasie można śpiewać odpowiednią pieśń, zwłaszcza jeśli jest większa liczba bierzmowanych. Śpiew ten spełnia rolę towarzyszącą obrzędowi, podobnie jak śpiew podczas Komunii św., oraz nadaje obrzędowi uroczysty charakter, powinien także przez odpowiednie słowa wyrażać bogatą treść sprawowanego sakramentu²⁴. Aklamacja *Amen* po namaszczeniu bierzmowanego jest jego wyznaniem wiary i podziękowaniem za Dar Ducha Świętego, podobnie jak *Amen* przy Komunii św.

W czasie, gdy biskup namaszcza czoło bierzmowanego, świadek kładzie prawą rękę na jego ramieniu i podaje biskupowi imię bierz-

¹⁸ Por. B. Lewandowski, *Adnotationes quaedam in novum ordinem Confirmationis*, *Ephemerides Liturgicae* 86 (1972) s. 122.

¹⁹ Const. Apost. *Divinae consortium naturae*, w: OC s. 12.

²⁰ Tamże, s. 14.

²¹ OC nr 26.

²² S. Famoso, art. cyt., s. 39—40.

²³ OC nr 27. Nowy ryt bierzmowania znosi tzw. policzek.

²⁴ S. Famoso, art. cyt., s. 40—41.

mowanego, jeśli nie czyni tego sam bierzmowany²⁵. Formuła sakramentalna przejęta z Kościoła Wschodniego mówi wprost o Duchu Świętym, którego otrzymują bierzmowani, oraz nawiązuje do Zesłania Ducha Świętego w dzień Pięćdziesiątnicy (por. Dz 2, 1—4 i 38)²⁶. Głównym skutkiem bierzmowania jest więc sam Duch Święty, obiecany przez Chrystusa i przekazywany ochrzczonej jako Dar, doskonale upodabniającej do Niego i dający niezniszczalny charakter²⁷.

Namaszczenie olejem ma również swe źródło w Piśmie św. W Starym Testamencie namaszczano królów (por. 1 Sm 9, 16; 2 Sm 2, 4; 5, 3), kapłanów i proroków (por. Ps. 105, 16; 1 Krn 16, 22; Iz 61, 1). Natomiast w Nowym Testamencie jest mowa o namaszczeniu Duchem Świętym w celu spełnienia określonej misji (por. Dz 10, 38; 2 Kor 1, 21; 1 J 2, 20. 27). Namaszczanie to oznacza głęboką wewnętrzną przemianę osoby przez Bożą moc. W Nazarecie Jezus oświadcza, że Duch Święty namaścił Go i przeznaczył do głoszenia Ewangelii (Łk 4, 18). Bierzmowany jest również namaszczony Duchem Świętym i przez to staje się podobny do Namaszczonego, tj. Mesjasza — Chrystusa: Kapłana, Proroka i Króla²⁸.

Namaszczenie krzyżmem w liturgii rzymskiej dokonuje się w formie krzyża (*consignatio*). Oznacza to z jednej strony zaciągnięcie się do służby Chrystusa, z drugiej zaś gwarantuje Jego trwałą opiekę nad tym, kto posiada Jego znak.

d) modlitwa powszechna

Po udzieleniu bierzmowania następuje modlitwa powszechna, dla której podany jest wzorcowy formularz. Wezwania modlitwy wiernych nawiązują do skutków sakramentu bierzmowania. Cała obecna wspólnota modli się najpierw za bierzmowanych, aby umocnieni darem Ducha Świętego, w wierze i miłości, całym swoim postępowaniem dawali świadectwo Chrystusowi; za rodziców i świadków, aby słowem i przykładem zachęcali bierzmowanych do naśladowania Chrystusa; za cały Kościół, hierarchię i wiernych, aby dzięki Duchowi Świętemu wzrastał w wierze i miłości; wreszcie za cały świat, aby wszyscy ludzie byli dla siebie braćmi żyjąc w pokoju i radości, które pochodzą od Ducha Świętego²⁹. W zakończeniu modlitwy wiernych włączono część dawnej modlitwy *Deus qui Apostolis tuis*.

²⁵ OC nr 26. Nie ma mowy o nowym imieniu. Wynika z tego, że po daje się imię ze chrztu.

²⁶ *Divinae consortium naturae*, s. 13.

²⁷ OC Praenot. nr 9.

²⁸ Por. *Obrzędy chrztu dzieci*, Katowice 1972, nr 70; R. Falsini, dz. cyt., s. 47.

²⁹ OC nr 30.

3) LITURGIA EUCHARYSTYCZNA

Szczytem całej inicjacji jest Eucharystia, „dlatego bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez co ich inicjacja chrześcijańska osiąga swoją doskonałość”³⁰.

Liturgia Eucharystii przebiega zgodnie z Ordo Missae, z tym, że nie mówi się *Credo* (było już wyznanie wiary przy odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych i aklamacji wspólnoty)³¹. Przedstawiciele bierzmowanych mogą dołączyć się do niosących dary ofiarne³². W I Modlitwie Eucharystycznej jest własne *Hanc igitur*³³. Bierzmowani dorosli (*adulti*), oraz — jeśli pewne racje za tym przemawiają — rodzice, świadkowie i krewni bierzmowanych, oraz katecheci mogą przyjąć Komunię św. pod dwiema postaciami³⁴.

Jeśli bierzmowania udziela się w czasie Mszy św., wtedy obowiązują następujące przepisy: własny formularz o bierzmowaniu można stosować każdego dnia z wyjątkiem niedziel Adwentu, Wielkiego Postu i Niedziel Okresu Wielkanocy, uroczystości (*solemnitates*), Środy Popielcowej i całego Wielkiego Tygodnia. Kolor szat liturgicznych czerwony lub biały³⁵. Wypada aby szafarz bierzmowania celebrował lub koncelebrował Mszę św., w czasie której udziela bierzmowania. Jeśli biskup nie celebrowuje tej Mszy św. — wypada, aby przewodniczył liturgii słowa, wykonując w niej wszystko to, co zwyczajnie należy do celebransa, a na zakończenie Mszy św. udziela uroczystego błogosławieństwa³⁶.

4) BŁOGOSŁAWIENSTWO KOŃCOWE

Obrzęd bierzmowania kończy uroczyste błogosławieństwo, dla którego *Ordo Confirmationis* przewiduje podwójną formę³⁷. Pierwsza forma jest wezwaniem poszczególnych Osób Boskich, od których pochodzą: synostwo (od Ojca), umocnienie w wierze (od Syna), jedność i radość (od Ducha Świętego), po czym następuje forma błogosławieństwa jak w czasie Mszy św.

Druga forma błogosławieństwa jest modlitwą nad ludem, aby utwierdził w nas to, czego dokonał przez sakramenty inicjacyjne, aby Jego wierni nie wstydzili się wyznawać przed światem Chrystusa

³⁰ OC Praenot. nr 13: „...initiatio christiana culmen attingit in Communionem corporis et sanguinis Christi. Hac ratione confirmati Eucharistiam participant, qua ipsorum initiatio christiana perficitur”. Por. Wtajemniczenie chrześcijańskie nr 2; Obrzędy chrztu dzieci. Wstęp nr 5, 5.

³¹ OC nr 31a.

³² Tamże, nr 31b.

³³ Tamże, nr 31c.

³⁴ Tamże, nr 32.

³⁵ Tamże, nr 57.

³⁶ OC Praenot. nr 13.

³⁷ OC nr 33.

Ukrzyżowanego i żyli w miłości, zachowując Jego przykazania. Modlitwę tę odmawia szafarz z wyciągniętymi rękami nad ludem i kończy formułą błogosławieństwa mszalnego.

W obrzędzie bierzmowania poza Msza św., końcowe błogosławieństwo poprzedzone jest wspólnym odmówieniem Modlitwy Pańskiej (analogicznie jak przy chrzcie)³⁸.

BIERZMOWANIE CHOREGO W NIEBEZPIECZEŃSTWIE ŚMIERCI

Każdy ochrzczony powinien otrzymać również dwa następne sakramenty dopełniające inicjację tj. bierzmowanie i Eucharystię³⁹. Dlatego należy się troszczyć, aby chorzy mający używanie rozumu, w niebezpieczeństwie śmierci, przed przyjęciem Wiatyku, zostali umocnieni przez sakrament bierzmowania. Udzielenie tego sakramentu powinno poprzedzić, jeśli to możliwe, odpowiednie pouczenie chorego o znaczeniu i skutkach bierzmowania⁴⁰. Jeśli czas pozwala, stosuje się cały obrzęd wyżej opisany⁴¹, natomiast w wypadkach nagłych, obrzęd skrócony, na który składa się włożenie rąk z modlitwą, oraz namaszczenie czoła krzyżmem z formułą sakramentalną. Bierzmowany, jeśli może, odpowiada: *Amen*. Inne elementy przygotowania i zakończenia można dodać w poszczególnych wypadkach, uwzględniając okoliczności⁴². Natomiast *in extrema necessitate* wystarczy namaszczenie świętym krzyżmem i wypowiedzenie formuły sakramentalnej⁴³.

* * *

Oceniając ogólnie nowy obrzęd bierzmowania i porównując go z dotychczas obowiązującym zauważamy, że struktura obrzędu nie została istotowo zmieniona. Dodano jedynie odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych i modlitwę powszechną, zmieniono nieznacznie teksty modlitw, opuszczono wersety we wstępie i zakończeniu obrzędu, dawną formułę zastąpiono nową, wzbogacono liturgię bierzmowania przez nowe formularze mszalne i nowe czytania biblijne. Nowy obrzęd bierzmowania został tak ułożony, że jego liturgia wskazuje na istotną treść teologiczną tego sakramentu. Ten problem wymaga jednak osobnego omówienia.

Lublin

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

³⁸ Tamże, nr 48. Por. *Obrzędy chrztu dzieci* nr 76.

³⁹ Wtajemniczenie chrześcijańskie nr 2; *Obrzędy chrztu dzieci*. Wstęp nr 55; OC nr 52.

⁴⁰ OC nr 52.

⁴¹ Tamże, nr 53.

⁴² Tamże, nr 55.

⁴³ Tamże, nr 56.

REFLEKSJA TEOLOGICZNA NAD LITURGIĄ SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Wydaje się, że temat tego rozważania trzeba sformułować w sposób dość ostrożny. Studium publikacji poświęconych liturgii bierzmowania prowadzi do wniosku, że teologia tego sakramentu dopiero się tworzy. Proponowane są wzajemnie dopełniające się koncepcje, które może dopiero w przyszłości pozwolą na stworzenie pewnej syntezy. Chyba żaden inny sakrament nie nastrocza tylu trudności w wypracowaniu teologii jego liturgii, ile właśnie bierzmowanie. Zasadnicze źródło tych trudności, różnic zdań i w konsekwencji tej wielości ujęć tkwi w historii sakramentu. Wszyscy autorzy stwierdzają jednomyślnie: w pierwszych wiekach Kościoła liturgię wtajemniczenia chrześcijańskiego sprawowaną z zasady w wigilię paschalną traktowano jako niepodzielną całość, obejmującą kąpiel odrodzenia z wody i Ducha Św., włożenie rąk przez biskupa i namaszczenie olejem oraz uroczystą Eucharystię, w której neofici po raz pierwszy uczestniczyli w ofierze i uczcie eucharystycznej Nowego Przymierza. Najstarsze teksty liturgiczne i katechezy Ojców Kościoła nie wykazują właściwej nam obecnie tendencji rozróżniania i analizowania: w którym momencie kończy się obrzęd chrztu, a w którym zaczyna się obrzęd bierzmowania, co jest specyficznym owocem bierzmowania i w jakiej relacji pozostaje ono do dwóch innych sakramentów wtajemniczenia.

Dążenie do analizy i w związku z tym pragnienie wypracowania specyficznej teologii bierzmowania jest uwarunkowane faktem oddzielenia bierzmowania od chrztu i wytworzoną w ten sposób sytuacją pastoralną. Właśnie obecna sytuacja pastoralna, właściwa dla Kościoła zachodniego (w Kościołach wschodnich przetrwała do dzisiaj praktyka udzielania bierzmowania bezpośrednio po chrzcie), mianowicie, że został zmieniony tradycyjny porządek udzielania sakramentów wtajemniczenia: a więc chrzest, Eucharystia, bierzmowanie, że istnieją duże rozbieżności co do wieku, w którym dopuszcza się ochrzczonych do bierzmowania — powoduje nie tylko żywe kontrowersje na tematy praktyki duszpasterskiej ale i głębokie różnice zdań na temat roli bierzmowania w życiu Kościoła i w życiu chrześcijanina.

Na przykładzie bierzmowania dostrzegamy zjawisko, które już niejednokrotnie miało miejsce w życiu Kościoła, że najpierw istnieją fakty, istnieje praktyka, a potem stopniowo wypracowuje się teologię tej praktyki. Właśnie obecnie, gdy przyjmuje się pewien pluralizm w praktyce pastoralnej nowy obrzęd bierzmowania ogłoszony 15. VIII. 1971 r. sankcjonuje ten pluralizm, jeśli chodzi o kolejność udzielania sakramentów wtajemniczenia; stawiając na pierwszym miejscu kolejność tradycyjną, zaleca udzielać bierzmowania około 7 roku życia oraz

zachowuje tę kolejność przy wtajemniczeniu dorosłych i dzieci w wieku katechetycznym (n. 11 Wstępu), pozwala Konferencjom biskupim przesunąć udzielenie bierzmowania na czas późniejszy: po dopuszczeniu do udziału w Eucharystii, a nawet w okresie przed zawarciem małżeństwa lub po zawarciu związku małżeńskiego (n. 12) — dostrzegamy również wielość opinii teologicznych, które niełatwo ująć w jakiś jednolity system. Jeden z autorów, H. Bourgeois, który podjął ostatnio próbę stworzenia pewnej syntezy teologicznej na temat sakramentu bierzmowania, zauważa, że obecnie bierzmowanie jest związane z jakąś „teologią okolicznościową”, która w różnych epokach przyjmowała różne akcenty zależnie od praktyki i ducha czasu¹.

Wydaje się także, iż niektórzy autorowie konstruują teologię bierzmowania nieco a priori, w oderwaniu od samych obrzędów sakramentu i od jego kontekstu, jakim jest na przykład liturgia mszy krzyżma W. Czwartku lub wigilia paschalna. Być może, iż powodem tego zjawiska było ubóstwo dotychczasowego obrzędu bierzmowania, który nie zdołał się tak wykształcić i rozbudować jak np. obrzęd chrztu.

Po tych uwagach wstępnych, które wydawały się potrzebne dla scharakteryzowania sytuacji, w jakiej trwają obecnie badania nad teologią sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, rozważmy nasz temat w dwóch etapach: teologiczna analiza odnowionego obrzędu bierzmowania oraz próba syntezy w oparciu o sam obrzęd i dostępne nam publikacje teologiczne.

I. ANALIZA ODNOWIONEGO OBRZĘDU BIERZMOWANIA

Zauważmy na początku, że o bierzmowaniu jest mowa już we wstępie ogólnym do nowego obrzędu chrztu dzieci, gdzie przedstawiona jest nauka o wtajemniczeniu chrześcijańskim:

„Ludzie uwolnieni z mocy ciemności przez sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia razem z Chrystusem umarli, razem z Nim pogrzebani i zmartwychwstali, otrzymują Ducha przyzbrania za synów i odprawiają z całym ludem Bożym pamiątkę śmierci i zmartwychwstania Pańskiego”².

Po krótkim przedstawieniu znaczenia sakramentu chrztu *Wstęp ogólny* tak mówi dalej o bierzmowaniu:

„Naznaczeni darem tegoż Ducha Świętego w sakramencie bierzmowania, tym dokładniej upodabniają się do Pana i napełniają Duchem

¹ H. Bourgeois, *L'avenir de la confirmation*, Lyon 1972, s. 26: „...plusieurs, aujourd'hui ont l'impression que la confirmation a été et continue d'être liée à une théologie de circonstance”.

² *Obrzędy Chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972. Wtajemniczenie chrześcijańskie — Wstęp ogólny, n. 1.

Świętym, tak aby niosąc o Nim świadectwo światu, doprowadzili jak najrychlej Ciało Chrystusa do pełni”³.

Na zakończenie wywodów *Wstępu* o sensie całego wtajemniczenia czytamy: „Te trzy sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego tak się ze sobą łączą, że doprowadzają do pełnej dojrzałości wyznawców Chrystusa, którzy pełnią w Kościele i w świecie posłannictwo właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu”⁴.

W samym odnowionym obrzędzie bierzmowania teologia tego sakramentu jest wyłożona w Konstytucji Apostolskiej Pawła VI *Divinae consortium naturae* (15 VIII 1971) oraz w dwóch krótkich artykułach *Wstępu*. Treść tych dokumentów można by ująć w następujący punktach:

a) Ochrzczeni przechodzą dalszy etap wtajemniczenia chrześcijańskiego przez sakrament bierzmowania. Otrzymują wylanie Ducha Świętego, który w dniu Pięćdziesiątnicy został zesłany na Apostołów.

b) Przez Dar Ducha Świętego zostają doskonalej upodobnieni do Chrystusa i umocnieni, aby składali o Nim świadectwo dla budowania Jego Ciała w wierze i miłości. Na ich duszach zostaje wyciśnięty charakter czyni znamię Pańskie, tak że sakramentu bierzmowania nie można powtarzać.

c) Między sakramentami wtajemniczenia istnieje wewnętrzna więź: ni tyle chronologiczna, ile ontologiczna i eklezjalna: sakramenty te dokonują stopniowo coraz to doskonalszego upodobnienia chrześcijanina do Chrystusa, zespala ją z Osobami Trójcy Św., oraz uzdalniają do pełnienia właściwego mu posłannictwa w Kościele i w świecie.

Jakkolwiek zakłada się, że bardzo często bierzmowanie będzie sprawowane bez związku z chrztem i z całym kontekstem liturgii wigilii paschalnej, znajdujemy w nowym obrzędzie wyraźnie podkreśloną więź całego wtajemniczenia, zgodnie z postulatami KL 71: „Obrzęd bierzmowania należy rozpatrzyć i w ten sposób ująć, aby się jasno uwydatnił związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim”.

d) W myśl tej zasady nowy obrzęd stawia na pierwszym miejscu udzielanie bierzmowania podczas Mszy św. Wymaganie to motywuje w następujący sposób:

„Bierzmowania udziela się zwykle (ex more) w czasie Mszy św., aby stał się jaśniejszym związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim, które osiąga szczyt w przyjęciu Ciała i Krwi

³ Tamże n. 2.

⁴ Tamże

Chrystusa. W ten sposób bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez którą ich wtajemniczenie chrześcijańskie zostaje doprowadzone do końca⁵. Wydaje się, że łacińskie zdanie *Wstępu*: „qua (= Eucharistia) ipsorum initiatio christiana perficitur” oznacza nie tyle czy też nie tylko, że przez Eucharystię wtajemniczenie zostaje zakończone, ale: zostaje dopełnione, udoskonalone, czy też: jest ciągle dopełniane i udoskonalane. Dalsze rozważania na temat więzi bierzmowania z Eucharystią potwierdzą jeszcze taką interpretację tego „perficitur”.

Zasady nowego obrzędu kładą wielki nacisk na dwa elementy liturgii mszalnej związane z bierzmowaniem (te same elementy występują również w obrzędzie bierzmowania poza Mszą): a mianowicie na liturgię słowa i na modlitwę Pańską:

„Należy przykładać wielką wagę do liturgii słowa Bożego, od której zaczynają się obrzędy bierzmowania. Albowiem ze słuchania słowa Bożego wypływa różnorakie działanie Ducha Świętego na Kościół i na każdego z ochrzczonych kandydatów do bierzmowania, a przez nie okazuje się wola Boża w życiu chrześcijanina”⁶. Stwierdzenie bardzo cenne dla teologii słowa Bożego: w liturgii słowa działa Duch Św. objawiając ochrzczonym wolę Bożą, jaką mają wypełniać w życiu.

„Doniosłe znaczenie ma również odmawianie modlitwy Pańskiej przez bierzmowanych razem z ludem albo we Mszy św. przed komunią albo poza Mszą przed błogosławieństwem, ponieważ sam Duch Święty modli się w nas, a chrześcijanin w Duchu mówi: Abba, Ojcze”⁷.

e) Łączność bierzmowania z Eucharystią winna być podkreślona również przez osobę *s z a f a r z a*. Wypada, aby szafarz bierzmowania był zarazem celebransem Mszy św., owszem — aby przewodniczył koncelebrazie sprawowanej z kapłanami, których ewentualnie zaprosił do współudziału w udzielaniu bierzmowania. I ten punkt ma głęboką wymowę teologiczną: w n. 7 *Wstępu* (podobnie jak w n. 26 Konstytucji o Kościele) biskup jest nazwany „szafarzem naturalnym” bierzmowania; (minister originarius — od „origo” — początek, źródło, pochodzenie). Uzasadnienie tego określenia jest następujące: gdy biskup udziela bierzmowania, ma miejsce wyraźniejsze odniesienie do pierwszego zstąpienia Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiąticy⁸. „Otrzymanie Ducha Świętego przez posługę biskupa wskazuje na ściślejszy węzeł, który łączy bierzmowanych z Kościołem oraz na otrzymane polecenie dawania Chrystusowi świadectwa wśród ludzi”⁹.

Tak więc zasadę o szafarzu „naturalnym” (czy też „pierwotnym”)

⁵ *Ordo Confirmationis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1971. Praenotanda, n. 13.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Praenotanda n. 1 i 7.

⁹ Praenotanda n. 7.

trzeba rozumieć w świetle nauki o Kościele. Biskup — głowa Kościoła lokalnego (będzie to w pełni prawdziwe zwłaszcza w odniesieniu do biskupa ordynariusza) jest członkiem kolegium biskupów, które jest kontynuacją kolegium apostołskiego. Wtajemniczenie rozpoczęte przez chrzest, udzielony przez prezbitera lub diakona, zostaje dopełnione udoskonalone przez to, że ochrzczone, dzięki interwencji biskupa zostaje ściślej złączony z kościołem lokalnym — diecezją, a przez to bardziej jeszcze zespolony z Kościołem powszechnym. Bierzmowanie jest w jeszcze pełniejszym znaczeniu niż chrzest sakramentem wspólnoty kościelnej, której więź symbolizuje i sprawia posługa biskupa, następcy Apostołów. Misja Ducha Św. rozpoczęta w dniu Pięćdziesiątnicy jest kontynuowana w sakramencie bierzmowania przez posługę biskupa. W bierzmowaniu w każdej z parafii dzieje się coś analogicznego, jak w Samarii, gdzie Piotr i Jan wkładali ręce na ochrzczonego „w imię Jezusa”, aby udzielić im Ducha Świętego, a przez to ściślej zespolić gminę samarytańską z macierzystym Kościołem w Jerozolimie¹⁰.

Pójdźmy jeszcze dalej po tej linii: wiemy, że nowy obrzęd traktując biskupa jako szafarza „naturalnego” przewiduje, iż oprócz biskupa z samego prawa mają władzę bierzmowania niektórzy prezbiterzy, których wymienia n. 7 *Wstępu*. Ponadto zarówno biskup jak i prezbiter udzielając bierzmowania, może zaprosić do koncelebracji tego sakramentu innych prezbiterów, zwłaszcza tych, którzy pełnią ważne funkcje publiczne w kościele lokalnym lub tych, którzy jako katecheci albo proboszczowie brali udział w bezpośrednim przygotowaniu kandydatów do sakramentu¹¹. Sądzę, że to postanowienie trzeba powitać nie tyle jako rozwiązanie praktyczne, ułatwiające sytuację w przypadku bardzo dużej liczby kandydatów¹², ile jako wniosek z zasady teologicznej, że czynności liturgiczne są czynnościami Kościoła, Kościół zaś jest „sakramentem jedności”¹³. Nie trzeba się obawiać, że dopuszczenie prezbiterów do koncelebracji sakramentu bierzmowania pomniejszy u wiernych przeżycie sakramentu lub rozumienie roli biskupa w Kościele. Wprost przeciwnie: oczywiście pod warunkiem odpowiedniej katechezy — podobnie jak koncelebracja Eucharystii — będzie podkreślać więź prezbiterium z osobą biskupa i więź każdej parafii z biskupem, który będąc najwyższym kapłanem

¹⁰ Por. Dz 8, 14—17. A. Hamman, *Le baptême et la confirmation*, Paris 1969.

¹¹ *Ordo Confirmationis*, Praenotanda, n. 8.

¹² Choć i ten взгляд zasługuje na uwagę. Por. dosadną wypowiedź: B. Botte, *A proposito della Confermazione*, w: P. Borella, B. Botte i inni, *La Confermazione e l'iniziazione cristiana* (Quaderni di Rivista Liturgica, n. 8), Torino 1967, s. 42: „...in quelle (diocesi) in cui i cresimandi sono numerosi, l'amministrazione del sacramento fa pensare a quanto avviene per la vaccinazione in massa”.

¹³ Por. KL 26.

swej owczarni nie może osobiście zawsze i wszędzie przewodniczyć zgromadzeniom wiernych i nie mógłby wypełnić swej misji bez współpracy prezbiterów. Liturgia bierzmowania koncelebrowana przez biskupa i prezbiterów może głębiej wprowadzić w przeżycie tajemnicy Kościoła i więzi kościoła lokalnego z Kościołem powszechnym, w zrozumienie jedności kolegium prezbiterów z biskupem diecezji, oraz służebnej roli kapłaństwa hierarchicznego (Biskupa, prezbiterów i diakonów) w stosunku do kapłaństwa wspólnego ochrzczonych i bierzmowanych.

Obrzęd bierzmowania rozpoczyna się po homilii odnowieniem przymierza chrztu, a więc wyrzeczeniem się szatana, wszystkich jego spraw i zwodniczych obietnic oraz wyznaniem wiary. W ten sposób zostaje znowu podkreślona więź chrztu i bierzmowania jako dwóch momentów tego samego wtajemniczenia. Przy chrzcie przyrzeczenia te składali rodzice i chrzestni (we własnym imieniu!), zobowiązując się doprowadzić dzieci poprzez cały proces chrześcijańskiego wychowania i własny przykład — do tego, aby świadomie, osobiście akceptowały zawarte w chrzcie przymierze. Przy bierzmowaniu kandydaci wyrażają tę osobistą akceptację. Bierzmowanie jest sakramentem wiary, a więc zakłada wiarę otrzymaną na chrzcie i przyczynia się do jej pogłębienia.

Następuje teraz modlitwa o dary Ducha Św. Nowością w zreformowanym obrzędzie jest to, że do tej modlitwy wzywa biskup najpierw całe zgromadzenie. Cała wspólnota wiernych jako część i obraz Kościoła jest zainteresowana wydarzeniem, jakie ma się dokonać, bierzmowanie jest bowiem sakramentem budującym Kościół. Tak w zachęcie do modlitwy jak i w samej modlitwie jest mowa o dwóch interwencjach Ducha Św.:

a) kandydatami do bierzmowania są ci, którzy zostali już we chrzcie odrodzeni przez wodę i Ducha Św. (aluzja do J 3, 5) oraz otrzymali odpuszczenie grzechów. Duch Święty działa więc już we chrzcie. Nie można mówić, że dopiero bierzmowanie jest „sakramentem Ducha Św.”, każde bowiem działanie Chrystusa w sakramentach jest nieodłączne od działania Ducha: Chrystus działa mocą swojego Ducha¹⁴.

b) biskup prosi o nową interwencję Ducha Św., który ma ochrzczonych umocnić swoimi darami i przez swoje namaszczenie bardziej jeszcze upodobnić do Chrystusa, Syna Bożego. Modlitwie o dary Ducha towarzyszy wyciągnięcie rąk nad wszystkimi kandydatami równocześnie. P a w e ł VI w Konstytucji *Divinae consortium naturae*, pre-

¹⁴ Por. H. Mühlen, *Die Wirksamkeit des Heiligen Geistes als Ermöglichung jeglichen liturgischen Tuns*. Zum dogmatischen Verständnis der Aussagen der „Constitutio de Sacra Liturgia” über die Präsenz Christi, w: P. Bormann und Hans-Joachim Degenhardt, *Liturgie in der Gemeinde*, Salzkotten 1965, t. II, s. 40—61.

cyzuje, że to włożenie rąk nie należy do istoty obrzędu sakramentalnego, ale trzeba je wysoko cenić, ponieważ przyczynia się do integralności obrzędu i do jego pełniejszego zrozumienia. Jasne jest — dodaje Papież — że to poprzedzające włożenie rąk różni się od włożenia ręki, które łączy się z namaszczeniem Krzyżmem na czole.

Tętem modlitwy jest tekst Izajasza 11, 1—3. Prorok zapowiada, że Mesjasz, potomek Jessego, a więc pochodzący z królewskiego rodu Dawida, będzie ubogacony obfitością, pełnią darów Ducha Bożego. Bierzmowanie, w którym ochrzczeni otrzymają z pełni darów Mesjasza, doskonalej upodobni ich do Niego. Na czym będzie polegać to doskonałsze upodobnienie, skoro już w sakramencie chrztu to upodobnienie nastąpiło? Jaki sens ma zdanie n. 2 *Wstępu*: „*Hac donatone Spiritus Sancti fideles perfectius Christo conformantur*”? Być może dalsze rozważania przybliżą nam sens tego zdania.

Ten, kto przedstawia kandydata, kładzie prawą rękę na jego ramieniu. Zauważmy, że przedstawiającymi (świadcami bierzmowania) mogą być w pierwszym rzędzie chrzestni — dla zaznaczenia związku bierzmowania z chrztem; mogą być nimi również sami rodzice¹⁵.

Namaszczeniu krzyżmem na czole towarzyszy obecnie nowa formuła: „N., accipe signaculum Doni Spiritus Sancti” — „N., przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”, pochodząca z IV—V w.¹⁶ i używana w liturgii bizantyjskiej. Paweł VI uzasadniając zmianę dotychczasowej formuły, zaznacza, że formuła bizantyńska wyraża dar samego Ducha Św. i wspomina zastąpienie Ducha Św. w dniu Pięćdziesiąticy. Jaki jest sens tej formuły? Nie można jej spłycać tłumaczeniem: „Przyjmij znak udzielenia Daru Ducha Św.”, jak gdyby „signaculum” oznaczało sam znak krzyża kreślony krzyżmem na czole bierzmowanego. W formule występuje podwójny „genetivus subiectivus”: to sam Duch jest udzielany jako Dar i jako „Signaculum” (gr. *sphragis*), albo: Duch Święty udzielany jako Dar, jest pieczęcią, znamieniem wyciskany na duszy bierzmowanego. Formuła nawiązuje do wydarzenia Pięćdziesiąticy, w którym Duch Św. został zesłany na Apostołów, a potem był przez nich przekazywany jako Dar. Por.: Dz 2, 38: odpowiedź Piotra dana tym, którzy słuchali jego słów: *Nawróćcie się... i niech każdy z was ochrzci się w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów waszych, a weźmiecie w darze Ducha Świętego*. Porównaj także epizod z Szymonem: „*sądziłeś, że dar Boży można nabyć za pieniądze* (Dz 8, 20). W Nowym Testamencie ściśle się łączą pojęcia pieczęci (*sphragis*), pierwocin Ducha oraz ostatecznego odkupienia: Duch Św. dany ochrzczonej jako Dar, jako pieczęć, którą są oznaczeni, jest tym samym Duchem, który wskrzesił Jezusa z martwych i którego

¹⁵ *Ordo Confirmationis*. Praenotanda, n. 5.

¹⁶ Znajdujemy ją u Cyryla Jerozolimskiego, Catech. 18, 33; PG 33, 1056 oraz u Asteriusza biskupa Amazy w: *In parabolam de filio prodigo*; PG 104, 213.

mocą my zostaniemy wskrzeszeni do chwały z Chrystusem. Duch Św. jako Dar, znamię (pieczęć) jest zadatkami i antycypacją naszego ostatecznego odkupienia¹⁷.

W związku z namaszczeniem krzyżem w sakramencie bierzmowania wolno nam postawić pytanie: co jest specyficznym skutkiem tego obrzędu w bierzmowaniu, skoro tym samym krzyżem namaszcza się ochrzczonych na szczycie głowy? Na czym polega to „doskonalsze” upodobnienie ochrzczonych do Chrystusa-obiecanego Mesjasza — przez nową interwencję Ducha Św., skoro już namaszczenie w chrzcie oznacza upodobnienie ochrzczonego do Mesjasza — według brzmienia formuły nowego obrzędu chrztu dzieci:

„Bóg wszechmogący, Ojciec Pana naszego Jezusa Chrystusa, który was uwolnił od grzechu i odrodził z wody i z Ducha Świętego, On sam namaszcza was Krzyżem zbawienia, abyście włączeni w lud Boży, wytrwali w jedności z Chrystusem Kapłanem, Prorokiem i Królem na życie wieczne.”

A więc już przez chrzest dzięki interwencji Ducha Św. zostaliśmy przyłączeni do ludu Bożego oraz upodobnieni do Namaszczonego — Chrystusa, który w najdoskonalszym stopniu posiadał godność Kapłana, Proroka i Króla.

Obrzęd bierzmowania kończy modlitwa powszechna. Kolekta odmawiana przez celebransa na jej zakończenie pozwala umieścić sakrament bierzmowania w kontekście całej ekonomii zbawienia, która jest związana z misją Ducha Św.:

„Boże, Ty dałeś swoim Apostołom Ducha Św. i zechciałeś, aby oni i ich następcy udzielali go innym wiernym; wysłuchaj łaskawie naszą modlitwę i działaj w sercach wiernych podobnie jak w początkach głoszenia Ewangelii.”

Szerszy kontekst tym słowom nadaje Paweł VI w swej Konstytucji. W jej świetle ekonomię zbawienia „w Duchu Św.” można by przedstawić w następujących etapach:

a) Duch był obiecany i zapowiedziany przez Boga jako dar czasów mesjańskich: Iz 43, 20; 44, 3; 58, 11; Ez 47, 1—12; Za 14, 8; J1 3, 1—5 (por. J 7, 39; Dz 2, 17—18).

b) wraz z Wcieleniem nastąpiła „pełnia czasów”: Mesjasz w łonie Maryi otrzymuje pierwsze „namaszczenie” Duchem św. (Łk 1, 35). Chrzest w Jordanie jest uroczystą inauguracją mesjańskiej misji Jezusa z Nazaretu, którego Bóg „namaścił Duchem Świętym i mocą”: Mk 1, 10; Łk 4, 17—21; J 1, 32; Dz 10, 38.

¹⁷ Por. 2 Kor 1, 21—22: *Tym zaś, który umacnia nas wespół z wami w Chrystusie i który nas namaścił, jest Bóg. On też wycisnął na nas pieczęć i zostawił zadatek Ducha w sercach naszych.* Ef 4, 30: *...nie zasmucacie Bożego Ducha Świętego, którym zostaliście opieczętowani na dzień odkupienia.* Por. także: Rz 8, 11, 23; Ef 1, 13—14. B. Botte, *Le vocabulaire ancien de la Confirmation*, La Maison-Dieu 54 (1958) 5—22.

c) obietnica „wylania” Ducha zawarta w pismach proroków konkretyzuje i przedłuża się w nauce Jezusa przed Jego odejściem ze świata: J 14, 16; 15, 26; Dz 1, 8.

d) w dniu Pięćdziesiątnicy Duch św. zstępuje na Apostołów zgromadzonych wraz z Maryją i gronem uczniów. Napełnieni Nim apostołowie (Dz 2, 4) głoszą wielkie sprawy Boże. Ci, którzy po przyjęciu słowa apostołów zostają ochrzczeni, przez włożenie rąk apostołów otrzymują Ducha Św. (Dz 2, 38; 8, 15—17; 19, 5n.) Nawiązując do praktyki apostołów, Paweł VI ukazuje jak przekazywanie Ducha Św. odbywa się nadal w Kościele:

„To włożenie rąk (przez apostołów) słusznie jest uważane na podstawie katolickiej tradycji jako początek sakramentu bierzmowania, które w pewien sposób utrwała w Kościele łaskę Pięćdziesiątnicy” (perpetuat gratiam pentecostalem).

II PRÓBA SYNTEZY

W jaki sposób można by teraz usystematyzować te dane, jakich dostarcza nam refleksja nad odnowionym obrzędem bierzmowania, nad tym, co Kościół proklamuje, co czyni i nad tym jak się modli, sprawując liturgię tego sakramentu?

1. Wiąż wtajemniczenia chrześcijańskiego.

Niezależnie od tego, w jakiej kolejności sprawowane są sakramenty chrztu, bierzmowania i Eucharystii, liturgia mocno podkreśla wewnętrzną, ontologiczną więź całego wtajemniczenia chrześcijańskiego, a więc: z jednej strony więź bierzmowania i chrztu, z drugiej: więź chrztu i bierzmowania z Eucharystią.

a) *Wiąż bierzmowania i chrztu.*

Dzieło odrodzenia przez wodę, udziału w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa, przybrane dzieciństwo — jest w chrzcie dziełem Ducha Św. On upodabnia chrześcijanina do Chrystusa w Jego misterium paschalnym oraz daje ochrzczoneму uczestnictwo w mesjańskim namaszczeniu Chrystusa — Proroka, Kapłana i Króla.

W sakramencie bierzmowania ma miejsce druga misja Ducha Św., która doskonali dzieło rozpoczęte przez chrzest, ściślej włącza ochrzczonego do Kościoła i uzdalnia go do pełnej realizacji potrójnej misji mesjańskiej otrzymanej na chrzcie.

Tę dwoistość misji Ducha Św. w chrzcie i bierzmowaniu zestawiają teologowie z podwójnym namaszczeniem Chrystusa przez Ducha Św.: — pierwsze namaszczenie Chrystusa na Kapłana — Pośrednika naszego zbawienia dokonało się we Wcieleniu; Duch Św. sprawił, że w łonie Maryi począł się Bóg-Człowiek, pierworodny wszelkiego stworzenia; — drugie namaszczenie Chrystusa dokonało się w czasie chrztu w Jor-

danie, kiedy to ukazał się nad Chrystusem Duch Św. w widzialnej postaci i gdy głos Ojca objawił, że On jest umiłowanym Synem a zarazem Sługą, który ma wypełnić plan Ojca przez swe posłuszeństwo aż do śmierci na Krzyżu. To „namaszczenie” jest inauguracją mesjańskiej misji, jaką Chrystus miał spełnić przez przepowiadanie, cuda i ofiarę. Bierzmowany zostaje doskonale upodobniony do Chrystusa i uzdolniony do czynnego spełniania misji proroczej, kapłańskiej i królewskiej.

b) *Więź chrztu i bierzmowania z Eucharystią.*

Tu jest moment bardzo istotny, a wydaje się, że w naszym nauczaniu na temat bierzmowania pozostawał dotąd w cieniu: chrzest i bierzmowanie są sakramentami przyjmowanymi jednorazowo; ale szczytem i źródłem całego organizmu sakramentalnego jest tajemnica Eucharystii. Ona jest szczytem i kresem całego wtajemniczenia nie jako sakrament jednorazowo przyjmowany, lecz jako sakrament, w sprawowaniu którego ochrzczony i bierzmowany ma uczestniczyć przez całe życie. Nie można twierdzić, że człowiek tylko ochrzczony (nie bierzmowany) nie jest zdolny do pełnego udziału w Eucharystii (i w związku z tym nie jest rzeczą konieczną absolutyzowanie sprawy kolejności sakramentów wtajemniczenia), ale bierzmowanie bardziej uzdalnia do czynnego uczestnictwa w Eucharystii. Bo Eucharystia, pojmowana w sposób dynamiczny jako *s p r a w o w a n i e E u c h a r y s t i i* aktualizuje potrójną misję mesjańską chrześcijanina spotęgowaną przez bierzmowanie:

— bierzmowany jest więc pełniej uzdolniony do udziału w liturgii słowa: do słuchania i rozumienia dobrej nowiny, do wyznawania wiary i do bronienia jej dzięki głębszemu wniknięciu w słowo Boże. Konstytucja o Kościele w n. 35 wyraźnie stwierdza, że Chrystus, Prorok wielki spełnia swą misję proroczą nie tylko przez hierarchię, lecz i przez świeckich wiernych, których ustanowił świadkami oraz wyposażył w zmysł wiary i łaskę słowa, aby moc Ewangelii jaśniała w życiu codziennym, rodzinnym i społecznym.

— bierzmowany doskonale niż tylko ochrzczony uczestniczy w funkcji kapłańskiej Chrystusa, dzięki czemu pełniej bierze udział w składaniu ofiary Chrystusa przez łączenie z nią ofiary własnego życia, pracy, cierpienia, odpoczynku, obowiązków stanu i zawodu: wszystkie te dziedziny działalności chrześcijanina, jeśli są przeżywane „w Duchu” — stają się duchowymi ofiarami składanymi Bogu wraz z ofiarą Chrystusa (por. Konstytucja o Kościele, n. 34). Jak misja kapłańska Chrystusa osiągnęła swój szczyt w ofierze (Por. Hbr 9, 14: *...który przez Ducha wiecznego złożył Bogu samego siebie jako nieskalaną ofiarę...*), tak charakter sakramentu bierzmowania, będący uczestnictwem w kapłaństwie Chrystusa, uzdalnia i zobowiązuje zarówno do

pełnego udziału w ofierze eucharystycznej przez składanie Bogu ofiary Chrystusa jak i przez składanie w życiu codziennym duchowych ofiar miłych Bogu (Rz 12, 1; 1P2, 5. 9). Tę więź chrztu i bierzmowania z Eucharystią dostrzeżemy lepiej w świetle misji Ducha Św.: Duch Św. był źródłem natchnienia wszystkich czynów ziemskiego życia Jezusa — aż do ostatecznego aktu miłości i posłuszeństwa wyrażonego w ofierze Krzyża. Ten sam Duch działający w ochrzczonych i bierzmowanych upodabnia ich działanie do działania Chrystusa, sprawia, że ich życie, będąc życiem „w Duchu” jest ustawicznym składaniem Bogu miłej ofiary, która swój szczytowy wyraz znajduje w niedzielnej Eucharystii. Taki sens ma próba w III modlitwie eucharystycznej: „Niech On (= Duch Św.) nas uczyni wiecznym darem dla Ciebie...”

Chrystus zmartwychwstały stał się „Duchem ożywiającym” (1 Kor 15, 45), dawcą Ducha Św., źródłem nowego życia, jakiego udziela przez swego Ducha. Duch Św. działając w sprawowaniu Eucharystii, dokonuje przemiany darów chleba i wina w Ciało i Krew Chrystusa, a tych, którzy się tymi uświęconymi darami posilają, zespała przez miłość w jedno Ciało Chrystusa (por. epiklezy konsekracyjne i komunijne nowych modlitw eucharystycznych) Duch Św. działając w wydarzeniach paschalnego misterium Chrystusa i w sakramentach wtajemniczenia ożywia i buduje Kościół. Duch jest ciągle dawany Kościołowi jako Duch Prawdy, życia, mocy i miłości (Rz 5, 5).

Każda niedzielna Eucharystia dzięki dynamicznej obecności Ducha Św. w jej sprawowaniu jest pogłębieniem i udoskonaleniem wtajemniczenia dzięki temu, że wprowadza w czyn uzdolnienia i uprawnienia, jakie chrześcijanin otrzymał raz na zawsze w chrzcie i jakie zostały spotęgowane w bierzmowaniu. Nie można więc — sądzę — mówić, że wtajemniczenie chrześcijańskie zostaje „doprowadzone do końca” przez Pierwszą Komunię św. Takim powiedzeniem sankcjonowalibyśmy postawę tych, którzy uroczą Komunią św. lub przyjęciem bierzmowania kończą swój udział w niedzielnej liturgii.

Dodajmy jeszcze, że każda Eucharystia aktualizuje funkcję królewską chrześcijanina na wzór Chrystusa, który będąc Królem przyszedł, aby służyć i oddać swe życie (Mt 21, 28). Chrześcijanin manifestuje swą postawę służebną przez chętnie podejmowanie określonych funkcji w zgromadzeniu i przez czynne uczestnictwo (por. Wprowadzenie ogólne do Mszału Rzymskiego, n. 62), a w życiu codziennym — przez wszelkie formy apostołstwa świeckich oraz przez poddawanie różnych dziedzin życia wymaganiom Ewangelii (por. Konstytucja o Kościele, n. 35—36). Można powiedzieć, że bierzmowanie stanie się źródłem szczególnej energii dla chrześcijanina w jego apostołstwie; pod warunkiem jednak, że energia ta będzie podtrzymywana przez udział w Eucharystii, która jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego.

2. Bierzmowanie udoskonala więź ochrzczonych z Kościołem.

Na czym to udoskonalenie polega? Sądzę, że znowu potrafimy to lepiej zrozumieć w świetle misji Ducha św.: Duch Św. buduje Kościół, włączając do jego budowli nowych członków przez sakrament chrztu (budowla ta rośnie na świętą w Panu świątynię — Ef 2, 21). Widzieliśmy już, że interwencja biskupa w bierzmowaniu oznacza i sprawia ściślejsze zespolenie bierzmowanego z Kościołem. Bo Duch Św. udzielony w bierzmowaniu jako Dar — to ten sam Duch, który został zesłany Kościołowi w dniu Pięćdziesiątnicy, jako Duch prawdy, głoszonej przez apostołów w celu budowania Kościoła; to dawca darów charyzmatycznych, a więc powołań i specyficznych uzdolnień, mających na celu wzrost Kościoła: jego rozwój i jedność. Dzięki Duchowi Św. bierzmowany głębiej przeżywa swe życie jako życie w Kościele: swe zdolności, swój rodzaj powołania, traktuje jako dary dane mu przez Boga dla dobra wspólnego, dla wzrostu Kościoła aż do miary dojrzałości wieku Chrystusowego. Stąd u bierzmowanego wzrasta odpowiedzialność za Kościół. Bierzmowany jest bardziej wychulony na grzech jako na przyczynę rozdarcia i podziału w Kościele. Pamiętajmy, że Duch Św. został dany apostołom przez zmartwychwstałego Chrystusa jako źródło mocy odpuszczania grzechów (por. J 20, 22—23). One bowiem stoją na przeszkodzie realizacji tego celu, dla którego Chrystus podjął śmierć na krzyżu: aby zgromadzić w jedno rozproszone dzieci Boże (J 11, 52). Trafnie więc stwierdza H. Bourgeois: „Duch bierzmowania — to Duch Boży, Duch Chrystusowy, Duch Kościoła; Duch, który pozwala nam żyć darem nowego życia otrzymanym na chrzcie w celu budowania Kościoła i osiągnięcia pełni osobowego wzrostu do miary Chrystusowej... Bierzmowanie — to sakrament, który nas uzdalnia do przeżywania naszego życia ludzi ochrzczonych jako życia „duchowego”, przeżywanego „w Duchu Św.” i w Kościele. Dzięki temu sakramentowi życie chrześcijańskie staje się coraz bardziej życiem w ciągłym odniesieniu do Chrystusa i do Ducha Św. w ścisłym powiązaniu z Kościołem, w którym Chrystus żyje przez swojego Ducha.”¹⁸

Naszkicowane tu perspektywy teologii bierzmowania, wynikające z refleksji nad liturgią tego sakramentu, nad ontologiczną więzią całego wtajemniczenia chrześcijańskiego, nad związkiem całego organizmu sakramentalnego z misją Ducha Św. i życiem Kościoła — są na pewno bardziej rozległe i bardziej wszechstronnie ukazują rzeczywistość bierzmowania niż pojęcia walki, znoszenia prześladowań i świadectwa w takim ujęciu, jakie zawdzięczamy trzynastowiecznemu

¹⁸ Dz. cyt. s. 151. Por. także: Th. Camelot, *La théologie de la Confirmation à la lumière des controverses récentes*, La Maison-Dieu 54 (1958) 79—91. J.-P. Bouhot, *La Confirmation, sacrement de la communion ecclésiale*, Lyon 1968.

komentatorowi liturgii — Wilhelmowi Durandowi, a zwłaszcza jego interpretacji „alapa” — „policzka” wymierzonego bierzmowanemu przez biskupa... Ten aspekt teologii bierzmowania tak bardzo eksponowany w katechezie spowodował jakby usunięcie w cień innych bardzo ważnych aspektów sakramentu, które obecnie trzeba jakby na nowo odkrywać, aby uchronić się zarówno w liturgii jak w katechezie i teologii od schematycznej jednostronności.

Kielce—Warszawa

KS. STANISŁAW CZERWIK

O. Stefan Zalewski CSSR

DUCHOWOŚĆ SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Bierzmowanie w sposób wieloraki kształtuje życie duchowe wiernych:

a. Jest ono najpierw przedmiotem wiary i jako takie, łącznie z całym kontekstem prawd objawionych, kształtuje świadomość wiernych, a konsekwentnie ich postawę duchową i moralną¹.

b. Bierzmowanie jest następnie obrzędem religijnym, częścią składową kultu Kościoła, a tym samym uczestniczy w owej przedziwnej pedagogii liturgii, dzięki której „wiera uczestników wzrasta, a dusze wznoszą się ku Bogu, aby Mu oddać duchowy hołd i otrzymać obfitszą łaskę”².

c. Przede wszystkim jednak bierzmowanie jest sakramentem, czyli jednym z siedmiu znaków obrzędowych, przez które i w których człowiek osobiście spotyka się z Bogiem, otrzymując od Niego w darze nowe życie, jako rezultat zbawienia dokonanego w Chrystusie.

Nowe to życie wypowiada się najpierw w teologicznym działaniu w wierze, nadziei i miłości, następnie znajduje swój wyraz w postawie moralnej³.

To właśnie nowe życie, jakie otrzymujemy w sakramentach, przenikające całość naszych ludzkich relacji do Boga i świata, jest momentem istotnym i decydującym dla duchowości chrześcijańskiej.

Teologia bierzmowania pozwala na wyprowadzenie szeregu wniosków i zastosowań, dotyczących duchowości. Rola zbawcza bierzmowania

¹ Uzasadniony wydaje się pogląd, że właśnie bierzmowanie stanowiło jeden z sześciu tematów podstawowej katechezy wprowadzającej, stosowanej w Kościele Apostolskim — por. Hbr 6, 2.

² KL 33.

³ Por. E. Schillebeeckx, *Chrystus Sakrament spotkania z Bogiem*, Kraków 1966, str. 222 ns.

prowadzi do stwierdzenia, iż współpraca ze strony człowieka jest szczególnie nieodzowna dla skuteczności tego sakramentu. Współpracy tej nie można zredukować do jednego, czy kilku aktów, lecz stosownie do natury bierzmowania, jako sakramentu trwałego, rozciągnąć ją trzeba na całe życie. Oznacza to, że chrześcijanin przyjmując bierzmowania, podejmuje tym samym pewien jak gdyby „program” współdziałania z jego darem sakramentalnym i program ten winien odtąd wiernie realizować.

Nasuwa się jednak pytanie, czy i o ile „program” ten różni się od wcześniejszej podjętego „programu” chrztu? Trzeba odpowiedzieć, że istnieje tylko jeden program duchowy, chrześcijański. Współdziałanie człowieka z darem sakramentalnym bierzmowania nie wymaga programu odrębnego, tym mniej, przeciwnego programowi Chrztu. Problematyka duchowa, związana z bierzmowaniem, jest ściśle powiązana z całością problematyki chrześcijańskiego życia duchowego i tylko w tej całości może być właściwie zrozumiana.

Wydaje się przeto, że nie tylko nie ma potrzeby, ale może być wręcz niewskazane, nadmierne wyakcentowanie w świadomości wiernych pewnych momentów duchowości, płynących z bierzmowania, z pominięciem, a tym bardziej kosztem całości.

Dotykamy w tym miejscu istotnego zagadnienia, które w interesującej nas kwestii duchowości trzeba uznać za sprawę najważniejszą. Jest nią:

1. WŁAŚCIWE KSZTAŁTOWANIE I POGŁĘBIANIE CHRZEŚCIJAŃSKIEJ ŚWIADOMOŚCI

Trudno mówić o chrześcijańskim życiu duchowym, jak długo nie dotrze do świadomości człowieka właściwy, w miarę możliwości, pełny obraz tego życia. Jeszcze ciągle bowiem sądzi wielu, że chrystianizm to sprawa wyłącznie określonych praktyk, względnie zakazów, czy nakazów. Tymczasem istota życia chrześcijańskiego, to przede wszystkim świadome trwanie i działanie w nadprzyrodzonej rzeczywistości zbawienia. Rzeczywistość ta, owoc zbawczej męki Chrystusa, udziela się nam jako nowe życie, możliwość nowego, nadprzyrodzonego istnienia i działania. Jest ona jedna sama w sobie, ale posiada takie bogactwo wymiarów i aspektów, że nie podobna jej wyrazić w sposób adekwatny żadnym określeniem.

W świadomości chrześcijańskiej, właściwie ukształtowanej, specjalnie uwypuklić się winien fakt, że w rzeczywistość tę wprowadzają nas trzy sakramenty inicjacji. Jest to jedyna droga, jedyny sposób uzyskania daru życia nadprzyrodzonego. Potrzeba więc, aby człowiek wierzący miał właściwe, jasne pojęcia o misterium wtajemniczenia i o doniosłej roli poszczególnych jego sakramentów.

Jakkolwiek bowiem sakramenty te budują w nas jedną rzeczywistość nadprzyrodzoną, każdy z nich ma odrębną naturę i własne, określone zadanie do spełnienia w życiu człowieka.

Podstawowym, a nie tylko pierwszym sakramentem wtajemniczenia jest chrzest. Jego rola nie może być w żadnym wypadku pomniejszona, nawet za cenę dowartościowania dalszych sakramentów. Całe życie duchowe chrześcijanina, aż po szczyty doskonałości, kształtuje się i rozwija na fundamencie chrztu, którego rzeczywistość wskutek tego ciągle w nas trwa.

Inicjacyjna funkcja bierzmowania i Eucharystii jest dopełnieniem chrztu, nie tyle przez dodanie naszemu życiu nadprzyrodzonemu pewnych nowych elementów, ile przez rozwinięcie i aktualizację tego, co otrzymaliśmy przez chrzest.

Specjalnie ważne jest kształtowanie świadomości wiernych na temat roli Eucharystii. Aspekt rzeczywistej obecności Chrystusa pod św. postaciami, niewątpliwie najgłębszy w misterium Eucharystii, tak dalece zaznaczył się w świadomości wielu, że niejako przysłonił pozostałe. Wysiłek duszpasterski przeto zmierzać winien nie tylko do utrzymania, czy raczej pogłębienia tego uświadomienia wiernych na prawdziwą obecność Chrystusa w Najśw. Sakramencie, ale także do uwypuklenia w ich świadomości pozostałych aspektów tajemnicy, szczególnie zaś aspektu ofiarnego i inicjacyjnego.

Gdy chodzi o aspekt inicjacyjny Eucharystii, wydaje się, że nie jest słuszne wiązać go tylko z pierwszą Komunią św. Każde bowiem następne przyjęcie Ciała i Krwi Pańskiej również jednoczy nas w przedziwny sposób z Chrystusem, a tym samym wprowadza głębiej w nurt życia nadprzyrodzonego. Każda też Komunia św. sprawia ten skutek w ścisłej łączności z trwałym darem dwóch pierwszych sakramentów inicjacji, ponieważ działanie Eucharystii, jak powiedzieliśmy, wyrasta niejako z nadprzyrodzonej rzeczywistości, przez sakramenty zbudowanej i równocześnie tę rzeczywistość udoskonala i aktualizuje.

Uwypuklenie zatem w świadomości wiernych inicjacyjnego aspektu Eucharystii oznacza wyrobienie w nich przeświadczenia, że przez ten sakrament mają oni coraz pełniej stawać się sobą, tj. uczniami Chrystusa.

Dominującym jednak akcentem w świadomości chrześcijańskiej na temat wtajemniczenia, winna być wspomniana wyżej wewnętrzna jedność rzeczywistości nadprzyrodzonej, w jaką trzy sakramenty nas wprowadzają.

Wydaje się przeto, że więcej niż troistość rytów inicjacji, należy akcentować jedność daru, który przez sakramenty otrzymujemy. Inaczej mówiąc, chrześcijanin winien być ustawicznie świadom, nie tyle,

iz przyjął chrzest, bierzmowanie i Eucharystię, lecz że przez sakramenty te został wprowadzony w życie nadprzyrodzone, w którym winien trwać.

Dla poprawnego ujęcia całości chrześcijańskiego wtajemniczenia, istotne znaczenie ma także właściwe zrozumienia specyficznej natury poszczególnych sakramentów inicjacji.

Dwa pierwsze z nich posiadają charakter trwały, przy czym ich skutek sakramentalny domaga się ustawicznej aktualizacji.

Eucharystia nie jest w tym sensie sakramentem trwałym, ale wielka częstotliwość, z jaką może być przyjmowana, a także więź z chrztem i bierzmowaniem sprawiają, że „doraźne” jej działanie, faktycznie jest działaniem trwałym, rozciągającym się na całe życie chrześcijanina.

Inicjacja chrześcijańska nie może być sprowadzona wyłącznie do chwili przyjęcia sakramentu. Ona raczej trwa tak długo, jak długo dopełniają się sakramenty inicjacji, to jest przez całe życie.

Kolejnym, ważnym momentem, jaki zaznaczyć się winien w świadomości chrześcijańskiej, jest fakt, iż dana nam rzeczywistość nadprzyrodzona winna w nas ustawicznie wzrastać. Brak tej świadomości prowadzi do najtragiczniejszego w dziejach Kościoła wypaczenia, jakim jest koncepcja chrystianizmu „statycznego”, czyli nie rozwijającego się, będącego w zastoju, czy też koncepcja minimalizmu religijnego. Pogłębianie przeto u wiernych przeświadczenia, że ich życie religijne winno ustawicznie wzrastać, jest szczególnie ważnym punktem programu duszpasterskiego.

Wzrost ten duchowy specjalnie wiąże się z bierzmowaniem. Sakrament ten bowiem, dając nam Ducha Św., w którym i przez którego Chrystus spełnia swą misję na świecie, tym samym daje nam możliwość uczestniczenia w tejże misji Chrystusa. Aktualizowanie tej możliwości, czyli coraz pełniejsze faktyczne uczestnictwo w dziele zbawczym Chrystusa, jest miarą chrześcijańskiego wzrostu duchowego. Tym doskonałej bowiem chrześcijanin będzie sobą, tj. uczniem Chrystusa, im pełniej będzie uczestniczył w Jego posłannictwie, mocą Ducha otrzymanego w bierzmowaniu.

Nasuwa się w tym miejscu refleksja, czy tradycyjna koncepcja „doskonałości” chrześcijańskiej nie wymaga pewnego przeakcentowania?

Sprawdzianem jej, wydaje się, jest nie tyle posiadanie określonych cnót — nawiasem mówiąc, sprecyzowanych w oparciu o niechrześcijański schemat Arystotelesa — ile faktycznie uczestnictwo w misji Chrystusa, stosownie do osobistego powołania każdego pojedynczego człowieka.

Wreszcie, w dobrze ukształtowanej świadomości chrześcijańskiej nie może zabraknąć przeświadczenia, że wzrost duchowy może dokonać

się jedynie przy współpracy człowieka. Dotykamy tu drugiego zasadniczego momentu chrześcijańskiej duchowości. Jest nim:

2. SZCZERY WYSIŁEK OSOBISTY W OSIĄGNIĘCIU DOJRZAŁOŚCI DUCHOWEJ.

Chrześcijanin nie jest tylko biernym odbiorcą daru życia nadprzyrodzonego, ale z pełną odpowiedzialnością musi je sam świadomie przyjąć i z nim współpracować. Dar ten bowiem udziela się nam jako możliwość, która w nas i przy naszej współpracy ma się rozwinąć, zaktualizować.

Dlatego też nie do przyjęcia jest minimalizm religijny, który chciałby poprzestać na samym przyjęciu sakramentów inicjacji, bez dalszego, osobistego zaangażowania we własny swój rozwój duchowy.

Z drugiej strony, nie można też pogodzić się ze skrajnie przeciwną postawą naturalizującego ascetyzmu, który z kolei nie dostrzega otrzymanej w sakramentach rzeczywistości nadprzyrodzonej, z jej własną wewnętrzną dynamiką rozwojową, a sprawę wzrostu duchowego chciałby wiązać wyłącznie z czysto ludzkimi wysiłkami.

Właściwą i jedyną postawę chrześcijanina można określić jako współdziałanie, wypowiadające się w trwałym dialogu z Bogiem.

Faktyczny zatem nasz rozwój duchowy jest wynikiem wewnętrznej dynamiki, jaką dana nam rzeczywistość nadprzyrodzona posiada w sobie, oraz naszego świadomego i wolnego z nią współdziałania. W stosunku do tejszy dynamiki życia nadprzyrodzonego, a ściślej, do uświęcającego nas przez nią działania Boga samego, co stanowi istotny czynnik wzrostu duchowego, nasze współdziałanie jest zawsze tylko drugorzędne. Nie mniej jest ono konieczne.

Łączne działanie rzeczywistości nadprzyrodzonej i człowieka, w zakresie jego wzrostu duchowego, posiada charakter nieustannego dialogu człowieka z Bogiem. Nie ogranicza się on do pewnych tylko aktów, ale obejmuje całe życie człowieka, wszystkie dziedziny jego aktywności. On to właśnie stanowi najgłębszy nurt życia chrześcijańskiego.

Dialog ten, rozwijający człowieka duchowo ma swoją szczególną podstawę w bierzmowaniu. Dlatego dla chrześcijanina, pragnącego świadomie uczestniczyć w tymże dialogu, niemałe znaczenie ma stałe odwoływanie się do daru sakramentalnego bierzmowania.

Właśnie bierzmowanie udziela naszemu życiu nadprzyrodzonemu wewnętrznej siły, dzięki której może ono wzrastać. Asymilacja tego daru sakramentalnego przez człowieka jest równocześnie współdziałaniem na rzecz własnego wzrostu duchowego. Bierzmowanie zatem,

jak żaden inny sakrament, wzywa nas do prowadzenia trwałego, uświęcającego nas dialogu z Bogiem.

Wezwanie to nabiera jeszcze większej wymowy, jeśli uświadomimy sobie, że tą udzielającą się nam wewnętrzną siłą, która nas rozwija i prowadzi drogą osobistego powołania w Kościele, jest Duch Św., czyli sam Bóg udzielający się człowiekowi, jako Dar sakramentalny. Asymilacja tego Daru przez nas polega właśnie na świadomym wyjściu Mu na spotkanie i na podjęciu z Nim dialogu. Bierzmowanie zatem stanowi trwałą, można powiedzieć, podstawę sakramentalną osobistego dialogu człowieka wierzącego z Duchem Św.

W świetle tej ostatniej uwagi jaśniejszą się staje rola i znaczenie osobistego nabożeństwa do Ducha Św. Nabożeństwo to nie może być zrozumiane partykularnie, jako jedno z wielu „nabożeństw” prywatnych — np. nabożeństwo do swojego ulubionego Świętego — ani formalistycznie, czy wręcz dewocyjnie. Nie może ograniczyć się do kilku sformalizowanych praktyk, ale zachować winno swój charakter uniwersalny, właśnie jako nieustanny dialog człowieka z Bogiem, dialog zmierzający do pełnego rozwoju udzielonego nam życia nadprzyrodzonego. Tak pojęte nabożeństwo do Ducha Św. jest jednym z istotnych elementów duchowości chrześcijańskiej.

Aby chrześcijanin faktycznie mógł uczestniczyć w rozwoju swego życia nadprzyrodzonego, konieczne jest dla niego pełne korzystanie z Eucharystii.

Sakrament ten bowiem przybliży i uobecni nam rzeczywistość nadprzyrodzoną, zrodzoną dla nas w ofierze Chrystusa i równocześnie wyzwala w nas nasze osobiste dążenie do duchowej pełni, włączając je w ofiarne życie Chrystusa. W rezultacie, w Eucharystii zostaje uintensywniony i doprowadzony do swego punktu szczytowego dialog, zmierzający do pełnego rozwoju naszego życia nadprzyrodzonego. Stąd jest ona ważnym sakramentem inicjacji, bez którego nie można mówić o duchowości chrześcijańskiej.

W przedstawionym programie dążenia do duchowej dojrzałości na podkreślenie zasługuje wreszcie doniosła rola „obchodów” Paschy. Pogłębiają one u wiernych świadomość rzeczywistości nadprzyrodzonej oraz mobilizują ich wolę do coraz doskonalszej współpracy w rozwianiu otrzymanego daru.

Najdoskonalej zadanie to spełniają obchody doroczne Paschy, wraz z okresem przygotowawczym W. Postu i radosną kontemplacją misteriiów chrześcijańskich w czasie Wielkanocnym. Słusznie więc poświęca się wiele uwagi w programie duszpasterskim należytemu wykorzystaniu tego cyklu liturgicznego.

Analogiczną rolę, jak gdyby w skrócie, winna spełniać Pascha tygodniowa, tj. niedziela, ze swoim punktem kulminacyjnym jakim jest

niedzielne przeżycie Eucharystii. Wydaje się, że wiele jest do zrobienia na rzecz właściwego ustawienia niedzieli w życiu chrześcijańskim i pełniejszego wykorzystania jej dla pogłębienia duchowego wiernych.

Godną polecenia jest chyba także praktyka obchodzenia dorocznej Paschy osobistej, tj. wspomnienia rocznicy przyjęcia sakramentów inicjacji. Jedno możnaby postawić tylko zastrzeżenie, by w obchodach tych nie tyle akcentować rocznicę przyjęcia rytów sakramentalnych, ile pamiątkę otrzymania od Boga nieocenionego daru życia nadprzyrodzonego, za który to dar chrześcijanin ustawicznie wyraża Bogu swą wdzięczność.

Tuchów

O. STEFAN ZALEWSKI, CSSR

Ks. Helmut Sobeczko

SAKRAMENT BIERZMOWANIA W DUSZPASTERSTWIE

Odnowa liturgii, w tym również liturgii sakramentów św., niesie ze sobą odnowę form duszpasterskich i dostosowanie ich do potrzeb życia religijnego naszych czasów.

Obowiązek wychowania wiernych do czynnego udziału, tak wewnętrznego jak i zewnętrznego, należy do głównych obowiązków szafarzy Bożych tajemnic.¹

Rodzi się pytanie, jakie konkretne wymagania pastoralne niosą ze sobą nowe obrzędy bierzmowania? Trudno o wyczerpującą odpowiedź, tym bardziej, że dotychczasowa praktyka duszpasterska bierzmowania jest różna w poszczególnych diecezjach, uwarunkowana lokalnymi właściwościami i zwyczajami.

I. STAN OBECNY PRAKTYKI DUSZPASTERSKIEJ

Zanim wskażę na niektóre wymogi duszpasterskie nowego *Ordo Confirmationis*, wypadnie najpierw przyrzeć się obecnej praktyce w naszych diecezjach. W tej sprawie zwróciłem się do Wydziałów Duszpasterskich naszych diecezji o przysłanie własnych instrukcji i wytycznych.

Ogólnie można stwierdzić jedno, a mianowicie na pierwsze miejsce wysuwa się wizytacja kanoniczna, wokół której koncentruje się większość prac przygotowawczych w parafii. Sakrament bierzmowania schodzi na dalszy plan. Od kilku lat w niektórych diecezjach podejmo-

¹ KL nr 19.

wane są próby przewyciężenia tego rodzaju stanu rzeczy. Np. wizytację przeprowadzają w okresie poprzedzającym przyjazd biskupa specjalni wizytatorzy, zarówno do spraw katechetycznych, kancelaryjnych, jak i stanu utrzymania budynków kościelnych.

Bierzmowanie w większości parafii odbywa się co 5 lat, zgodnie z prawem kanonicznym.² W kilku diecezjach częściej, co dwa lub trzy lata, dotyczy to głównie parafii wielkomiejskich.

Niektóre diecezje, zwłaszcza tarnowska, do bierzmowania dopuszcza dzieci starsze, kończące szkołę podstawową. Należy dodać, że nowe *Ordo Confirmationis* zasadniczo nie przewidujezmian dotychczasowej praktyki i pozostawia w mocy kan. 788 KPK, niemniej decyzję w tej sprawie zostawia konferencjom biskupim poszczególnych krajów³. W większości naszych diecezji biermuje się dzieci w wieku od 8 do 15 lat.

Jeżeli chodzi o czas bierzmowania, to na ogół jest nim okres Wielkanocy, a w niektórych diecezjach również okres jesieni. Różna jest także praktyka szczegółowego rozplanowania kolejności parafii w diecezji. Wyznacza się kolejno parafie całego dekanatu, albo poszczególne parafie z różnych dekanatów.

W ciągu jednego dnia z zasady biskup biermuje tylko w jednej parafii, są również diecezje, w których biskup biermuje w ciągu dnia w dwóch parafiach, zwłaszcza mniejszych (diec. opolska). W jednej diecezji (katowicka) z reguły biermuje się w sobotnie popołudnia (jedna parafia), oraz w niedziele, często w dwu różnych parafiach.

Do rzadkości należy praktyka bierzmowania w czasie mszy św., chociaż zezwala na to KL 71, oraz I Instrukcja wykonawcza z 1964 r., która również zaleca odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych⁴. Przyrzeczenia chrzcielne i prezentację kandydata stosuje się w diecezji Pelplińskiej⁵.

Ponadto nie wszędzie każdy bierzmowany ma swojego świadka, istnieje również praktyka wyznaczania jednego świadka dla całej grupy, np. dla jednej klasy, dla dzieci z danej wioski itp.

Różnie przedstawia się także sprawa bezpośredniego przygotowania, zarówno kandydatów do bierzmowania, jak i rodziców, świadków oraz całej parafii. Często przygotowanie ogranicza się do powtórki katechizmu, kilku nauk i do spowiedzi w przeddzień. Dziecko nie zawsze w sam dzień bierzmowania ma okazję uczestniczenia we mszy

² Kan. 785 KPK.

³ Kwestia wieku jest dziś przedmiotem ożywionej dyskusji, np. w Hiszpanii i niektórych krajach Ameryki Łacińskiej bierzmowania udziela się dzieciom przed I Komunią św. — por. Ks. St. Hartlieb, *Odnowa obrzędu Bierzmowania*, „Msza św.”, 6 (1972) 129.

⁴ Sw. Kongr. Obrzędów, Instrukcja o należytnym wykonaniu Konst. Liturgicznej, (z 1964), n. 65 — tłum. polskie „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śl. Opolsk.” 21 (1965) 16.

⁵ Por. *Ordo in usum Dioecesis Culmensis*, Pelplin 1957, s. 83—84.

św. Często duszpasterze poprzestają na samym rozdawaniu komunii św. przed przybyciem biskupa, lub po jego odprowadzeniu na plebanię.

II. PRÓBY NOWYCH ROZWIĄZAŃ DUSZPASTERSKICH NA TERENIE POLSKI.

Od kilku lat w różnych diecezjach podejmowane są próby większego wykorzystania bierzmowania pod względem duszpasterskim. Na szczególowsze omówienie zasługuje praktyka w diecezji tarnowskiej oraz projekt wytycznych archidiecezji warszawskiej.

a) Instrukcja w sprawie bierzmowania Kurii Diecezjalnej w Tarnowie.

Instrukcja została opracowana w 1967 roku⁶ i stosuje się ją w diecezji tarnowskiej od 1968 roku.

Na wstępie Instrukcja, powołując się na naukę Soboru Watykańskiego II o bierzmowaniu⁷, zobowiązuje duszpasterzy, aby kandydatów do bierzmowania, ich świadków i rodziców zapoznali z podstawowymi prawdami teologicznymi: ukazanie bierzmowania jako sakramentu inicjacji chrześcijańskiej (związek z chrztem i Eucharystią); powołanie do apostołstwa (sakrament apostołstwa świeckich — KK 33); związek z Kościołem — specjalna moc Ducha Św., która zobowiązuje do szerzenia obrony wiary Chrystusowej — KK 11.

W punkcie pierwszym Instrukcja określa wiek kandydatów, czas i miejsce bierzmowania. Postanawia, że do bierzmowania należy dopuszczać młodzież klas VII zarówno przy wizytacjach, jak i poza wizytacjami kanonicznymi. Równocześnie przypomina się proboszczom o obowiązku udzielania bierzmowania w niebezpieczeństwie śmierci wszystkim wiernym bez względu na ich wiek⁸. Młodzież klas VII parafii, w których nie odbywa się wizytacja kanoniczna, biermuje się każdego roku w określonych ośrodkach, do których udaje się z pobliskich parafii. Parafie te i dni wyznacza każdorazowo Kuria po uzgodnieniu z dziekanem.

Z kolei Instrukcja szczegółowo traktuje o przygotowaniu kandydatów do bierzmowania (p. 2). Przygotowanie dalsze obejmuje dzieci po I Komunii św. (klasy III—IV), bliższe obejmuje młodzież klas VII i odbywa się w ramach katechizacji (tematy: istnienie i istota sakr. bierzmowania, skutki, obrzęd bierzmowania). Jest to przygotowanie dogmatyczne, które kończy się na tydzień lub dwa tygodnie przed

⁶ Kuria Diecezjalna w Tarnowie, Instrukcja w sprawie przygotowania do S. Bierzmowania (L: OC. V-10/72/67). Z opracowań tarnowskich częściowo korzysta archidiecezja Krakowska. Wydział Katechetyczny troszczy się o to, aby w większych skupiskach bierzmowanie odbywało się co dwa lata. Informacja Wyd. Duszp. Kurii Metrop. w Krakowie z dnia 21. VIII. 1972 r.

⁷ Konst. o Liturgii, n. 71.

⁸ Paweł VI, Motu Proprio *Pastorale Munus* z 30. XI. 1963 r., AAS (1963).

uroczystością bierzmowania egzaminem. Przeprowadza go delegat biskupa, którym zwykle bywa wizytator diecezjalny lub dekanalny, albo dziekan.

W ramach przygotowania głosi się w kilku ostatnich tygodniach dodatkowe katechezy ascetyczne — są to tzw. „jasne dni”).

Punkt 3 i 4 mówi o przygotowaniu rodziców (całych rodzin) oraz świadków bierzmowania. Dla rodziców urządza się przynajmniej trzy spotkania: na początku roku szkolnego, w ciągu i pod koniec przygotowań, w czasie których omawia się obowiązek zaangażowania się w przygotowanie ich dzieci do przyjęcia sakr. bierzmowania oraz możliwości współpracy z katechetą (p. 3).

Zgodnie z prawodawstwem kościelnym Instrukcja podaje kryteria doboru na świadka bierzmowania⁹. Młodzież na 6 tygodni przed bierzmowaniem zobowiązana jest podać proboszczowi imię, nazwisko, wiek, wyznanie i adres upatrzonogo świadka. Proboszcz natomiast zobowiązany jest do urządzenia przynajmniej jednej konferencji dla nich, na której powinien uświadomić im ich obowiązki, jakie zaciągają wobec bierzmowanych (p. 4).

Bezpośrednio przed bierzmowaniem urządza się dziesięciodniowe przygotowanie — nowennę do Ducha Św. Zwykle każdego dnia odprawia się Mszę wieczorną z homilią i odmawia modlitwy do Ducha Św. (*Veni Creator*). Przygotowanie to czasami ogranicza się do trzech dni, zwłaszcza w razie zbyt wielkich odległości do kościoła. W takim wypadku młodzież pierwsze sześć dni nowenny odprawia w domu prywatnie (p. 5).

W ostatnim punkcie Instrukcja mówi o opiece nad młodzieżą po przyjęciu bierzmowania. W ścisłym powiązaniu z przyjętym sakramentem prowadzi się przez cały rok katechizację młodzieży klas VIII. Podkreśla się pracę nad sobą i obowiązek apostołstwa. Każdego roku w uroczystość Zesłania Ducha Św. z racji przygotowania do bierzmowania, przypomina się wszystkim parafianom o zaciągniętych zobowiązaniach, jakie płyną z faktu przyjęcia tego sakramentu.

Po czterech latach przedstawionej wyżej praktyki zwrócono się do księży z prośbą o ocenę tej praktyki pod względem wartości duszpasterskiej. Odpowiedziało 239 kapłanów. Wszyscy respondenci podkreślają przede wszystkim dowartościowanie bierzmowania, a także ożywienie katechizacji w klasie VII. W odpowiedziach domagano się dopracowania formy spotkań z kandydatami do bierzmowania oraz pogłębienia formacji młodzieży klas VIII do apostołstwa świeckich.

W roku 1972 w diec. Tarnowskiej udzielono bierzmowania 5.591 osobom w czasie wizytacji kanonicznej, a poza wizytacją 21.539 osobom w 97 parafiach¹⁰.

⁹ Kan. 795—796 KPK.

¹⁰ Biuro Prasowe Sekr. Episk. Polski, Pismo okólne 39 (212) z 18—24. IX. 1972. Korespondencja diecezjalna, n. 20/72.

b) Projekt Instrukcji Archidiecezji Warszawskiej.

W odróżnieniu od Instrukcji tarnowskiej, która ma już czteroletnią weryfikację życiową, Instrukcja warszawska jest tylko projektem, opracowanym przez Radę Duszpasterską. W związku z wydaniem nowych Obrzędów Bierzmowania ostateczne opracowanie zostało wstrzymane¹¹.

Niemniej treść projektu wytycznych zasługuje również na szczegółowe omówienie, gdyż zawiera sporo nowych rozwiązań natury duszpasterskiej.

Na uwagę zasługuje zamiar jak największego oddzielenia sakramentu bierzmowania od wizytacji kanonicznej. Zasadniczo możliwość udzielania go w ramach wizytacji przewiduje się dla parafii mniejszych, gdzie liczba dzieci jest stosunkowo mała (p. 1—2).

Projekt określa na wstępie wiek kandydatów do bierzmowania w następujący sposób: „Jako zasadę należy przyjąć, że do bierzmowania przystępuje młodzież w klasie VIII. W trudniejszych warunkach duszpasterskich, uniemożliwiających coroczne udzielanie bierzmowania, można dopuszczać także dzieci z klas VII. W wypadkach uzasadnionych duszpasterz może przesunąć przyjęcie tego sakramentu na wiek późniejszy” (p. I, 1). O dopuszczeniu kandydata do bierzmowania decyduje proboszcz po zasięgnięciu opinii katechety. Młodzież można dopuszczać tylko po odpowiednim przygotowaniu (I, 2).

Przygotowanie kandydatów Projekt dzieli na zwyczajne, specjalne i ascetyczne. Zwyczajne odbywa się w ramach katechizacji, specjalne na miesięcznych spotkaniach w roku poprzedzającym bierzmowanie, gdzie uwzględnia się przede wszystkim zagadnienia apostołstwa i życia chrześcijańskiego — zachęta do miesięcznej spowiedzi i Komunii św., wreszcie przygotowanie ascetyczne obejmuje: trzydniowe rekolekcje, tzw. „Dzień oczekiwania”, połączony ze spowiedzią, Komunią św. i postem (ostatni dzień rekolekcji) oraz dobrowolne zobowiązanie powstrzymania się od picia alkoholu i palenia papierosów (p. II, A, 1—3).

Zalecenia dotyczące rodziców i świadków przewidują, aby każdy kandydat miał osobnego świadka. Może być wybrany spośród osób bliskich i musi być osobą religijną. Wielkość i znaczenie bierzmowania należy omówić z rodzicami i świadkami na specjalnych spotkaniach (projekt nie określa ich częstotliwości). Należy zachęcić ich do spowiedzi i Komunii św. Bierzmowanie ma być również okazją do bliższej współpracy z katechizacją parafialną (p. II, B, 1—3).

Następnie Projekt omawia przebieg samego bierzmowania. Grupy przystępujące do bierzmowania nie powinny być większe niż 100 do 150 osób. Obrzęd będzie przebiegał wtedy sprawnie i krótko (p. III, 1).

¹¹ Wynika to z listu załączonego do projektu Instrukcji o Bierzmowaniu, jaki nadesłał do Opola w dniu 25. VIII. 1972 Ks. B. Bijak, referent Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Warszawie.

Mamy również zalecenie, aby „zgodnie ze wskazaniem liturgicznymi bierzmowanie odbywało się podczas mszy św. odprowadzanej przez księdza biskupa. Obrzęd odbywa się po Ewangelii i homilii. Bierzmowanie poprzedza odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych (III, 2—3)¹².

Z punktu widzenia duszpasterskiego słuszną jest uwaga dotycząca czasu namaszczenia bierzmowanych, który „należy wypełnić śpiewem i wspólnymi modlitwami, by zachować skupienie i nastrój modlitewny. Zarówno śpiewy jak i modlitwy powinny być odpowiednio dobrane, by swą treścią nie odbiegały od dokonującej się akcji. Modlitwom i śpiewom powinien przewodniczyć kapłan, który słowem wiążącym będzie naprowadzał myśl na właściwy tor” (p. III, 5).

Zagadnienie wychowania i pogłębienia świadomości przyjętych zobowiązań w sakramencie dojrzałości chrześcijańskiej, Projekt ogranicza wyłącznie do obchodu rocznicy bierzmowania w okresie Zesłania Ducha Świętego. Na obchód ten składa się, oprócz spowiedzi i Komunii św., konferencja z krótkim rachunkiem sumienia z wypełnienia przyjętych zobowiązań (p. IV).

III. WYMOGI DUSZPASTERSKIE NOWEGO ORDO CONFIRMATIONIS

Rodzi się z kolei pytanie, jakie postulaty pod adresem duszpasterstwa wysuwają nowe obrzędy bierzmowania? Z zadowoleniem należy stwierdzić, że przedstawione wyżej próby konkretnych rozwiązań duszpasterskich na naszym terenie w wielu wypadkach pokrywają się z nowymi obrzędami, a nawet częściowo je przewyższają.

Przyjrzyjmy się wobec tego niektórym postulatam duszpasterskim nowych obrzędów bierzmowania.

a) **Wiek kandydatów do bierzmowania.**

Nowe *Ordo Confirmationis* podtrzymuje w zasadzie dotychczasową praktykę Kościoła łacińskiego¹³, według której sakramentu bierzmowania udziela się około 7 roku życia, a wcześniej w wypadku niebezpieczeństwa śmierci¹⁴.

Konferencje biskupów poszczególnych krajów ze względów duszpasterskich mogą dolną granicę wieku podwyższyć. „Z powodów duszpasterskich, przede wszystkim aby głębiej wpoić pełne posłuszeństwo Chrystusowi i nauczyć ich dawania zdecydowanego świadectwa, konferencje biskupów mogą ustalić wiek, który wyda im się odpowiedniejszy tak, aby ten sakrament był udzielany w dojrzałym wieku po odpowiednim przygotowaniu”¹⁵.

¹² Zalecenia te pokrywają się z nowym *Ordo Confirmationis*, ed. typica 1971, Prenotanda, n. 13.

¹³ Por. kan. 789 KPK.

¹⁴ *Ordo Confirmationis*, Prenotanda, n. 11.

¹⁵ Tamże.

Postulaty wysuwane pod adresem Stolicy Apostolskiej, w trakcie przygotowywania nowych obrzędów, odnośnie wieku kandydatów do bierzmowania były diametralnie sprzeczne. Jedni uważali, że bierzmowanie jako sakrament wtajemniczenia, łączy się z chrztem do tego stopnia, iż należy udzielać obu sakramentów łącznie, przy czym powoływano się na praktykę Kościoła wschodniego i na inne argumenty historyczno-teologiczne; natomiast druga grupa domagała się praktyki udzielania bierzmowania w wieku późniejszym i po odpowiedniej katechezie, podkreślając głównie fakt, że bierzmowanie jest sakramentem dojrzałości chrześcijańskiej¹⁶. Słusznie zatem decyzje szczegółowe pozostawiono episkopatowi Kościołów lokalnych.

Wydaje się, że słuszna jest tendencja w naszym kraju do podnoszenia wieku kandydatów do bierzmowania, o czym świadczą nie tylko przedstawione wyżej konkretne rozwiązania dwu diecezji, ale także uchwalony przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 1 kwietnia 1971 r. nowy program katechetyczny, który cykl katechez na klasy V—VIII zatytułował „Dojrzałość chrześcijańska” — przygotowanie do bierzmowania¹⁷. Program wymagałby większego sprecyzowania i uzupełnienia nowymi akcentami teologicznymi, a także wymagałby dokładnego określenia, że udzielanie tego sakramentu ma mieć miejsce w klasie VII lub VIII. Ten wiek młodzieży jest okresem zbierania i porządkowania wiadomości. Jednocześnie jest to okres rozpoczynającego się dojrzewania i związanych z nim trudności, które z pewnością pozwoli łatwiej przezwyciężyć sakrament dojrzałości chrześcijańskiej.

b) Przygotowanie kandydatów do bierzmowania.

ba) Przygotowanie dalsze.

Wstęp do nowych Obrzędów Bierzmowania podkreśla, że obowiązek przygotowania ochrzczonych do przyjęcia sakramentu bierzmowania spoczywa na całym ludzie Bożym, natomiast szczególnie troska o staranne przygotowanie należy do duszpasterzy¹⁸.

Rola i znaczenie całej wspólnoty nie ogranicza się tylko do udziału w bezpośrednim przygotowaniu i uczestnictwie w samym obrzędzie bierzmowania, ale wykracza szeroko poza te ramy. Dziecko już od momentu chrztu ma prawo do miłości i pomocy ze strony całej wspólnoty, która ma obowiązek doprowadzić je do pełnego wyznania i potwierdzenia wiary. Chodzi w tym wypadku o całokształt życia

¹⁶ G. Pasqualetti, *De instauratione ordinis Confirmationis*, „Notitiae” 7 (1971) 360—363; por. P. de Clerk, *Reflexions theologiques sur la confirmation*, „Paroisse et liturgie” 53 (1972) 301.

¹⁷ Por. Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej, tekst w „Wiadomościach Urzędowych KB Śl. Op.” 7 (1971) 172—176; Bp Jerzy Stroba, *Geneza nowego programu katechezy*, „Katecheta” 11 (1972) 160.

¹⁸ *Ordo Confirm.*, n. 3.

środowiska, parafii, a zwłaszcza rodziny, w której dziecko znalazłoby przykład prawdziwego życia religijnego, na którym z kolei mogłoby budować swoją dojrzałość chrześcijańską¹⁹.

Główna troska o staranne przygotowanie do owocnego przyjęcia bierzmowania spoczywa jednak na rodzicach i duszpasterzach, przy czym szczególną pomoc w tej pracy ma stanowić katechizacja²⁰. Postulat ten w znacznym stopniu spełnia wspomniany już „Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej”, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski²¹.

Przez cały rok poprzedzający bierzmowanie w katechezach należałoby najpierw ukazać wewnętrzną i ścisły związek bierzmowania z pozostałymi sakramentami wtajemniczenia chrześcijańskiego, tj. ze chrztem i Eucharystią, a następnie omówić zobowiązania, jakie zaciąga chrześcijanin przez te sakramenty. Katechezy można oprzeć na tekstach biblijnych nowej liturgii tych sakramentów²².

Podana w obrzędzie bierzmowania krótka homilia akcentuje następujące zagadnienia, które mogą również być tematem katechez i nauk przygotowawczych:

— Z woli Chrystusa Apostołowie przez włożenie rąk udzielają ochrzczonym daru Ducha Św. (Dz Ap).

— Mocą tej samej władzy czynią to dziś biskupi i ich delegaci.

— Duch Św. rozlewa miłość, gromadzi w jednej wierze, obdarza różnymi powołaniami oraz uswięca i jednoczy Kościół.

— Przez dar Ducha Św. stajemy się doskonalszym obrazem Chrystusa i członkami Kościoła.

— Namaszczony Duchem Św. jest posłany do świata, aby świadczyć o Chrystusie, o Jego męce i zmartwychwstaniu. Mężnie wyznaje swoją wiarę.

— Duch Św. rozdziela różne dary między chrześcijan, aby ciało mistyczne czyniło postępy w jedności i miłości.

— Duch Św. sprawia w nas postawę służebną wobec wszystkich (Duch Chrystusa)²³.

Inne teksty liturgiczne nowych obrzędów podkreślają przede wszystkim prawdę, iż bierzmowanie jest sakramentem umocnienia w wyznawaniu prawdziwej wiary i dawaniu Chrystusowi świadectwa swoim życiem²⁴.

¹⁹ *Ordo Baptismi parvulorum*, Typis polyg. Vaticanis 1969, Praenotanda, 4; H. B. Meyer, *Pastoralliturgische Bemerkungen zur Feier der Kindertaufe*, „Heiliger Dienst” 1 (1972) 16.

²⁰ Por. *Ordo Confirm.*, n. 3.

²¹ Por. przypis 17.

²² Por. „Notitiae” 4 (1968) 53—56. Próbe szczegółowego omówienia tematyki katechez przygotowawczych do bierzmowania podał Ks. B. Lewandowski, *Wymogi pastoralne nowego obrzędu Bierzmowania*, „Atheum Kapłańskie” 380 (1972) 403—406.

²³ *Ordo Confirm.*, n. 22.

²⁴ Tamże, n. 24, 30, 33.

Zobowiązania płynące z przyjętego sakramentu bierzmowania, które również będą przedmiotem katechezy przygotowawczej, sformułował wyraźnie II Sobór Watykański: „Wierni (...) przez sakrament bierzmowania jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególnie moc Ducha Św. i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronięcia jej”²⁵.

bb) Przygotowanie bliższe.

Kandydaci do bierzmowania, jak podkreśla to wstęp do nowych obrzędów, „powinni znajdować się w stanie łaski, być odpowiednio pouczeni”²⁶. Dlatego najlepszą formą przygotowania bliższego będzie nowenna albo przynajmniej triduum lub rekolekcje przed samą uroczystością bierzmowania. W tym względzie należałoby wykorzystać doświadczenia poszczególnych diecezji.

Oprócz rekolekcji i innych spotkań na przygotowanie bezpośrednie powinna złożyć się także pokuta, zarówno sakramentalna, jak i w miarę możliwości pozasakramentalna w formie jednodniowego postu lub innej. W dniu takim kandydaci do bierzmowania mogą złożyć dobrowolne zobowiązanie powstrzymania się od picia alkoholu i palenia papierosów²⁷.

Nowe *Ordo Confirmationis* kładzie wielki nacisk na sprawę właściwego przygotowania, dlatego wyraźnie postanawia, że „Konferencje biskupów mają obowiązek dokładnie określić program duszpasterski, aby kandydaci, zwłaszcza dzieci, zostali dobrze przygotowani do bierzmowania”²⁸.

c) Przygotowanie wspólnoty parafialnej.

Oprócz przygotowania samych kandydatów, duszpasterz przeprowadzi przygotowanie całej społeczności parafialnej. Nie ulega wątpliwości, że przyjazd biskupa i udzielanie bierzmowania będzie okazją do powtórzenia i pogłębienia prawd związanych z przyjętym kiedyś przez nich darem Ducha Św. Na specjalnych naukach miesięcznych lub trzydniowych rekolekcjach parafialnych trzeba będzie przede wszystkim zaakcentować zagadnienie apostołstwa i życia chrześcijańskiego, jako konsekwencja pełnego wtajemniczenia przez chrzest, bierzmowanie i Eucharystię.

Sprawa przygotowania całej parafii była dotąd na ogół bardzo poważnie traktowana. Szczegółowe zalecenia wydała dla całej Polski już w 1962 roku Komisja Duszpasterska Episkopatu, która na polece-

²⁵ KK n. 11.

²⁶ *Ordo Confirm.*, n. 12.

²⁷ Por. Instr. Rady Duszp. Archidiecezji Warszawskiej, a także Instrukcję Diecezji Tarnowskiej.

²⁸ *Ordo Confirm.*, n. 12.

nie Konferencji Episkopatu opracowała specjalną instrukcję dla kapłanów w sprawie bierzmowania. Instrukcja ta zaleca: „Cała parafia, a szczególnie ci, którzy przystępują do Bierzmowania, winni głęboko przeżyć ten Sakrament. Dlatego trzeba przygotować parafię na Bierzmowanie przez odpowiednio wbudowaną katechezę w życie parafialne (...). Zawczasu też należy parafian zainteresować Bierzmowaniem, stworzyć odpowiedni klimat duchowy, wezwać wiernych do wspólnej modlitwy, urządzając nowennę do Ducha Świętego w celu godnego i głębokiego uczestniczenia w sakramentalnym życiu Kościoła i oddania życiem swoim świadectwa Chrystusowi. Zawsze zaś należy wiernych, przystępujących do Bierzmowania, przygotować przez odpowiednie rekolekcje, które będą budziły w ich duszach świadomość apostołskiego powołania i odpowiedzialności za królestwo Boże na ziemi”²⁹.

Treścią kazań przygotowawczych mogłyby być oprócz podanych wyżej tematów katechetycznych, następujące zagadnienia:

- Sakrament wtajemniczenia. Związek z chrztem i eucharystią.
- Sakrament zmartwychwstałego Chrystusa. Duch Św. pierwszym darem zmartwychwstałego Pana.
- Sakrament umocnienia, jedności i miłości.
- Zobowiązania płynące z przyjętego sakramentu bierzmowania. Wyznawanie wiary słowem i czynem (apostolstwo i obrona).
- Sakrament odpowiedzialności za Kościół. Dawanie świadectwa swoim postępowaniem.

d) Przygotowanie rodziców i świadków.

Pod adresem rodziców nowe *Ordo Confirmationis* stawia następujące wymagania: „Obowiązkiem chrześcijańskich rodziców jest troszczyć się o przygotowanie dzieci do życia sakramentalnego przez formowanie w nich ducha wiary i stopniowe jego umocnienie oraz przez bezpośrednie przygotowanie do owocnego przyjęcia sakramentów bierzmowania i Eucharystii z pomocą tych instytucji, które zajmują się katechizacją. Ta rola rodziców zaznacza się także przez ich czynny udział w obrzędach sakramentów”³⁰, chodzi między innymi o możliwość prezentacji swojego dziecka szafarzowi bierzmowania³¹.

Na specjalnym spotkaniu trzeba będzie omówić z rodzicami i świadkami na czym polegają ich obowiązki, a przede wszystkim trzeba im wyjaśnić znaczenie bierzmowania, zachęcić do przygotowania odpowiedniej oprawy w domu rodzinnym, a także zachęcić do spowiedzi i udziału we mszy św. bierzmowania. Ponadto bierzmowanie można wykorzystać jako jedną z form osobistego kontaktu katechety z rodzicami.

²⁹ *Sakramenty święte w duszpasterstwie*, Praca zbior. Kom. Duszp. Episkopatu Polski, Poznań 1963, s. 51.

³⁰ *Ordo Confirm.*, n. 3.

³¹ Tamże, n. 5, 21.

Stosunkowo gruntownym zmianom uległy przepisy prawne dotyczące świadków bierzmowania, zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego³².

Nowe obrzędy postanawiają, że świadkiem bierzmowania jest chrzestny (tym samym traci moc kan. 797, 1); „w ten sposób jaśniej zaznacza się związek między chrztem a bierzmowaniem, a funkcje i obowiązki chrzestnego mogą być spełnione w sposób bardziej skuteczny”³³. Została tu również dowartościowana instytucja rodziców chrzestnych, którzy mogą być dobierani jedynie na podstawie kryteriów życia chrześcijańskiego, inaczej ojcostwo chrzestne staje się „klamstwem liturgicznym”³⁴. Z punktu widzenia historycznego rodzice chrzestni nie tylko doprowadzali katechumena do chrztu, ale nadal udzielali mu braterskiej pomocy aż do całkowitego ich wtajemniczenia³⁵.

Jeżeli z jakiegokolwiek powodu świadkiem bierzmowania nie może być chrzestny, wówczas kandydata mogą przedstawić sami rodzice; o ile tego nie mogą uczynić nawet rodzice, wtedy wybiera się specjalnego świadka bierzmowania³⁶.

Nowe *Ordo Confirmationis* zobowiązuje duszpasterzy do troski o to, „aby świadek bierzmowania wybrany przez kandydata lub przez jego rodzinę był duchowo przygotowany do tej funkcji oraz obdarzony następującymi przymiotami:

- a) był wystarczająco dojrzały do spełnienia tego zadania³⁷,
- b) należał do Kościoła katolickiego i przyjął trzy sakramenty wtajemniczenia: chrzest, bierzmowanie i Eucharystię,
- c) nie był wykluczony przez prawo od spełniania czynności świadka bierzmowania³⁸.

Została również zniesiona praktyka, według której jeden świadek przedstawiał do bierzmowania całą grupę kandydatów, a także w nowych obrzędach brak wzmianki o tym, ażeby świadek był tej samej płci, co osoba bierzmowana. Szczegółowe normy postępowania w tym względzie ma ustalić Ordynariusz dla swojej diecezji. Jest to konieczne ze względu na korzyści duszpasterskie oraz możliwości różnej praktyki i podejścia do sprawy przez poszczególnych duszpasterzy³⁹.

³² Por. kan. 793—797 KPK.

³³ *Ordo Confirm.*, n. 5.

³⁴ Por. A. Stenzel, *Die Taufe*, Innsbruck 1958, s. 297.

³⁵ Por. M. Dujarier, *Instytucja rodziców chrzestnych*, w: „Concilium” Poznań 1—12 (1966) 7 66.

³⁶ Por. G. Pasqualetti, *De instauratione ordinis Confirm.*, art. cyt., s. 359.

³⁷ Świadkiem bierzmowania nie powinien być np. 14-letni starszy brat lub kolega.

³⁸ *Ordo Confirm.*, n. 6.

³⁹ Tamże, n. 5.

e) **Bierzmowanie w czasie Mszy św.**

Do wymogów duszpasterskich nowego *Ordo Confirmationis*, jeśli chodzi o obrzędy sakramentu bierzmowania, należy przede wszystkim wyraźny postulat udzielania tego sakramentu w czasie mszy św. „Zwykle udziela się bierzmowania w czasie mszy, aby jaśniej ukazać się ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim, które osiąga szczyt w przyjęciu Ciała i Krwi Chrystusa. W ten sposób bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez którą ich wtajemniczenie chrześcijańskie zostaje dopełnione”⁴⁰.

W uzasadnieniu za udzielaniem bierzmowania w czasie mszy św. nowe obrzędy powołują się przede wszystkim na argumenty natury teologicznej, ale nie można pominąć tu racji natury duszpasterskiej.

Jak wykazuje praktyka, trudno zebrać bierzmowanych, ich rodziców i świadków, najpierw na mszę, a następnie, zwykle w godzinach popołudniowych, na osobne udzielenie sakramentu. Również z wielu względów nie najlepszą jest praktyka udzielana Komunii św., a nawet odprawiania mszy św. przed przybyciem biskupa lub po jego odejściu. Wszystko to przedłuża pobyt dzieci w kościele i rozbija wewnętrzną jedność sakramentów inicjacji. W wyjątkowych jednak wypadkach możliwość taką przewidują nowe obrzędy bierzmowania⁴¹.

Wypada również, aby mszę bierzmowania odprawił biskup wraz z kapłanami pracującymi w parafii lub w całym dekanacie. Prawo przewiduje nawet binację, gdyż księża zwykle muszą każdego dnia odprawiać dla swoich parafian⁴². Koncelebrę kapłanów ze swoim biskupem, przy licznych udziałach wiernych, szczególnie zaleca odnowiona liturgia, jako manifestację samej natury Kościoła i znak jedności kapłaństwa. „Szczególnym uznaniem powinna cieszyć się taka koncelebra, w której biorą udział kapłani jakiejś diecezji ze swym biskupem, zwłaszcza w Wielki Czwartek we Mszy Krzyżma, czy też z okazji Synodu lub wizytacji pasterskiej. Z tej też racji zaleca się koncelebranie, ilekroć kapłani spotykają się ze swym biskupem...”⁴³. Jest to również argument przemawiający za bierzmowaniem w czasie mszy św.

⁴⁰ Tamże, n. 13.

⁴¹ Por. rubrykę poprzedzającą formularz mszalny: „Jeżeli bierzmowania udziela się w czasie Mszy, albo bezpośrednio przed Mszą lub po niej, odprawia się następującą Mszę w kolorze czerwonym lub białym” — *Ordo Confirm.*, n. 57.

⁴² Por. *Institutio generalis Mis. Rom.*, n. 158, ed. typica 1970, s. 58: „Kto na Synodzie, podczas wizytacji pasterskiej lub na zjeździe kapłanów koncelebruje z Biskupem lub jego delegatem, może, stosownie do uznania tegoż Biskupa, powtórnie w tym dniu celebrować Mszę dla pożytku wiernych”.

⁴³ Tamże, n. 157, s. 58; por. H. M a d e r s CSSR, Koncelebra w: „Concilium” Poznań, 1—2 (1965—66).

Grupy do bierzmowania nie powinny być zbyt wielkie (do 200 osób), gdyby zachodziła konieczność bierzmowania większej ilości osób, biskup może dobrać sobie do pomocy kapłanów, którzy piastują w diecezji jakiś specjalny urząd, np. wikariusza generalnego, wizytatora, dziekana (pewna szansa dowartościowania tego urzędu), albo pracują w danej parafii w charakterze proboszcza lub katechety, który przygotował kandydatów do bierzmowania⁴⁴.

Z różnych powodów, jak np. wiek i stan zdrowia albo bierzmowania w tym samym dniu w drugiej lub trzeciej parafii, mszę bierzmowania może odprawić inny kapłan, a nie biskup. W takim wypadku nowe obrzędy zalecają, aby biskup przewodniczył liturgii słowa, wykonuje wtedy wszystko, co zwykle czyni celebrans, a na końcu mszy również udziela błogosławieństwa⁴⁵.

Mszę św. z własnym formularzem i czytaniem, w czasie której udziela się bierzmowania, odprawia się w kolorze czerwonym lub białym. Jest to msza obrzędowa i nie wolno jej odprawiać w niedziele: Adwentu, Wielkiego Postu, okresu Wielkanocy, a także w uroczystości (*sollemnitates*), w Środę Popielcową i w Wielkim Tygodniu⁴⁶.

Bierzmowanie poza mszą św. nowe *Ordo Confirmationis* rezerwuje przede wszystkim dla dzieci, które jeszcze nie były u I Komunii św., a także w czasie sprawowanej liturgii bierzmowania nie będą do niej dopuszczone.

Za bierzmowaniem poza mszą św. mogą przemawiać również inne ważne okoliczności. W takim wypadku bierzmowanie musi poprzedzić liturgia słowa, a zakończyć wspólna recytacja lub śpiew na melodii mszalną, Modlitwy Pańskiej przed błogosławieństwem, gdyż sam Duch Św. modli się w nas, a chrześcijanin w Duchu Św. może powiedzieć, *Abba, Ojcze*⁴⁷.

f) **Obrzęd udzielania sakramentu bierzmowania.**

Nowością w stosunku do dotychczasowych obrzędów bierzmowania jest prezentacja kandydatów biskupowi przez proboszcza, katechetę albo innego kapłana lub diakona. *Ordo Confirmationis* przewiduje dwa sposoby prezentacji: pierwszy — gdy jest mała liczba kandydatów — polega na imiennym wzywaniu każdego z osobna, natomiast drugi sposób — gdy kandydatów do bierzmowania jest bardzo wielu — polega na samym ustawieniu kandydatów w odpowiednim miejscu przed biskupem. Prezentacja ta ma wartość po ewangelii, a przed krótką homilią⁴⁸. Nowe obrzędy uzależniają oba sposoby prezentacji od miej-

⁴⁴ Por. *Ordo Confirm.*, n. 8.

⁴⁵ Tamże, n. 13.

⁴⁶ Tamże, n. 57; *Institutio generalis Missalis Romani*, n. 330.

⁴⁷ Por. *Ordo Confirm.*, n. 13. Podano wyraźne określenie I Komunii (ad primam Communionem) — termin czasami niestosownie u nas kwestionowany.

⁴⁸ Por. *Ordo Confirm.*, n. 21.

scowych zwyczajów. Z punktu widzenia duszpasterskiego, z uwagi na przedłużenie obrzędów, należy się zastanowić, czy praktykę tę wprowadzać, zwłaszcza, iż proboszcz w jakiejś formie przedstawi kandydatów w słowie powitalnym na początku Mszy św. Przy większej liczbie dzieci również niewskazane jest ich wyprowadzanie z ławek i ustawianie przed biskupem po ewangelii, a przed homilią. Wprowadziłoby to ogromne zamieszanie, tym bardziej, że każde dziecko prowadzi jeden ze świadków bierzmowania albo jedno z rodziców. Konieczny jednak w tym wypadku będzie jednolity sposób postępowania w całej diecezji. Najlepiej jeśli dzieci będą podchodziły do biskupa (ewentualnie i kapłanów, którzy mu będą pomagali), albo udzielający bierzmowania podejść do dzieci ustawionych wzdłuż nawy kościoła, dopiero bezpośrednio przed namaszczeniem krzyżem.

Podobnie w praktyce może okazać się lepszy sposób odczytywania imion przez kapłana z podanej karteczki. Młodzież starsza winna podawać sama imiona, jest to sposób bardziej personalny i zrywa z anonimowością. Po odpowiednim pouczeniu mogą to również uczynić świadkowie⁴⁹. Nowe obrzędy nic nie wspominają o wybieraniu nowego imienia przez kandydata do bierzmowania. Za stosowaniem imion otrzymanych na chrzcie przemawia przede wszystkim wewnętrzny związek obu sakramentów wtajemniczenia.

W tekstach nowego *Ordo Confirmationis* brak również wzmianki o wycieraniu czoła po namaszczeniu, jednak należałoby dotychczasową praktykę podtrzymać, zwłaszcza w stosunku do dzieci.

Odrębnego przygotowania wymaga śpiew w czasie namaszczenia. Ma to być śpiew odpowiednio dostosowany⁵⁰. Duszpasterz winien przygotować krótki komentarz, pewne recytacje modlitewne i wspólne śpiewy, wyrażające wdzięczność za otrzymany dar Ducha Św. Nie mogą to być modlitwy i śpiewy przypadkowo dobrane oraz odbiegające od sprawowanej czynności. Jeżeli obrzęd namaszczenia trwa dłużej, modlitwom i śpiewom winien przewodniczyć kapłan (komentator), on też może podać krótkie objaśnienia do sprawowanych obrzędów.

IV. BIERZMOWANIE DOROSŁYCH

Dotychczasowe wywody dotyczyły głównie bierzmowania dzieci i młodzieży, niemniej problem bierzmowania dorosłych staje się i w naszych warunkach coraz bardziej aktualny. Chodzi tu głównie o dwie grupy dorosłych: katechumenów przygotowujących się do chrztu oraz kandydatów zgłaszających się do sakramentu małżeństwa. Ta ostatnia grupa staje się coraz liczniejsza, na co wpływają różne przyczyny, zwłaszcza wielka migracja ludności i na ogół zbyt rzadka możliwość (co 5 lat) przyjęcia sakramentu bierzmowania w jednej

⁴⁹ Tamże, n. 26; por. De instaurat. ord. Conf., art. cyt., s. 358.

⁵⁰ *Ordo Confirm.*, n. 29.

parafii. Istniejąca w tym względzie sytuacja wymaga również konkretnych rozwiązań duszpasterskich, tym bardziej, że nowe *Ordo Confirmationis* daje nam pewne możliwości i zarazem stawia nowe wymagania.

Dorośli katechumenom, a także dzieciom, które chrzci się w wieku nauczania katechizmu, udziela się wszystkich trzech sakramentów wtajemniczenia łącznie, tzn. w czasie mszy po chrzcie św. kapłan udziela bierzmowania i I Komunii św. Podobnie dorośli, ochrzczeni w dzieciństwie, gdy przyjmują po odpowiednim przygotowaniu I Komunię, otrzymują również podczas tej samej mszy św. bierzmowanie⁵¹. Kapłan, który chrzci dorosłego, albo dziecko w wieku nauczania katechetycznego, albo przyjmuje do pełnej jedności z Kościołem dorosłego już ochrzczonego, ma władzę bierzmowania na mocy samego prawa⁵². Nie potrzebuje do tego specjalnego zezwolenia. Osoby w ten sposób bierzmowane należy zapisać w osobnej księdze bierzmowanych i powiadomić o tym fakcie parafię chrztu.

Przygotowanie dorosłego do bierzmowania w praktyce będzie pokrywało się z przygotowaniem do małżeństwa, gdyż brak bierzmowania z reguły stwierdza się w trakcie spisywania protokołu przedmałżeńskiego. Z zasady chrześcijanin winien przyjąć sakramenty wtajemniczenia przed zawarciem sakramentu małżeństwa. O ile bierzmowanie ma być udzielone w jakiś czas po małżeństwie, należy w takich wypadkach uzyskać specjalne zezwolenie biskupa⁵³.

Przed ślubem, po odpowiednim przygotowaniu, należałoby kandydatów do bierzmowania skierować do katedry lub innego kościoła albo kaplicy, gdzie w ustalonym dniu, np. jedna niedziela w miesiącu i o ustalonej godzinie biskup odprawi mszę św., i udzieli bierzmowania⁵⁴.

Bierzmowani dorośli, a także ich rodzice i świadkowie mogą przyjąć Komunię św. pod obiema postaciami⁵⁵.

V. OPIEKA NAD BIERZMOWANYMI

Do obowiązków duszpasterzy należy troska o to, aby bierzmowani zachowali pełną świadomość otrzymanych darów oraz konsekwencji wynikających z pełnej inicjacji chrześcijańskiej, zwłaszcza odnośnie apostołatu i dawania świadectwa przez życie chrześcijańskie.

⁵¹ Tamże, n. 11, por. *Ordo Initiationis christianae adultorum*, ed. typica 1972.

⁵² Por. *Ordo Confirm.*, n. 7, b.

⁵³ Por. tamże, n. 12.

⁵⁴ Tego rodzaju praktyka przyjmuje się w niektórych diecezjach np. archidiec. warszawskiej. W kilku diecezjach dorosłych kieruje się do katedry w uroczystość Zesłania Ducha Św., gdzie o stałej godzinie każdego roku odbywa się bierzmowanie.

⁵⁵ Por. *Ordo Confirm.*, n. 32.

W okresie poprzedzającym uroczystość Zesłania Ducha Św. można urządzić rocznicę bierzmowania, połączoną ze spowiedzią i Komunią św. Do sakramentu bierzmowania szczególnie należałoby nawiązywać przez cały rok katechizacji po przyjęciu tego sakramentu⁵⁶.

Fakt przyjęcia zobowiązań może w jakimś stopniu przypominać odpowiednio wykonana pamiątka, np. obrazek ścienny, najlepiej wspólny dla chrztu i I Komunii św., z odpowiednim napisem i adnotacjami.

VI. WNIOSKI

a) Celem jak najlepszego sprawowania sakramentu bierzmowania pod względem duszpasterskim konieczne potrzeba szczegółowych ustaleń i wytycznych Konferencji Episkopatu. Dotyczy to głównie wieku kandydatów, programu przygotowania i częstotliwości udzielania bierzmowania w parafii.

Uwzględniając dotychczasową praktykę w naszych diecezjach, możliwe do zrealizowania byłyby następujące ustalenia:

— kandydatami do bierzmowania byłyby młodzież klas VII i VIII,
 — w większych parafiach udzielano by sakramentu bierzmowania niezależnie od wizytacji pasterskiej każdego roku⁵⁶, natomiast w parafiach mniejszych co dwa lata. Parafie niezbyt odległe od siebie można by łączyć.

b) Istnieje wśród duszpasterzy wielkie zapotrzebowanie na materiały pomocnicze, zwłaszcza cykle kazań, konferencji i katechez przygotowawczych do bierzmowania.

c) Brak odpowiednich śpiewów w czasie liturgii bierzmowania, które uwzględniałyby teologię tego sakramentu, i które widziałyby w bierzmowaniu sakrament osobistej odpowiedzialności. Stąd ciągle apele wśród duszpasterzy o tego rodzaju śpiewy.

Opole

KS. HELMUT SOBECZKO

⁵⁶ Por. Instrukcja diec. tarnowskiej i warszawskiej o bierzmowaniu.

⁵⁷ Nowe *Ordo Confirm.* nic nie wspomina o egzaminie dzieci przed bierzmowaniem. Zakłada jedynie dobre przygotowanie w ramach katechizacji, por. n. 3, 12.

NAZWA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Tradycja chrześcijańska uważa bierzmowanie za drugi sakrament inicjacji chrześcijańskiej. Początkowo jednak (do V wieku) nie ma on własnej nazwy, gdyż jest jednym z elementów inicjacyjnych. Inicjacja chrześcijańska zawierała od początku dwa istotne momenty: chrzest i Eucharystię¹. W Kościele pierwotnym chrzest jest inicjacją do Eucharystii. Chodzi tu o chrzest w pojęciu biblijnym, jako chrzest z wody i z Ducha Świętego. To biblijne pojęcie chrztu obejmuje treść obydwu dzisiejszych sakramentów inicjacyjnych tj. chrztu i bierzmowania². Hipolit Rzymski po opisie liturgii sakramentów inicjacyjnych (obmycie wodą, włożenie rąk przez biskupa, namaszczenie olejem, udział w Eucharystii) stwierdza: *Haec autem tradidimus vobis in brevi de baptismo et oblatione sancta*³. Zgodnie z ówczesną tradycją Hipolit nazywa chrztem to wszystko, co poprzedza udział w Eucharystii.

W najstarszych dokumentach chrześcijańskich nie znajdujemy więc wzmianek mówiących wprost o udzielaniu bierzmowania (*confirmatio*), ale jedynie opis pewnych czynności dokonywanych po udzieleniu chrztu, które obecnie stanowią właściwe bierzmowanie. Trzeba jednak pamiętać, że czynności te, nie są właściwe tylko bierzmowaniu, lecz spotykamy je również w innych obrzędach, np. *consignatio* przed chrztem, *manus impositio* przy pojednaniu heretyków⁴. Co więcej, używanie jednego wyrażenia nie wyklucza posługiwania się innymi, co również potwierdza fakt, że bierzmowanie nie ma pierwotnie jednej nazwy, sobie tylko właściwej⁵.

Ogólnie można stwierdzić, że nazwy, którymi się posługiwano mówiąc o bierzmowaniu, brane są albo z elementów jego liturgii, albo też nawiązują do skutków sakramentu bierzmowania⁶.

¹ Por. L. Duchesne, *Origines culte chrétien*, Paris 1925, s. 309.

² B. Neunheuser, *Baptême et confirmation*, Paris 1966, s. 131: „C'est époque plus tardive utilise comme deux sacrement nettement distincte, le baptême et la confirmation formaient alors une seule action d'initiation appelés „baptisma” dans le sens le plus large du mot”.

³ B. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte*, Münster i. W. 1963, s. 58.

⁴ Por. J. Ysebaert, *L'imposition des mains, rite de réconciliation*, *La Maison Dieu* nr 90 (1967) s. 93—102.

⁵ Por. B. Botte, *Le vocabulaire ancien de la confirmation*, *La Maison Dieu* nr 54 (1958) s. 5—22; J. Danielou *Bible et liturgie*, Paris 1953, s. 156—173; G. Bareille, *La confirmation d'après les Pères Grecs et Latins*, *DThC* III col. 1026—1027; J. P. Bouhot, *La confirmation sacrement de la communion ecclésiastique*, Lyon 1968, s. 28—29.

⁶ W. Schenk, *Liturgia sakramentów świętych*, cz. I, Lublin 1962, s. 73.

I. NAZWY NAWIĄZUJĄCE DO LITURGII BIERZMOWANIA

a) **manus impositio**

Najstarsza tradycja wiąże przekazywanie ochrzczonym daru Ducha Świętego z włożeniem rąk przez Apostołów. Klasycznym tekstem jest opis działalności diakona Filipa w Samarii, a następnie interwencja Apostołów Piotra i Jana, którzy *wkładali na ochrzczonych ręce i otrzymywali Ducha Świętego* (Dz 8, 17). Sam chrzest udzielony przez diakona „w imię Jezusa” nie wystarcza do wtajemniczenia chrześcijańskiego. Ochrzczony musi otrzymać Ducha Świętego w specjalnym obrzędzie (modlitwa i wkładanie rąk) zastrzeżonym Apostołom. Podobnie postępuje św. Paweł w Efezie, gdzie spotyka jedynie ochrzczonych, *wtedy włożył na nich ręce, a Duch Święty zstąpił na nich* (Dz 19, 6). Również autor listu do Hebrajczyków, wyliczając fundamentalne prawdy wiary chrześcijańskiej, zalicza do nich także *naukę o chrzcie i wkładaniu rąk* (Hbr 6, 2).

Świadcstwa o używaniu wyrażenia *manus impositio* na oznaczenie sakramentu bierzmowania spotykamy u pisarzy chrześcijańskich. Tertulian wspomina, że na ochrzczonych wkłada się ręce i modli się o Ducha Świętego⁷. Podobnie św. Cyprian nawiązując do wydarzenia w Samarii stwierdza, że ochrzczeni przedstawiani są przełożonym Kościoła, aby przez modlitwę i włożenie rąk otrzymali Ducha Świętego⁸. Również św. Augustyn posługuje się wyrażeniem *manus impositio*, kiedy mówi o przekazywaniu Ducha Świętego⁹. Najstarszy synod hiszpański w Elwirze (300/306 r.) postanawia, że ochrzczeni mają być przedstawieni biskupowi, aby udoskonalił ich przez włożenie rąk¹⁰.

Gest włożenia rąk ma mocne podstawy biblijne. W Starym Testamencie jest symbolem przekazywania błogosławieństwa, specjalnych uprawnień oraz szczególnej mocy (por. Rdz 48, 14; Lb 27, 18; Pwt 34, 9). Chrystus posługiwał się również gestem wkładania rąk (por. Mk 10, 13—16; Mt 19, 13—15).

b) **signaculum — consignare**

Innym terminem oznaczającym bierzmowanie, było słowo *signaculum* (gr. *sphragis*) oraz czasownik *consignare* wyrażający czynność

⁷ *De baptismo* 8, PL 1, 1315: „Dehinc manus imponitur per benedictionem invitans et advocans Spiritum Sanctum”.

⁸ *Epistola* 73, 9, PL 3, 1115: „Quod nunc quoque apud nos agitur, ut per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo consummentur”.

⁹ *De baptismo contra donat.* III, XVI, 21, PL 43, 149; *De Trinitate* 15, 26, PL 42, 1093.

¹⁰ Denz 52d.

naznaczania, pieczętowania. *Signaculum* oznaczało najpierw pieczęć, potem zaś znak wyciśnięty przez tę pieczęć¹¹.

W Piśmie św. słowo *signaculum* używane jest w znaczeniu przenośnym: *On to wycisnął na nas pieczęć i zostawił zadatek Ducha w sercach naszych* (2 Kor 1, 22). *W Nim także uwierzywszy zostaliście opatrzeni pieczęcią — obiecany Duchem Świętym* (Ef 1, 13). Natomiast w tekstach liturgicznych termin ten nabiera nowego znaczenia. Występuje jako naznaczenie znakiem krzyża kogoś lub jakiejś rzeczy, wyrażające, że Chrystus bierze je w swoje posiadanie¹². W pierwszych czterech wiekach *consignare* i *signaculum* może jednocześnie oznaczać: chrzest i bierzmowanie, część liturgii bierzmowania (*consignatio in fronte*) i wreszcie tylko sakrament bierzmowania¹³.

Według Tradycji Apostolskiej Hipolita, biskup namaszcza neofitę znacząc go na czole znakiem krzyża¹⁴. W tym wypadku *signaculum* występuje jako ryt towarzyszący namaszczeniu i włożeniu rąk. U Tertuliana¹⁵ i Cypriana¹⁶ namaszczenie jest rytym przejściowym między chrztem i bierzmowaniem, do właściwego bierzmowania należy tylko włożenie rąk i znak krzyża na czole. Natomiast św. Ambroży używa terminu *signaculum* w tym znaczeniu, co św. Paweł w 2 Kor 1, 22¹⁷.

Pierwszym tekstem, gdzie *consignatio* oznacza już wyraźnie sakrament bierzmowania, jest list papieża Korneliusza do Nowacjana¹⁸. Nowacjan został ochrzczony w czasie choroby i po wyzdrowieniu nie został naznaczony przez biskupa. Papież zapytuje, jak więc mógł otrzymać Ducha Świętego? Od IV wieku *consignare* stanie się jednym z głównych terminów technicznych na znaczenie sakramentu bierzmowania¹⁹. Świadcstwa znajdujemy u Innocentego I²⁰, papieża Gelazego²¹, a w sakramentarzu gelazjańskim oznacza już cały obrzęd bierzmowania²².

¹¹ B. Botte, art. cyt., s. 8; J. Danielou, dz. cyt., s. 77—96.

¹² B. Botte, art. cyt., s. 7.

¹³ Tamże, s. 9.

¹⁴ B. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte*, s. 54: „Et consignabat in fronte eius et dabit osculum...”

¹⁵ *De resurrectione carnis* 8, PL 2, 852.

¹⁶ Por. wyż. przypis 8.

¹⁷ *De Sacramentis* III, 2, 8, PL 16, 434.

¹⁸ Euzebiusz, *Historia Ecclesiastica* VI, 43.

¹⁹ B. Botte, art. cyt., s. 11.

²⁰ *Epistola ad Decentium* 3, Denz 98: „De consignadis vero infantibus manifestum est... Hoc autem pontificium solis deberi episcopis ut vel consignent vel Paracletum Spiritum tradant”.

²¹ *Epistola ad episcopum Lucaniae*, PL 19, 50.

²² *Sacramentum Gelasianum*, ed. L. C. Mohlberg, Roma 1960, s. 74: „Deinde ab episcopo datur eis Spiritus septiformis. Ad consignadum imponit eis manum in his verbis...”

c) **chrisma — chrismatio**

Do obrzędów bierzmowania dosyć wcześnie wprowadzono namaszczenie²³, stąd też powstała nowa nazwa bierzmowania: *chrisma*. *Chrisma* (gr. *XPICTMA*) pochodzi od *XPIOO* i oznacza coś, czym się namaszcza (*unguentum*), lecz zwyczaj nadał temu słowu znaczenie *unctio*²⁴. Na Zachodzie znane jest najpierw namaszczenie pochrzcielne, które nie ma jeszcze związku z przekazywaniem Ducha Świętego²⁵. Hipolit Rzymski w Tradycji Apostolskiej wspomina o dwóch namaszczeniach po chrzcie; jednego dokonuje kapłan, a drugiego biskup²⁶. Zdaniem B. Botte'go, ta druga część namaszczenia pochrzcielnego stała się w końcu *signatio in fronte* krzyżmem, czyli rzymskim rytmem bierzmowania²⁷.

Wyrażenie *chrismatis sacramentum* jest nazwą bierzmowania u św. Augustyna²⁸, Pacjana z Barcelony²⁹ i św. Leona Wielkiego³⁰.

Od końca IV wieku *chrisma* na Zachodzie oznacza także olej służący jednocześnie do namaszczenia pochrzcielnego i do bierzmowania³¹.

II. NAZWY NAWIĄZUJĄCE DO SKUTKÓW BIERZMOWANIA

Jednocześnie z nazwami bierzmowania nawiązujący do jego liturgii, występują nazwy wskazujące na skutek tego sakramentu.

a) **consummare — consummatio, perficere — perfectio**

Udzielanie bierzmowania bezpośrednio po chrzcie w ramach jednej akcji liturgicznej wpłynęło na pojmowanie tego sakramentu jako dopełnienie chrztu. W Kościele pierwotnym powszechna jest świadomość ścisłego związku między tymi sakramentami. Sam chrzest z wody nie wystarczał, musiało po nim nastąpić dopełnienie inicjacji chrzcielnej (*consummatio, perfectio*) przez włożenie rąk biskupa i *consignatio*.

Dla Ojców Kościoła bierzmowanie jest dopełnieniem, udoskonaleniem sakramentu chrztu (*perfectio baptismi*), stąd w literaturze patrystycznej występują nazwy bierzmowania jako *perfectio, consummatio*³². Św. Cyprian pisze, że ochrzczonych należy przedstawić prze-

²³ W. Schenk, dz. cyt., s. 66.

²⁴ B. Botte, art. cyt., s. 12.

²⁵ Por. G. Bareille, DThC III, col. 1531.

²⁶ B. Botte, *La Tradition Apostolique*, s. 50—52.

²⁷ B. Botte, art. cyt., s. 13.

²⁸ *Contra litt. Pet.*, 2, 104, PL 43, 342.

²⁹ *De baptismo* 6.

³⁰ *De nativ. Dom.* Sermo IV, 6, PL 54, 207.

³¹ B. Botte, art. cyt., s. 15.

³² J. Lécuyer, *La confirmation chez les Pères*, La Maison Dieu nr 54 (1958) s. 23—52.

łożonym Kościoła, „*ut per nostram orationem et manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur*”³³. Podobnie wyraża się św. Ambroży: „*sequitur spiritale signaculum (...) quia post fontem superest ut perfectio fiat*”³⁴. Również synod w Elwirze na pocz. IV wieku postanawia, że ochrzczony w niebezpieczeństwie śmierci powinien po wyzdrowieniu stawić się przed biskupem, „*ut per manus impositionem perfici possit*”³⁵.

b) **confirmare — confirmatio**

Najstarszy tekst, w którym występuje słowo *confirmare* w odniesieniu do bierzmowania, znajdujemy u św. Ambrożego³⁶, pod wpływem terminologii św. Pawła z Listu do Koryntian (1 Kor 1, 21—22). Św. Leon używa już wyrażenia *sacramentum confirmationis* w liście do biskupa Neona z Rawenny, w którym zabrania powtarzania chrztu otrzymanego z rąk heretyków³⁷. Jednak terminologia św. Leona jest jeszcze płynna i niejednolita, gdyż *confirmare* znaczy u niego także przyjęcie heretyków³⁸.

Używanie słowa *confirmare* w znaczeniu technicznym jako namaszczenie czoła świętym krzyżmem, pojawia się najpierw w Galii w V w.³⁹. Synod w Orange (441) postanawia, że kto nie otrzymał namaszczenia podczas chrztu, powinien powiadomić o tym biskupa „*in confirmatione*”⁴⁰. Z rzymskich ksiąg liturgicznych, *Ordo Romanus XI* (VII w.) pierwszy raz zamiast *consignare* używa *confirmare na oznaczenie całego rytu bierzmowania*⁴¹. Beda Czcigodny († 735) zaznacza, że namaszczenie z włożeniem ręki biskupa nazywa się *confirmatio*⁴².

³³ Por. wyż. przypis 8.

³⁴ *De Sacramentis* III, 2, 8, PL 16, 434.

³⁵ Denz 52d.

³⁶ *De mysteriis* 7, 42, PL 16, 403: „Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis sicut apostolica lectione didicimus”.

³⁷ *Epistola* 166, 2, PL 54, 1194.

³⁸ Por. *Epistola* 167, 18, PL 54, 1209. Confirmatio oznaczało ponadto Komunię św. pod dwiema postaciami we Mszy św. papieskiej. Papież rozdzielał między biskupów Postać Chleba, natomiast jeden z biskupów pozostałym podawał kielich z konsekrowanym winem. N. M. Denis-Boulet, R. Béraudy, *La Messe et le culte de l'Eucharistie*, w: A. G. Martimort, *L'Église en prière*, Paris 1965, s. 301.

³⁹ A. Hamman, *Baptême et confirmation*, Paris 1969, s. 202; B. Botte, art. cyt., s. 28.

⁴⁰ Can. 2, Mansi VI, 435. Por. B. Botte, art. cyt., s. 17.

⁴¹ M. Andrieu, *Les Ordines Romani du Moyen Age*, t. 2, s. 446: „Induti vero ordinantur per ordinem, sicut scripti sunt, in circuitu et dat orationem pontifex super eos, confirmans eos invocatione septiformis gratiae Spiritus Sancti”.

⁴² *Comment. in Psalm* 26, PL 93, 614: „Sciendum autem quod illa unctio quae fit per manus impositionem ab episcopis, quasi alia a duabus praedictis, et vulgo confirmatio dicitur”.

Na upowszechnienie się nazwy bierzmowania jako *confirmatio*, wpłynęła decydująco homilia Faustusa, biskupa Riez (460—490) w południowej Galii, na Zesłanie Ducha Świętego⁴³. Włożenie rąk na neofitów Faustus nazywa bierzmowaniem: *confirmatio*⁴⁴. Stawia jednocześnie pytanie o sens posługi bierzmującego (*ministerium confirmantis*) dla ochrzczonego. Odpowiadając na to pytanie stwierdza, że „*in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam, in baptismo abluimur, post baptismum roboramur*”⁴⁵.

Homilia ta znalazła się w zbiorze pism Pseudo-Izydora, a z niego przeszła do Dekretu Gracjana; zamieszczona z kolei w zbiorze Sentencji Piotra Lombarda, stała się tekstem powszechnie komentowanym przez uniwersytety średniowieczne⁴⁶. Od tego czasu używając nazwy *confirmatio* na oznaczenie bierzmowania, zwraca się głównie uwagę na to, że jego skutkiem jest „*robur et confirmatio ad pugnam*”.

Polska nazwa bierzmowania również przeszła swoją ewolucję od *byrzwowanye*, *byrzwowanie* (XV w.) poprzez *birzmowanie* (XVI w.). Według A. Brücknera, wiązanie bierzmowania z bierwionem lub bierzmem, czyli belką podtrzymującą całą konstrukcję dachową, pochodzi od polskich innowierców⁴⁷. Zostało ono następnie przejęte przez katolików i jest do dziś używane⁴⁸.

Z przedstawionej wyżej historii nazwy bierzmowania wynika, że rozwija się ona wraz z rytym i refleksją teologiczną nad znaczeniem i skutkami sakramentu bierzmowania. Punktem wyjścia są nazwy brane z jego liturgii, a ostateczna nazwa *confirmatio*, używana również obecnie w Kościele, nawiązuje do skutków tego sakramentu, które od średniowiecza widziano w umocnieniu darem Ducha Świętego do męznego wyznawania wiary i walki w jej obronie. Jednak żadna z tych nazw, jak słusznie zaznacza B. Botte⁴⁹, nie wyraża istoty i całego bogactwa sakramentu bierzmowania.

Lublin

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

⁴³ Homilię tę przypisywano najpierw papieżowi Malachiaszowi, później Euzebiuszowi z Emezy. Dopiero najnowsze badania L. A. Van Buchem, *L'homelie pseudo-eusébiienne de Pentecôte*, Nimégue 1967, wykazały, że autorem jej jest Faustus biskup Riez w południowej Francji. Por. J. P. Bouhot, dz. cyt., s. 74—79.

⁴⁴ J. P. Bouhot, dz. cyt., s. 75 podaje francuskie tłumaczenie tego fragmentu homilii.

⁴⁵ Cytat za B. Botte, art. cyt., s. 18.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1957, s. 26.

⁴⁸ W. Schenk, dz. cyt., s. 73.

⁴⁹ B. Botte, art. cyt., s. 18; *La cresima dall'antico al nuovo rito*, Rivista di pastorale liturgica 10 (1972) s. 12.

U W A G I I W I A D O M O Ś C I

Ks. Wojciech Danielski

SPRAWOZDANIE Z X SEMINARIUM NAUKOWEGO WYKŁADOWCÓW LITURGII W POLSCE, W KRAKOWIE 4—5 WRZEŚNIA 1972 R.

W dniach 4—5 września 1972 r. odbyło się w Krakowie doroczne spotkanie wykładowców liturgiki w zakładach teologicznych w Polsce, mające charakter seminarium naukowego. Było to już dziesiąte spotkanie powojenne, zorganizowane przez sekcję wykładowców liturgiki w Komisji Episkopatu Polski do spraw Nauki, pod przewodnictwem wybranego w 1958 r. ks. dra Wacława Schenka. W spotkaniu tym, któremu gościny udzieliło Seminarium Śląskie, wzięło udział 50 kapłanów: oprócz wykładowców również badacze i duszpasterze piszący w czasopismach teologicznych na tematy liturgii.

Seminarium rozpoczęło się 4 IX o godz. 15.30. Zagał je przewodniczący Sekcji, ks. dr W. Schenk, zapraszając do prezydium: ks. dr Stanisława Legięcia (Sandomierz), ks. dr Władysława Śpikowskiego (Poznań), ks. dr Władysława Sobczyk (Częstochowa) i O. dr Franciszka Małaczyńskiego OSB (Tyniec). Przypomniał, że w seminariach tych biorą udział wykładowcy liturgiki oraz specjaliści publikujący swe prace z dziedziny liturgiki i duszpasterstwa liturgicznego — i przy tej okazji prosił o dopełnienie listy nazwiskami aktualnych doktorantów z liturgii.

Podsumował szczegółowo dotychczasowych 9 spotkań polskich wykładowców w okresie powojennym. Zestawienie ich podajemy tutaj, ponieważ dotąd nie publikowano z nich sprawozdań.

I. Lublin 9—11 IX 1958, w ramach Zjazdu Profesorów Zakładów Teologicznych w Polsce, w obradach sekcji liturgicznej brało udział 19 osób. Temat: Udział ludu w liturgii Kościoła. Referaty: ks. W. Schenk (KUL), ks. K. Konopka (Lublin), ks. W. Śpikowski (Poznań), ks. M. Sopoćko (Białystok). Sprawozdanie i referaty ogłoszone w RTK 8/1961 z. 3, s. 74—79 oraz broszura: ks. W. Schenk, Udział ludu w ofierze Mszy świętej. Zarys historyczny, Lublin 1960.

II. Jasna Góra 7—8 VI 1962. Uczestników 40. Temat: Nauki liturgiczne: historia, teologia, liturgika pastoralna. Referaty: ks. W. Schenk, O.P. Szczaniecki OSB, ks. bp A. Wronka, ks. R. Rak, O. Fr. Małaczyński OSB.

III. Jasna Góra 25—26 VI 1963. Uczestników 49. Temat: Metoda integralnego wykładu liturgiki. Referaty: ks. W. Schenk, ks. bp A. Wronka, O. Fr. Małaczyński, ks. R. Rak, ks. W. Świerzawski (Kraków), ks. J. Bukowski (Pelplin).

IV. Jasna Góra 10—11 IX 1964. Uczestników 39. Temat: Soborowa Konstytucja o Liturgii. Referaty: ks. W. Schenk: I rozdział Konstytucji o Li-

turgii; ks. W. Śpikowski: Eucharystia; ks. J. Buxakowski: Inne sakramenty i sakramentalia; ks. St. Czerwik: Rok liturgiczny; ks. G. Mizgalski: Muzyka w liturgii. Obszerne sprawozdanie w maszynopisie otrzymali uczestnicy.

V. Katowice — Panewniki 29 — 31 I 1966. Uczestników 28. Temat: Missarum sollemnia. Referaty: Ks. bp Fr. Jop: Stan odnowy liturgii; Koncelebra: historia — ks. W. Schenk, teologia — ks. R. Zielasko z Katowic, praktyka — ks. P. Gajda z Tarnowa; Liturgia słowa: historia, teologia — jw., uwagi duszpasterskie — ks. M. Jasionowski z Łomży; ks. W. Schenk: Liturgia społecznej miłości; ks. St. Hartlieb: Modlitwa powszechna; ks. J. Buxakowski: Teologia daru materialnego; ks. St. Zdanowicz, ks. St. Czerwik, ks. R. Rak: Komunia św. pod dwiema postaciami; ks. R. Rak: śpiew we Mszy św.

VI. Lublin 13—14 1966, w ramach Milenijnej Sesji Naukowej Teologów Polskich. Uczestników 28. Temat: Liturgia Chrztu. Referaty: ks. St. Czerwik: Charakter paschalny liturgii Chrztu; O. Fr. Małaczyński: Chrztęz w odnowionej liturgii Wielkiej Soboty; O. P. Szczaniecki: Przeżycie chrztu w dawnej Polsce; ks. W. Danielski: Nowy program wykładu liturgiki według Instrukcji o formacji liturgicznej alumnów z 1965 r.

VII. Lublin 17—19 IX 1968, w ramach Sesji X-lecia Sekcji Teologii Pastoralnej na KUL o tematyce: Parafia i rodzina. Referaty: na obradach plenarnych — ks. W. Schenk: Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii, na obradach wspólnych z Sekcją Homiletyczną; O. Wł. Witkowski — Tuchów, KUL: „Rola homilii mszalnej w budowie parafialnej wspólnoty”, opublikowany: HD 38 (1969) 37—43; ks. W. Danielski: „Liturgia w życiu rodziny”. Ks. R. Zielasko podał komunikat o pracy nad podręcznikiem liturgiki.

VIII. Katowice — Panewniki 18—19 IX 1970. Uczestników 34. Temat: Nowe księgi liturgiczne. Referaty: O. Fr. Małaczyński: Mszał; ks. W. Schenk, ks. W. Danielski: Kalendarz i wykład roku liturgicznego; ks. W. Danielski, ks. St. Hartlieb: Ordo lectionum Missae; ks. J. Adamecki: Tłumaczenie tekstów liturgicznych; ks. B. Kosecki, ks. Fr. Greniuk: Seminarium naukowe z liturgiki; ks. R. Zielasko: Komunikat o stanie prac nad podręcznikiem.

IX. Lublin 22—23 IX 1971, w ramach III Kongresu Teologów Polskich. Uczestników sekcji było 32. Temat: Aktualny stan odnowy liturgii. Referaty: Ks. W. Danielski: Nowe zasady modlitwy brewiarzowej według „Institutio generalis de Liturgia horarum”; O. Fr. Małaczyński: Stan prac nad wydaniem nowych ksiąg liturgicznych i tłumaczeniami w Polsce; ks. W. Schenk: Zarys wykładu dla seminarzystów na przykładzie nowego „Ordo Baptismi parvulorum”; ks. J. Kopec CP: Metoda i tematyka ćwiczeń i seminarium naukowego z liturgii. Sprawozdanie w: Teologia i antropologia. Kongres Teologów Polskich 21—23 IX 1971, Kraków 1973 s. 243—259. Dalej ks. W. Schenk uzasadnił tematykę spotkań — koniecznością dopracowywania metody wykładu liturgiki oraz wchodzeniem w życie soborowej odnowy liturgiki — i podziękował dotychczasowym referentom. Zaproponował też na przyszłość, aby opracowywać te elementy odnowy liturgiki, które jeszcze nie są ukończone ani wydane przez Stolicę Apostolską, mianowicie sakrament pokuty lub chorych i namaszczenie, błogosławieństwa i procesje rytuału rzymskiego i polskiego. Inny nurt tematyczny mogły by stanowić badania własne, samodzielne lub zbiorowe. Kończąc, odczytał list od przewodniczącego Komisji Episkopatu, ks. kard.

Wojtyły, zapowiedział złoty jubileusz kapłaństwa ks. prałata Wł. Spikowskiego i przypomniał jego zasługi.

Zagajenie zakończyła modlitwa za zmarłych: ks. dr Bogusława Efnera z Lublina (4 IV 1971), ks. kan. Alfonsa Trzebiatowskiego z Pelplina (4 IV 1972), ks. kan. Władysława Rusznickiego z Białegostoku (13 VI 1971) i ks. prałata Jana Adameckiego z Włocławka (5 VII 1972).

Pierwszy referat wygłosił ks. dr Stanisław Czerwik na temat teologii sakramentu bierzmowania, drugi — ok. godz. 18-ej — ks. dr Bolesław Kosecki na temat dziejów liturgii bierzmowania.

Ks. St. Czerwik wyszedł od stwierdzenia, że teologia sakramentu tworzy się dopiero w konsekwencji zmienionej sytuacji duszpasterskiej i należy jej poszukiwać drogą analizy w tekstach odnowionego rytu, nie oddzielając ich od tekstów liturgii Wigilii Paschalnej i Mszy Krzyżma. Podkreślił związek sakramentów wtajemniczenia, zwłaszcza dopełnianie się bierzmowania przez udział w liturgii Eucharystii. Osoba biskupa jako szafarza bierzmowania wyraża łączność z pierwszym zstąpieniem Ducha Świętego w dzień Pięćdziesiątnicy i wiąże ochrzczonego z Kościołem diecezjalnym. Koncelebrowanie ma głęboką wymowę teologiczną: biskup ukazuje się jako otoczony współpracownikami. Wyznanie wiary w nowym rycie zapobiega masowości i anonimowości przyjmowania tego sakramentu, a do modlitwy o Ducha Świętego włączeni są wszyscy zgromadzeni. Najważniejszy skutek bierzmowania — to upodobnienie ochrzczonego do Mesjasza obdarzonego pełnią Ducha Świętego. W analizie samego rytu sakramentalnego zatrzymał się referent nad włożeniem rąk jako znakiem przedłużania łaski Pięćdziesiątnicy, nad analizą słowa „Znak — Sfragis” w NT, namaszczeniem Krzyżmem i jego stosunkiem do namaszczenia przy Chrzcie — w końcu nad treścią modlitwy kończącej Modlitwę Powszechną (pneumatologiczny aspekt historii zbawienia). W części syntetycznej referatu ukazany został udział chrześcijanina w potrójnej funkcji mesjańskiej Chrystusa i jego spotęgowanie w słuchaniu i głoszeniu słowa Bożego, uzdolnienie do składania ofiar duchowych — a przez to głębsze włączenie w Eucharystię, oraz wzrost wrażliwości na grzech jako przyczynę rozdarcia jedności Kościoła, w końcu dążenie do wzrostu „do miary pełni Chrystusowej”.

Referat ks. B. Koseckiego stanowił zarys dziejów ewolucji czynności i formuł sakramentu, z wyakcentowaniem świadectw pierwszych wieków, oddzielenie bierzmowania od chrztu w V—VIII w., rozbudowy rytu w epoce karolińskiej o elementy podkreślające auctoritet biskupa — i stagnacji rytu w epoce potrydenckiej. Osobno zajął się referent znakiem krzyża towarzyszącym namaszczeniu, modlitwą o 7 darów Ducha Św., tzw. policzkiem, osobą szafarza nadzwyczajnego, pojawieniem się świadka innego niż chrzestny, w końcu zasygnalizował problem przesuwania się wieku w jakim się tego sakramentu udziela.

Po Mszy św. koncelebrowanej i wieczerzy — o g. 20 odbyła się dyskusja nad obu referatami, którą prowadził ks. prałat Wł. Spikowski, oraz komunikaty. W dyskusji udział wzięło 10 księży. Częściowo tylko dotyczyła ona jednak samego tematu bierzmowania, zwłaszcza sformułowania dogmatycznego, że bierzmowanie udoskonala więź z Kościołem (ks. B. Nadolski); zwrócono też uwagę na wiek jego udzielania na tle konieczności świadomej decyzji wiary i przynależności do Kościoła, jeśli chrzest przyjęty został w niemowlęctwie (ks. Z. Czerwiński); potawiono pytanie, czy sakramenty inicjacji dokonują wtajemniczenia całkowicie, czy też wymaga ono ciągłego doskonalenia (O. Fr. Małaczyński), na co Referent odpowiedział, że w inicjacji dokonuje się jednorazowe — konieczne do rozpoczęcia życia w Kościele — wejście w Misterium Paschalne, Duch Święty zaś od bierzmowania potęguje możliwość udziału w Eucharystii („niech On nas uczyni

wiecznym darem”, Modl. Eucharyst. III). Łaską bierzmowania w świetle KK jest dawanie świadectwa, ale poza tym trudno jej specyfikę określić. Nowe Ordo powstało, bo dojrzała świadomość Kościoła, np. odejście od jurydycznego pojmowania posłannictwa biskupa — ku traktowaniu go jako zasady wspólnoty czyli ojca, albo pojawiająca się myśl, by nie bierzmowanie, ale pierwszą Eucharystią odkładać na późniejsze lata, gdyż dziecko nie jest zdolne przeżywać „communion cum fratribus”.

Było to jednak tylko wstępem do dyskusji na temat metody teologii liturgii, która miała swój początek na spotkaniu ubiegłorocznym. Postulowano odróżnienie jej od metody dogmatyki (ks. K. Głów), tj. wykładu na podstawie Biblii, Tradycji i historii; sens zawarty w samej tradycji liturgicznej, np. specjalna łaska bierzmowania w świetle jego tekstów liturgicznych, jest przedmiotem teologii liturgii (ks. B. Margański). Akt liturgiczny — czytanie, modlitwa i czynność Kościoła wyrasta bowiem z Pisma św. i Tradycji (KL 24). Ale analiza musi uwzględnić też aktualne życie Kościoła, sam fakt udzielania sakramentu. Istnieje powiązanie zasady modlitwy z zasadą wiary (ks. St. Czerwik). Być może, synteza teologii liturgii znajduje się w tekstach przede wszystkim modlitw (kolekt itp.), ponieważ są utworami Kościoła aktualizującymi słowa Pisma św. i wyjaśniającymi znak, czynność liturgiczną (ks. W. Danielski). Można też wychodzić od analizy czynności, gdyż formuła i obrzęd wzajemnie się wyjaśniają, a słowo nawet definiuje znak (ks. St. Czerwik). Nie ma jednak jednolitej teologii liturgii, a ujęcie C. Vagagginiego jest już krytykowane (artykuł w NRTh). Teologia liturgii musi nie tylko badać jej przeszłość i teraźniejszy kształt, ale też wytyczać przyszłość duszpasterstwa (ks. J. Grześkowiak). Liturgia jest językiem Kościoła do świata, i należy odkryć, co chce Kościół powiedzieć dzisiaj (ks. Wł. Sobczyk, ks. B. Margański). Do tego pomagają nauki pomocnicze, jak w teologii biblicznej, np. badanie rozwoju historycznego czy historyczno-filologiczne badanie znaczenia wyrażań (ks. W. Schenk). W konkluzji ks. St. Czerwik postulował teologiczne przeanalizowanie Mszy obrzędowej bierzmowania i Mszy Krzyżma.

W komunikatach:

1° O. dr Franciszek Małaczyński poinformował krótko o stanie redakcji ksiąg odnowionej liturgii i przekładów polskich. Opublikowane zostało Ordo Cantus Missae, w ostatecznym przygotowaniu — rozwiązanie problemu święceń niższych oraz sakrament namaszczenia chorych. W Polsce ukazał się Obrzęd Chrztu Dzieci, w druku — I tom Lekcjonarza Mszalnego, oraz oficjum dla zakonnic, do zatwierdzenia poszły: Bierzmowanie i Mażeństwo, już zatwierdzony Obrzęd Ślubów Zakonnych. Przekłady — kórte mają być także adaptacją (np. zachowa się teksty skrutynium i konsensu w Sakramencie Mażeństwa przyjęte w Polsce) są opracowywane zespołowo, po wydaniu opinii przez drugi zespół, uwagi swoje wnoszą wszyscy biskupi ordynariusze, niekiedy po zasięgnięciu zdania komisji liturgicznej w diecezji, ostatecznie przyjmuje się wnioski większości. Z myślą także o przekładzie Liturgii Godzin, Psalterz tłumaczy dla liturgii red. Marek Skwarnicki, w opracowaniu są także czytania hagiograficzno-patrystyczne, przypuszczalnie najpierw się te teksty powieli.

2° Ks. dr Wojciech Danielski omówił stan prac nad hasłami do Encyklopedii Katolickiej przygotowywanej przez Towarzystwo Naukowe KUL, w dziale „Liturgika i Hymnologia”. Ukończone są opracowania hasel na literę „A” i „B” według planu ks. J. Adameckiego i ks. W. Schenka z 1958 r. uzupełnianego i aktualizowanego przez redaktora działu, ks. W. Schenka. Do stycznia 1973 mają przyjść od autorów zamówione hasła na literę „C”. Zamówienia hasel na D, E i F planuje się rozsyłać w początku 1973 r. ukończenie ich — na jesieni. Pierwszy tom może ukazać

się w 1973 r. Doświadczenia z hasłami pierwszych dwu liter pozwoliły ściśle planować hasła począwszy od litery „C” w następujących grupach zagadnień, niezależnie od udziału problematyki liturgicznej w hasłach zbiorowych. Są to: a. Biogramy liturgistów (średniowiecznych twórców, nowożytnych badaczy, promotorów ruchu liturgicznego i badań współczesnych, zagranicznych i polskich, np. Andrieu, Adamecki, Bannister, Blume, Bieszk, Cabrol); b. Księgi liturgiczne (dzieje rozwoju, monografie najcenniejszych zabytków przy odnośnych hasłach miejscowości, np. Agendy katolickie polskie, Agendy protestanckie, Antyfonarz, Antyfonarze polskie, Brewiarz, Collectarium et capitulare z Bangor, Antyfonarz z Bobbio, Mszał); c. Liturgia i rytę stolic biskupich i zakonów (Ambrożyjski ryt, Antiocheńska liturgia, Celtycka liturgia, Chaldejski ryt, Cysterski ryt, dodatki do hasel diecezji polskich i zakonów o ich tradycjach i zabytkach liturgicznych); d. Zagadnienia ogólnej teologii liturgii i duszpasterstwa (m. in. Akomodacja w liturgii, Biblia w liturgii, Baranek w liturgii); e. Sakramenty (Bierzmowanie, Chorych Namaszczenie, Chrzest); f. Przedmioty i znaki liturgiczne (Chrześcielnica); g. Rok liturgiczny i kultury (Apostołowie w liturgii, Bartłomiej, św., Anna św., Chrzest Pański, Czesław bł., Całun św., Cierniowa Korona, Adwent, Boże Ciało); h. Hymnografia liturgiczna (hymny łacińskie Brewiarza, Liturgii Godzin, Proprium Poloniae, oraz sekwencje i hymny powstałe w Polsce). Zamiast zbyt obszernych hasel stosuje się raczej system odsyłaczy, np. Commune Sanctorum, z odesłaniem do: Apostołowie, Dziewice Męczennicy... ale będą także większe hasła zbiorowe, np. Modlitewnik, Liturgia. Na apel o zgłaszanie się na autorów hasel duża liczba uczestników zgłosiła swoje nazwiska do poszczególnych działów tematycznych; pewna liczba Księży Profesorów z całej Polski już z Encyklopedią współpracuje.

3° Ks. dr Wacław Schenk przedstawił stan wymiany informacji z instytucjami liturgicznymi zagranicą w celu propagandy badań prowadzonych w Polsce. Kontakty te nawiązują przede wszystkim polscy księża studiujący np. w Rzymie, Innsbrucku, Wiedniu, Trewirze. W tym celu mówca postulował wysyłanie prac drukowanych oraz sporządzanie corocznej ogólnopolskiej informacji o podjętych i ukończonych pracach dyplomowych na seminariach naukowych we wszystkich uczelniach teologicznych w kraju.

Drugi dzień obrad rozpoczął się Mszą św. koncelebrowaną pod przewodnictwem ks. dr Władysława Sobczyka, a o godz. 8.30 przystąpiono do następnych dwu referatów, które wygłosili: Ks. mgr Helmut Sobeczko z Opola na temat duszpasterstwa sakramentu Bierzmowania, oraz O. dr Stefan Zalewski CSSR z Tuchowa o duchowości tego sakramentu.

Ks. H. Sobeczko przedstawił obecną praktykę w Polsce w oparciu o odpowiedzi kurii diecezjalnych, i porównał ją z postulatami nowego Ordo Confirmationis, na koniec skormułował wnioski. Bierzmuje się na ogół przy okazji wizytacji biskupiej, w soboty lub niedziele, rzadko podczas mszy św., niekiedy z odnowieniem przymierza chrzestnego; z zasady przystępuje dopiero młodzież, świadek najczęściej jest wspólny dla większej grupy; przygotowanie obejmuje powtórzenie katechizmu i spowiedź, Komunii św. udziela się nieraz w związku z bierzmowaniem, ale bez mszy św. Przygotowanie wymagane przez nowe Ordo, powinno wiązać bierzmowanie z całością wtajemniczenia chrześcijańskiego i bazować na katechezie (obecny ramowy program nie uwzględnia wymaganych tematów), homilię na temat zobowiązań, dni skupienia dla kandydatów (już są w diec. tarnowskiej i warszawskiej) i przygotowanie całej wspólnoty, nawet w ramach rekolekcji, oraz bezpośrednio przygotowanie kandydatów („Dzień Oczekiwania” w Warszawie, „Jasne Dni” w Tarnowie), rodziców i świadków (wybranych przez rodzinę, chrzestny nie zawsze odpowiada wymaganiom). Samo sprawowanie podczas mszy św. najlepiej ukazuje związek z całością inicjacji, która osiąga swój szczyt w Eucharystii; jeszcze lepiej

ze względu na znak Kościoła, gdy tę mszę św. koncelebrują z biskupem kapłani mając wraz z nim bierzmować. Wreszcie formą lepszą jest podchodzenie kandydatów do biskupa, niż oczekiwanie go w długim szpalerze. Opiekę duszpasterską nad bierzmowanymi najlepiej opracowano w diecezji tarnowskiej, gdzie cały następny rok katechezy poświęcony jest pogłębieniu świadomości i utrwalaniu łaski bierzmowania, w kierunku pracy nad sobą i apostołstwa, a przed Ześlaniem Ducha Świętego obchodzą się uroczystości i rocznicę. Najbardziej zróżnicowany jest wiek i termin udzielania: najmocniej postawiono zasadę w diecezji tarnowskiej co do młodzieży klas VII i warszawskiej — klas VIII; zależy to jednak, czy bierzmowanie odbywać się może co roku, czy przynajmniej co 2 lata (Kraków) i nie w związku z wizytacją.

We wnioskach referent postulował jednolite ustalenie wieku w całej Polsce, raczej zgodnie z uzasadnioną praktyką w oparciu o argument, że bierzmowanie jest okazją do osobistego potwierdzenia przyjętych załączników wiary; dalej — oddzielenie bierzmowania od wizytacji; dla środowisk nie mogących zaprosić biskupa co 2 lata, dolną granicę powinien stanowić wiek VI klasy; konieczne jest opracowanie cyklu kazań, katechez, konferencji oraz zestawu śpiewów.

Dyskusję podjęło 6 księży. Dotyczyła ona pamiątek w formie dokumentu bierzmowania (wspólnie z chrztem i pierwszą Eucharystią), świądeków, śpiewów (zwłaszcza braku pieśni o Duchu Świętym jako Darze Ojca i Syna) i triduum przygotowawczego; najwięcej jednak mówiono o sprawie wieku udzielania bierzmowania w oparciu o doświadczenia diecezji katowickiej (ks. R. Rak), tarnowskiej (ks. St. Burzawa) i krakowskiej (O. Fr. Małaczyński), choć przypominano uzasadnienia przedstawione Papieżowi w celu zróżnicowania praktyki (ks. St. Czerwik); najbardziej szczegółowo przedstawiono instytucję egzaminatorów biskupich przed bierzmowaniem i łączenie młodzieży kilku parafii, aby jednak okazała do bierzmowania była co roku — w diecezji tarnowskiej.

O. Stefan Zalewski CSSR w swym referacie pt. „Sakrament bierzmowania a formacja duchowa chrześcijanina”, wyszedł od 1° próby odczytania zbawczej funkcji bierzmowania według Konstytucji Apostolskiej „*Divinae consortes naturae*”, aby przez 2° wykazanie, jak ta myśl jest wyrażona w nowych obrzędach do 3° praktycznych wskazań co do duchowej postawy podmiotu, warunkującej pełną owocność bierzmowania.

Trudność rozdzielenia skutków bierzmowania od skutków chrztu, została rozwiązana obecnie nie w sensie przeciwstawiania, ale jako dopełniającej się całości: właściwym skutkiem jest Duch Święty, i to w sensie utrwalenia (*perpetuatio*) Ześlania Ducha Świętego, który jest mocą działającą Boga, który upodabnia do Chrystusa w Tajemnicy Paschalnej i pełniej włącza w Kościół, daje dynamikę rozwoju temu, kto został ochrzczony; rozwój ten aktualizuje się ciągle przez udział w Eucharystii. Przez analizę rytu w kategoriach znaku (materii) i słów (formy), zwłaszcza epiklezy, które dopiero w nowej Konst. Apostolskiej zostały doprecyzowane, oraz przez analizę elementów rytu wiążących bierzmowanie z chrztem i Eucharystią — Referent doszedł do wniosku, że postawami wymaganymi przez bierzmowanie są: budzenie i rozwijanie świadomości chrześcijańskiej, pokonanie minimalizmu i superascetyzmu duchowego wobec uświadamiającego i prowadzącego do pełni działania Ducha Świętego, zastąpienie elementów bojowych przez apostołskie wynikające z dojrzałości, odczytywanie myśli Bożej w każdej, zwłaszcza trudnej sytuacji. Zaakcentował też okres paschalny jako uświadamiający miejsce bierzmowania w Misterium Paschalnym, oraz włączenie pobożności ku Duchowi Świętemu w Tajemnicę Paschalną.

W dyskusji zabrało głos 6 mówców. Akcentowano wiek dojrzałości chrześcijańskiej z sugestią nawet wieku służby wojskowej i zakładania

rodziny, jeśli uzna się bierzmowanie jako sakrament odpowiedzialności (ks. Wł. Sobczyk, ks. W. Schenk, przeciw temu ks. St. Czerwik), przypomniano, że teksty biblijne czytane przy chrzcie mają na myśli ochrzczonych i równocześnie bierzmowanych. Ks. W. Schenk przedstawił schemat konferencji o bierzmowaniu: wdzięczna radość z powołania chrześcijańskiego, optymizm dzięki zwycięskiej mocy Ducha Świętego, który uwalnia i uzasamodzielnia, poczucie godności prowadzące do wymagania od siebie i nie poniżania siebie grzechem, twórczość dla opanowywania przyrody i rozwoju ludzkości, Kościoła i siebie, życie „nie dla siebie”. (IV Modl. Euchar.), poczucie odpowiedzialności za swoją przynależność do Chrystusa i rozwój Jego Daru — wszystkie te podstawy odżywają w każdym zeromadzeniu eucharystycznym, „bez którego żyć nie możemy”. Ks. B. Nadolski i ks. W. Świerzawski powrócili do dyskusji dnia poprzedniego: spiritualitas — to życiowe refleksy wynikające z teologii sakramentu: więc jak z chrztu — synostwo, tak z bierzmowania wynika świadectwo miłości. Rozróżnianie teologii (kerygmatycznej, biblijnej, liturgicznej) jest czymś nowym, dla Ojców Kościoła — misterium Chrystusa związanego z Kościołem i z człowiekiem było rozwinięciem teologii Przymierza (H. Rahner); zadaniem teologii liturgii jest odkrywanie rzeczywistości „hodie” trwającego Misterium Paschalnego, i w tym sensie prawdą jest, że anafory są skrótem teologii (H. Urs von Balthasar).

O godz. 11.30 posumowania obrad dokonał Ks. dr W. Schenk, zapowiadając druk obszernego sprawozdania i referatów w RBL, oraz następne spotkanie zaplanowane w Poznaniu we wrześniu 1973 r. Dyskusja nad jego problematyką (inicjacja dorosłych, modlitwy eucharystyczne, okres Wielkiego Postu i Wielkanocny, rozwój liturgii, antropologia w liturgii, wyniki badań teoretycznych) doprowadziła do tego, że najwięcej głosów uzyskał i konkretne kształty przybrał projekt Przewodniczącego, tj. liturgia sakramentu pokuty, zarówno ze względu na oczekiwaną odnowę, jak i bogatą literaturę (C. Vogel, K. Rahner, A. Nocent), ustalono więc i podzielono tematy między zgłaszających się spośród uczestników.

Spotkanie absolwentów Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie miało na celu rozeznanie w możliwościach nostryfikacji dyplomów w kraju, jak również kontynuowania studiów w Rzymie po licencjacie w Polsce. Licencjackie studia w Rzymie wymagają 2 lat wykładów, mogą być zaliczone poszczególne wykłady z Polski, podobnie egzamin licencjacki jeśli był ze specjalizacji liturgicznej, (np. na KUL) a nie ogólno-teologiczny, gdyż Instytut wydaje dyplomy „z teologii liturgii”. Pierwszym absolwentem Instytutu jest ks. dr St. Czerwik, pierwszym z doktoratem nowego typu — ks. B. Margański z Tarnowa. Absolwentami rzymskich studiów liturgicznych są także: O. dr Fr. Małaczyński OSB, ks. dr W. Świerzawski z Krakowa, ks. dr B. Kosecki z Pelplina, ks. dr L. Czaja z Wrocławia, O. dr S. Zalewski CSSR, ks. dr Wł. Bomba CM, ks. dr Z. Garbowski z Łomży, ks. dr J. Kownacki z Gdańska, ks. dr J. Sroka z Przemyśla, ks. dr B. Lewandowski z Włocławka, ks. dr H. Majchrzak z Łodzi, ks. dr H. Michałowicz z Siedlec, ks. lic. M. Szablewski CR i ks. lic. W. Bogunowski SDS; z Paryża, ks. dr Wł. Sobczyk z Częstochowy, z Louvain — ks. dr T. Korpusiński z Włocławka. Wszyscy obecni przedstawili tematykę swych badań i zainteresowań, także pod kątem włączenia się ich jako autorów haseł do Encyklopedii Katolickiej.

Ks. Wojciech Danielski

CZYTANIA BIBLIJNE O BIERZMOWANIU (propozycje doboru i wprowadzeń)

W formularzach mszalnych przy udzielaniu Bierzmowania (A i B) znajdujemy ukazany wymiar chrystologiczny, eklezjalny i kosmiczny tego sakramentu.

Duch Święty zamieszkawszy w bierzmowanych, czyni ich świątynią Bożej chwały (A, kolekta I) i upodobnia do Chrystusa (A, nad darami); każda Msza św. daje im wzrost tej świętości „aż do pełni wzrostu Chrystusowego” (B, kolekta): dołączmy do tego, co o dziele Ducha Świętego w świecie i w odkupionych mówi IV Modlitwa Eucharystyczna przed I epiklezą.

Świętość bierzmowanych przyczynia się do wzrostu Kościoła (A, po komunii), bo umacnia („roborati” = „confirmati”) jedność wiary i miłości (B, kolekta) i pogłębia udział we współofierze samych siebie wraz z Chrystusem (B, nad darami).

Bierzmowani przez swoją świętość w uczynkach pełnią prorockie zadanie Ludu Bożego wobec świata (B, po komunii), dają świadectwo Ewangelii Chrystusa (A, kolekta II).

Z tekstu wzorcowej homilii przy Bierzmowaniu wynika nauka o działaniu Ducha Świętego. Duch Święty niewidzialnie uświęca i jednoczy Kościół, a ochrzczonych doskonali zwłaszcza do dawania świadectwa; upodabnia ich do Chrystusa (namaszczonego Duchem Świętym w chwili chrztu Janowego), aby byli świadkami Jego śmierci i zmartwychwstania w świecie przez naśladowanie Go w służeniu wszystkim ludziom.

Końcowe błogosławieństwo mówi o naszym synostwie wobec Ojca, umacnianiu w wyznawanej wierze przez Syna Bożego i o miłości Ducha Świętego, która prowadzi bez upadku do Królestwa Bożego.

Modlitwa nad ludem prosi, aby bierzmowani nie wstydzieli się wyznawać Ukrzyżowanego i z miłością pełnili Jego przykazania.

Najwięcej jednak treści zawierają czytania, podane w bogatym wyborze: 5 tekstów ST, 12 czytań z NT i 12 Ewangelii. Aby się w tym wyborze nie pogubić, w sytuacji naszej ubogiej kultury biblijnej wypada ukazać te, które wydają się prostsze do czytania w ramach liturgii słowa przy Bierzmowaniu lub jako punkt wyjścia w katechezie przygotowawczej.

Z czytań Starego Testamentu najbardziej wypada polecić tekst z Iz 61, 1—3a. 6a. 8b—9.

Inne czytania ze ST można stosować np. gdy Bierzmowanie łączy się z Chrztmem dorosłego — o zmianie serca i oczyszczeniu jako warunku wejścia w Lud Nowego Przymierza (Ez 36, 24—28), albo o upo-

dobnieniu do Chrystusa-Mesjasza (Iz 11, 1—4a; Iz 42, 1—3); zbyt trudny w interpretacji jest tekst o „duchu prorokowania” z Joela 2, 23a; 3, 1—3a — mówiący o zadaniach apostołskich.

Wybór czytań z Nowego Testamentu jest większy. Grupujemy je tu według tematów wraz z dostosowaniem tekstu Ewangelii:

- o konieczności przyjęcia Ducha Świętego do pełni inicjacji chrześcijańskiej: Dz 8, 1.4. 14—17; i J 14, 23—26
lub Dz 19, 1b—6a lub J 16, 5b—7. 12—13a.
- o wymaganej postawie wewnętrznej:
Dz 10, 1. 33—34a. 37—44; i Łk 8, 4—10a. 11b—15
lub Łk 10, 21—24.
- o owocach w jednostce:
Rz 5, 1—2. 5—8;
lub Rz 8, 14—17 i J 7, 37b—39;
Ga 5, 16—17. 22—23a. 24—25
lub Ef 1, 3a. 4a. 13—19a; i J 14, 23—26.
- owocach w społeczności:
1 Kor 12, 4—13; i J 15, 18. 21. 26—27;
Ef 4, 1—6; i J 16, 5—7. 12—13a.

Oto zestawienie czytań wraz z proponowanymi ich tytułami — wprowadzeniami.

Stary Testament:

Iz 11, 1—4a. Proroctwo o Mesjaszu który będzie królem z rodu Dawida, będzie w Nim pełnia Ducha Świętego, aby z radością pełnił wolę Boga, a wobec ludzi postępował sprawiedliwie. Duch Święty w tym właśnie upodabnia bierzmowanych do Chrystusa Pana.

Iz 42, 1—3: Według tego proroctwa Mesjasz będzie doskonałym Sługą Boga, szczególnie za to przez Niego umiłowanym. Ludziom znękanym krzywdami ukaże się przez swą łagodność sprawiedliwego i dobrego Boga. Bierzmowani w postępowaniu mają pamiętać, że są znakiem Boga żywego wobec ludzi.

Iz 61, 1—3a. 6a. 8b—9: Duch Święty, kierował Zbawicielem, aby głosił Ewangelię (wyrażoną w znaku „olejku radości”) wszystkim słabym i ubogim, aby czynić ich kapłanami — ludem nowego i wiecznego Przymierza, oraz żywym świadectwem dobroci Boga.

Ez 36, 24—28: W Nowym Przymierzu tworzy się nowy Lud Boży przez wodę (Chrzest) i Ducha Świętego (Bierzmowanie).

Joel 2, 23a; 3, 1—3a: Bierzmowani otrzymują moc do dzielenia się swoją wiarą z innymi.

Nowy Testament:

Dz 1, 3—8: Duch Święty daje moc ochrzczonej i ustanawia ich świadkami Chrystusa i Jego wewnętrznego królestwa w świecie.

- Dz 2, 1—6. 14. 22b—23. 32—33 (Poniedz. Wielkanocnego): Apostołowie stali się świadkami Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa dzięki darowi języków i mocy Ducha Świętego.
- Dz 8, 1.4. 14—17: Każdy ochrzczony powinien otrzymać też Dar Ducha Świętego, aby mógł także wśród przeszkód głosić Chrystusa.
- Dz 10, 1. 33—34a. 37—44 (z Niedzieli Zmartwychwstania): Słuchający słów świadectwa Apostołów otrzymują Ducha Świętego pod warunkiem, że w nie uwierzą.
- Dz 19, 1b—6a: Przyjęcie wiary musi się wyrazić w przyjęciu sakramentu Chrztu i sakramentu Ducha Świętego. (dorośli — konieczność).
- Rz 5, 1—2. 5—8: Nadzieję i dostęp do łaski otrzymujemy dzięki Bożemu usprawiedliwieniu, gdy uwierzymy i przyjmiemy Dar Ducha Świętego do swych serc. (dorośli — odpuszczenie grzechów).
- Rz 8, 14—17: Duch Święty upodabnia nas do Chrystusa w postawie miłości wobec Ojca i daje udział w Jego chwale, jeśli postępujemy w Jego ślady drogą krzyża — (owoce — formacja wewnętrzna).
- Rz 8, 26—27: Duch Święty zwraca nas ku Ojcu przez modlitwę i przyjmowanie Jego woli (czytanie trudne).
- 1 Kor 12, 4—13: Duch Święty przez różnorodność darów powierza nam różne zadania w budowaniu wspólnego dobra Kościoła.
- Ga 5, 16—17. 22—23a. 24—25: Duch Święty kieruje postępowaniem moralnym, abyśmy nie ulegali wadom i słabości, ale umacnia nas, ku osiągnięciu doskonałości zgodnie z Bożym planem wobec nas.
- Ef 1,3a. 4a. 13—19a: Duch Święty rozwija przyjętą przez nas wiarę: przypieczętowuje (utwierdza) naszą przynależność do Boga i gwarantuje nam wieczne dziedzictwo (wiara jako owoc).
- Ef 4, 1—6: Duch Święty utwierdza ochrzczonych w jedności dążenia i działania (jedność jako owoc).
- Ewangelia
- Mt 5, 1—12a: Błogosławieństwa: dziedzictwo wieczne oczekujące na tych, którzy dają się prowadzić Duchowi Świętemu.
- Mt 16, 24—27: Wymagania stawiane temu, kto chce być prawdziwie i konsekwentnie uczniem Chrystusa.
- Mt 25, 14—30: Owocowanie łaski zależy od tego, czy jesteśmy jej stale wierni.
- Mk 1, 9—11: Dar Ducha Świętego jest znakiem, że Bóg nas miłuje, jak swojego Jedynego Syna.
- Łk 4, 16—22a: Namaszczenie oznacza włączenie nas w posłannictwo Chrystusa jako proroka, kapłana i króla. (do Iz 11, 1—4a).
- Łk 8, 4—10a. 11b—15: Bierzmowani będą owocniej przyjmować słowo Boże.

- Łk 10, 21—24: Chrystus objawia się tym, których upodobał sobie Ojciec i którym Duch Święty udzielił prostoty serca.
- J 7, 37b—39: Jak Jezus udziela życia Bożego, tak chrześcijanie dzięki Duchowi Świętemu będą się z innymi dzielić Bożym życiem.
- J 14, 15—17: Duch Święty da taką miłość uczniom Chrystusa, że będą wypełniać Jego przykazania, nawet według opinii tego świata niemożliwe do wypełnienia.
- J 14, 23—26: Duch Święty udziela jednomyślności z Chrystusem Panem, tak, iż przykazania Jego nie wydają się nam ciężkie.
- J 15, 18. 21. 26—27: Duch Święty zapewnia Kościołowi niezmiennosc prawdy głoszonej przez uczniów Chrystusa, mimo niezrozumienia ze strony świata i prześladowań.
- J 16, 5a—7. 12—13a: Widzialna obecność Pana w Kościele się skończyła, ale niewidzialnie nadal kieruje On Kościołem przez Ducha Świętego, który ustawicznie pogłębia życie Kościoła.

Na zakończenie wypada podkreślić, że w duszpasterstwie okresem szczególnej formacji przygotowawczej i pouczenia o sakramentach inicjacyjnych: Chrzcie, Bierzmowaniu i Eucharystii — stał się Okres Wielkanocny. Temu sprzyjają teksty czytań mszalnych i modlitwy, ale powinno się wyeksponować nawet zewnętrznie przez specjalne miejsca i przez modlitwę powszechną — osoby kandydatów, jak to gdzieś niedługo robi się z dziećmi przygotowującymi się do Pierwszej Eucharystii we wszystkie niedziele tego okresu.

Lublin

KS. WOJCIECH DANIELSKI

Ks. Wojciech Danielski

BIERZMOWANIE W KONCELEBRZE (propozycje pastoralne)

Duszpasterz przygotowujący liturgię, mając do wyboru wśród wielu możliwych wariantów jej sprawowania, kieruje się dwiema racjami. Po pierwsze, forma powinna stanowić możliwie najlepiej przemawiający do wiernych znak tajemnicy; najwyraźniej tę zasadę ukazano w II rozdziale Instrukcji o kulcie Tajemnicy Eucharystycznej z 1967 r., wielokrotnie dając pierwszeństwo rytom, które „jaśniej wyrażają”, „w szczególny sposób ukazują”, „doskonalej wyjaśniają”, „są pełniejsze ze względu na znak jaki stanowią”. Po drugie, wiernym należy dopomóc, by ich odpowiedź na przyjętą w znaku tajemnicę wyraziła się w uczestnictwie jak najbardziej świadomym, czynnym — wewnę-

trznym i zewnętrznym — oraz pełnym, i by to uczestnictwo w nich jak najpełniej owocowało.

W ten sposób spójrzmy teraz na odnowiony ryt sakramentu bierzmowania, i wyobraźmy sobie w praktyce sprawowanie go w formie proponowanej tu jako najwłaściwsza, z zastosowaniem śpiewów możliwych do wykonania teraz, zanim ukażą się lepsze.

a. *Przygotowanie w kościele.* — Gromadzimy grupy kilkudziesięciu do stu osób na każdą z najbardziej uczęszczających Mszy św. niedzielnych, np. o godzinie 9, 10 i 13. Kandydaci przychodzą ze swoimi chrzestnymi (jednym z chrzestnych) i rodzicami. Przygotowujemy szaty jak do Mszy św. dla biskupa i kapłanów, aby z nim koncelebrowali i Mszę św., i Bierzmowanie: ornat dla głównego celebransa, jeśli zaś biskup będzie celebrował tylko Bierzmowanie, dla niego kapeę; dla wszystkich kapłanów alby i stuły, ewentualnie także ornaty. Najlepiej, gdyby kapłanów koncelebrujących było dwóch lub czterech, np. dziekan, proboszcz, prefekt młodzieży, rekolekjonista — tak, aby rzędy podchodzących mogły mieć swobodny dostęp do stopni prezbiterium na środku i z boków, albo nawet do stopni ołtarzy na końcu naw bocznych. Tyle też przygotowujemy tekstów Bierzmowania i naczyń z olejem Krzyżma, oraz lawaterz, chleb i wino do Komunii św. pod dwiema postaciami dla bierzmowanych dorosłych (nr 32 Wprowadzenia) i ich świadków.

b. *Początek Mszy św.* najlepiej odprawiać według specjalnego formularza z mszy „obrzędowych” nowego Mszału Rzymskiego 1970 r. (s. 736); są 2 formularze z ogromnym wyborem czytań. Praktycznie można będzie ten formularz brać jedynie w niedziele zwykłe (nie dozwolony w niedziele głównych okresów i w uroczystości — sollemnitates). Skoro jednak najwłaściwszy dla sakramentów inicjacji jest okres wieklanocny, do tematu Bierzmowania można wybrać tylko jedno z czytań.

Jako psalm responsoryjny śpiewa się albo Ps 104 (Wlg 103) z werse-tem z Wielkiej Nocy Wigilii Paschalnej, albo Ps 117 (Wlg 116) „Boga naszego chwalcie wszystkie ziemie”, przeplatany potrójnym „Alleluja” bądź werse-tem „Będziecie mi świadkami aż po krańce ziemi”. Jako werse-tem Alleluja śpiewa się albo pierwszą zwrotkę sekwencji „Przy-bądź Duchu Święty, albo tekst „Przyjdź Duchu Święty, napełnij serca Twoich wiernych i zapal w nich ogień miłości”, albo — jak sądzę, można by tu zastosować polski tradycyjny śpiew sprzed kazania: „Duchu Święty, przyjdź, prosimy”, gdyż mówi o „postępie w nauce objawionej” i o „utwierdzeniu” (confirmatio) w dobrym.

c. Po Ewangelii następuje *prezentacja kandydatów*. Ponieważ jest ich zwykle większa liczba i nie ma u nas zwyczaju prezentacji przez wywoływanie po imieniu — na dany znak każdy staje w przewidzia-ny-ym rzędzie zwrócony ku prezbiterium, mając obok siebie chrzestnego

lub chrzestną. Ale — jeśli Konferencja Biskupów przyjmie tę formę — może ich wywoływać po imieniu proboszcz lub katecheta.

d. W *krótkiej homilii*, której przykład jest podany, biskup wprowadza w głębokie zrozumienie tajemnicy Bierzmowania kandydatów, ich chrzestnych i rodziców oraz zgromadzonych.

e. *Odnowienie przymierza* składa się z jednego pytania o wyrzeczenie się szatana, wszystkich spraw jego i udziału w tym wszystkim, co wiedzie do grzechu — i z czterokrotnego pytania o wiarę: nie tylko bowiem jest uzupełnione, jak w nowym rycie Chrztu dzieci, wyznanie wiary w Chrystusa („Umęczonego i pogrzebanego, który powstał z martwych i siedzi po prawicy Ojca”), ale i osobne wyznanie wiary „w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela, który dzisiaj przez Sakrament Bierzmowania wam będzie udzielony w szczególny sposób, jak Apostołom w dzień Zielonych Świąt”. Konferencja Biskupów może ustanowić inną formę tego odnowienia przymierza.

Po konkluzji biskupa: „Taka jest nasza wiara; taka jest wiara Kościoła, której wyznawanie jest naszą chlubą w Chrystusie Jezusie, Panu naszym” — wszyscy zgromadzeni odpowiadają; „Amen”. Można by je rozrzeszyć lub nawet zastąpić śpiewem np. zwrotki pieśni „Com przyrzekł Bogu przy Chrzcie raz”.

f. Następuje samo *włożenie rąk*. Biskup otoczony kapłanami wzywa lud do modlitwy. Po chwili cichej modlitwy, biskup i stojący przy nim współbierzmujący kapłani, wyciągają obie ręce nad kandydatami. Biskup sam mówi przy tym modlitwę o Ducha Świętego i Jego siedem darów. Modlitwy tej już nie przerywa się przez kilkakrotnie „Amen”.

g. Diakon podaje biskupowi *Olej Krzyżma* w tyłu naczyniach, ilu kapłanów będzie namaszczać. Biskup wręcza te naczynia każdemu z kapłanów współcelebrujących (n. 28). Kapłani idą na miejsca, gdzie stanąwszy będą udzielać namaszczenia podchodzącym kolejno kandydatom (n. 26 zaleca podchodzenie do prezbiterium jako lepsze); na ramieniu każdego trzyma prawą rękę jego chrzestny lub inny własny świadek. Każdy kandydat przedstawiając się wypowiada swoje imię chrzestne (tylko); lepiej, gdy czyni to sam, choć chrzestny może wręczać kartkę asystującemu. Namaszczający mówi, kreśląc Olejem Krzyżma znak krzyża na czole kandydata:

„N., przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”.

Bierzmowany odpowiada: „Amen”. Bierzmujący mówi mu jeszcze „Pokój tobie” — dając znak pokoju ustalony przez Konferencję Biskupów na co bierzmowany odpowiada: „I z duchem twoim”. W tym czasie, a więc zaraz po modlitwie biskupa i włożeniu rąk, można śpiewać. Zalecałbym znane już śpiewy: Ps 135 „Wysławiajcie Pana, bo ukochał nas”, Ps 33 „Będę Panu w każdej porze śpiewał pieśń wdzięczności”, albo Kantyk Trzech Młodzieńców „Radośnie Panu hymn śpiewajmy”.

Nie ociera się czoła bierzmowanych, po namaszczeniu. Ukończywszy bierzmowanie, biskup i kapłani obmywają ręce.

h. Następuje *modlitwa powszechna*. Tekst jej jest podany przykładowo. Inne są w Księdze „Modlitwa Powszechna”, s. 136—137.

i. W dalszym ciągu Mszy św.:

- nie ma Wyznania wiary (Credo),
- niektórzy bierzmowani biorą udział w składaniu darów,
- jeśli odmawia się I Modlitwę Eucharystyczną, obowiązuje własne „Hanc igitur” o bierzmowanych:

„Ofiarujemy ją także za tych, odrodzonych przez Chrzest, których raczyłeś umocnić obdarzywszy ich Duchem Świętym: prosimy, abyś łaskawie przyjął...”

— Dorośli bierzmowani, ewentualnie także ich chrzestni, rodzice, małżonkowie, katecheci — przyjmują Komunię św. pod dwiema postaciami.

j. Końcowe błogosławieństwo mszalne może mieć dwojaką formę: uroczystego wezwania Osób Trójcy Przenajświętszej, albo modlitwy nad ludem. Odmawia je biskup (lub główny celebrans) z wyciągniętymi nad ludem rękoma, po czym błogosławi znakiem Krzyża „Niech was błogosławi...” jak zwykle.

Lublin

KS. WOJCIECH DANIELSKI

La confirmation. Que dire? Que faire? Recherches actuelles, Lyon 1972, Editions du Chalet, s. 191.

W związku z sakramentem bierzmowania rozważano ostatnio najczęściej dwa problemy: teologiczny — czym jest właściwie sakrament bierzmowania i jaka jest jego rola w życiu chrześcijanina i Kościoła, oraz problem pastoralny — kiedy i w jaki sposób udzielać tego sakramentu, aby osiągnął pełną skuteczność u przyjmujących. Właściwe rozwiązanie tych problemów zależy od odpowiedzi na pytanie, jaka jest rola Ducha Świętego w życiu chrześcijańskim — to stanowi zadanie egzegetów i teologów — oraz od pogłębionej refleksji pastoralistów, liturgistów i katechetów nad całością życia sakramentalnego, ze szczególnym uwzględnieniem sakramentów inicjacji chrześcijańskiej.

Próbe rozwiązania tych teologiczno-pastoralnych problemów podjął Francuski Krajowy Ośrodek Nauczania Religijnego i Ośrodek Duszpasterstwa Liturgicznego (*Centre National de l'Enseignement Religieux* oraz *Centre National de Pastorale Liturgique* (w związku z nowym *Ordo Confirmationis*). Jest to dzieło zbiorowe, powstałe dzięki współpracy teologów, egzegetów, liturgistów i katechetów. Całość podzielona jest na cztery części.

Punktem wyjścia (część I) są krótkie studia teologiczne o Duchu Świętym i Jego roli w życiu Kościoła na podstawie Ewangelii wg św. Łukasza i Dziejów Apostolskich. Na tym tle z kolei omówiono problem, w jaki sposób Duch Święty pogłębia i wzbogaca życie duchowe, odczucie Boga, sakramentów i Kościoła. W ten sposób sakrament bierzmowania został ukazany jako sakrament pełni Ducha Świętego, który jest ściśle związany z całą inicjacją chrześcijańską i zajmuje ważne miejsce w chrześcijańskiej egzystencji i w życiu Kościoła.

Czyść II ma charakter praktyczny, jakkolwiek nie podaje gotowych rozwiązań. Znajdujemy tu interesującą i szczegółową relację z doświadczeń duszpasterzy w zakresie przygotowania i samej celebracji bierzmowania.

Część III omawia istotne elementy nowego *Ordo*, dotyczące tak bierzmowania dorosłych w ramach katechumenatu, jak i bierzmowania dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania, zgodnie ze wskazaniami wstępu do nowego *Ordo Confirmationis*.

Część IV zawiera kwestionariusze i pytania skierowane do duszpasterzy, celem zebrania wyczerpujących informacji o aktualnych problemach pastoralnych związanych z bierzmowaniem, oraz podaje najważniejszą francuską bibliografię z ostatnich lat na temat bierzmowania i teologii Ducha Świętego.

W aneksie umieszczono Konstytucję Apostolską *Divinae consortium naturae*, wstęp do obrzędu bierzmowania (*Praenotanda*), oraz obrzęd bierzmowania podczas Mszy św.

Omawiana publikacja dzięki uwzględnieniu aktualnej myśli teologicznej o bierzmowaniu, oraz wykorzystaniu licznych doświadczeń duszpasterzy, z pewnością może służyć pomocą przy wprowadzaniu nowego *Ordo Confirmationis*.

OBRZĘDY BIERZMOWANIA, Wyd. Pallottinum 1974.

Broszura wydana przez „Pallottinum” zawiera Konstytucję Apostolską o sakramencie bierzmowania, część Wstępu do tych obrzędów, Obrzędy bierzmowania w czasie Mszy i poza Mszą, Bierzmowanie udzielane przez szafarza nadzwyczajnego, Bierzmowanie chorego w niebezpieczeństwie śmierci i dwa formularze mszalne.

Jakkolwiek na odwołanie karty tytułowej umieszczono notę, że jest to przekład zatwierdzony dekretem Świętej Kongregacji Kultu Bożego z dnia 16. XI. 1972 r., Prot. 1535/72, w broszurze jest szereg wskazań i tekstów, których niema w przekładzie zatwierdzonym. Tylko Konferencja Plenarna Episkopatu ma prawo dokonywania adaptacji obrzędów przed ich zatwierdzeniem. Natomiast po zatwierdzeniu przekładu przez Konferencję Plenarną i Stolicę Świętą już nikt nie ma prawa przerabiania obrzędów według własnego uznania. (Patrz: *Ordo confirmationis* nr 16).

Wbrew tym przepisom w broszurze na str. 21 umieszczono stwierdzenie, że zamiast śpiewu między czytaniem duszpasterz może odmówić z kandydatami sekwencję. Stolica Apostolska wielokrotnie oświadczała, że psalmu responsoryjnego nie wolno zastępować żadnymi innymi pieśniami, ponieważ stanowi on integralną część liturgii słowa. Wykonanie psalmu responsoryjnego przez młodzież nie nastrecza trudności.

Na str. 25 i 26 jako odpowiedź do modlitwy powszechnej umieszczono „Ciebie prosimy, wysłuchaj nas, Panie” wbrew uchwale Konferencji Plenarnej, która na wniosek Podkomisji Muzyki Sakralnej ustaliła odpowiedź krótką: „Wysłuchaj nas, Panie”.

Obrzędy bierzmowania bez Mszy są również prawdziwą liturgią i nie mogą być dowolnie zmieniane.

Na str. 28 poleca się klękać na 1 zwrotkę hymnu „O Stworzycielu Duchu, przyjdź”. Z wstępu do nowego brewiarza jasno wynika, że zniesiono klękanie na intonacje hymnów. Kongregacja Kultu Bożego osobno to potwierdziła. Rubryka zatem powinna brzmieć: O ile śpiewa się następujący hymn, przy pierwszej zwrotce obecnie nie klęka się.

Doksologię tego hymnu stanowi zwrotka: „Daj nam przez Ciebie Ojca znać” i nie potrzeba dodatkowej doksologii wielkanocnej: „Niech Bogu Ojcu chwala brmi”. Łatwo można było to sprawdzić porównując tekst „Liturgii godzin” oraz polski tekst „Obrzędów małżeństwa”, który był w księgarniach już po Wielkanocy.

Na str. 31 włączono w obrzędy długą prywatną modlitwę, która nadawałaby się do odmówienia przed rozpoczęciem obrzędów liturgicznych, a nie w ich czasie.

Proponowany tekst przedstawienia biskupowi kandydatów do bierzmowania, pochodzący z okresu przed odnowieniem obrzędów, obecnie jest zupełnie niewłaściwy. Niepotrzebnie wzoruje się na formule przedstawiania kandydatów do święceń. Przy święceniach chodzi o wspólne dobro Kościoła i dlatego Kościół domaga się udzielania święceń.

Natomiast bierzmowanie jest normalnym etapem wtajemniczenia chrześcijańskiego i o jego udzielenie proszą kandydaci, a nie Kościół. W analogicznym miejscu „Obrzędów wtajemniczenia dorosłych”, po przedstawieniu prośby o dopuszczenie kandydatów do sakramentów wtajemniczenia, celebrans stwierdza: „*Ecclesia sancta Dei certior fieri nunc exoptat an hi catechumeni reperiantur idonei...*”, a zatem prośbę kieruje się do Kościoła, a nie: Kościół prosi.

Nie można twierdzić, że przyjęcie sakramentu ołtarza jest przygotowaniem do sakramentu bierzmowania. W Konstytucji Apostolskiej o sakramencie bierzmowania czytamy: „Wierni już ochrzczeni i bierzmowani włączają się całkowicie w Ciało Chrystusa przez uczestnictwo w Eucharystii”. Wstęp do bierzmowania nr 13: „Zwykle udziela się bierzmowania w czasie Mszy, aby jaśniej ukazał się związek tego sakramentu z całym

wtajemniczeniem chrześcijańskim, które osiąga szczyt w przyjęciu Ciała i Krwi Chrystusa. W ten sposób bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez którą ich wtajemniczenie chrześcijańskie zostaje dopełnione". Porównaj także Dyrektorium Episkopatu „Sakramenty w duszpasterstwie”, nr 69: „Obrzędy wtajemniczenia w chrześcijaństwo kończyły się zawsze Eucharystią. Dlatego, gdzie warunki na to pozwalają, obrzęd bierzmowania powinien zakończyć się Mszą św. z Komunią św. dla bierzmowanych”.

Nie można wplatać do obrzędów zdania, które jest zaprzeczeniem sformułowań zawartych w tej samej księdze.

Pytanie biskupa skierowane do młodzieży przed jego przemówieniem, jest niepotrzebne. To biskup w swoim przemówieniu poucza jakich łask udziela sakrament bierzmowania i nie ma dowiadywać się tego od młodzieży. Ponadto, pytanie włożone w usta biskupa i odpowiedź młodzieży na nie, bardzo przypominają przestarzałe katechizmy. Nic o Darze Ducha Świętego, nic o wszczępieniu w Kościół.

Broszura jest pomyślana jako pamiątka dla przyjmujących sakrament, bierzmowania, a równocześnie pomoc dla uczestniczących w obrzędzie. Szkoda, że zawiera sugestie nie uzgodnione z tekstem autentycznym.

Tyniec

O. FRANCISZEK MAŁACZYŃSKI OSB

R. FALSINI, *La Cresima sigillo dello Spirito*, Milano 1972.

Autor znany z wielu publikacji liturgicznych ogłosił w ramach kolekcji *Riti e Preghiere* komentarz do nowych obrzędów bierzmowania przeznaczony dla kapłanów i katechetów, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę teologiczną, nie wchodząc w problemy dyskutowane oraz analizy interesujące specjalistów. Autor omawia ewolucję obrzędów bierzmowania na Wschodzie i Zachodzie, poczem daje wnikliwy komentarz nowych obrzędów, zestawiając je z dotychczasowymi obrzędami Pontyfikatu Rzymskiego.

Następuje dobry przegląd współczesnej teologii bierzmowania oraz wskazania duszpasterskie.

W dodatku autor podał: 1) komentarz do czytań biblijnych związanych z bierzmowaniem oraz sugestie łączenia poszczególnych perykop, 2) mały słownik terminów teologicznych i liturgicznych, 3) notę bibliograficzną, zawierającą wykaz dzieł traktujących o bierzmowaniu, dostępnych w językach włoskim i francuskim.

W książce o niewielkiej objętości autor podał w formie bardzo przejrzystej wiele wiadomości, dokładnie rozróżniając pewną naukę Kościoła od hipotez. Przyswojenie tego dziełka literaturze polskiej byłoby bardzo pożyteczne.

Tyniec

O. FRANCISZEK MAŁACZYŃSKI, OSB